

PRISIJUNK PRIE MŪSŲ KOVOJE SU DEZINFORMACIJA

VADOVAS UGDYTOJAMS
APIE MELAGIENAS

Fotografija [Bartłomiej Fornalczyk](#)

Project No: 2020-1-ES01-KA226-SCH-094785

TURINYS

VAKCINA NUO "INFODEMIJOS". TEORIJA IR PRAKTIKA.....	42
VADOVAVIMAS MOKYKLOS POLITIKOS PLĖTRAI IR JOS VEIKSMŲ PLANAVIMAS.....	91
10 PATARIMŲ, KAIP MOKYTI IR MOKYTIS APIE NETIKRAS NAUJIENAS	120
DEZINFORMACIJOS IR NETIKRŲ NAUJIENŲ PAVOJUS, KRITINIO MĄSTYMO STIPRINIMAS	151
PAGALBA INTEGRUOJANT PROBLEMAS Į DALYKŲ PROGRAMAS.....	176
MELAGIENOS KAI KURIUOSE MOKOMUOSIUOSE DALYKUOSE	194
ŽAIDIMAI IR UŽDUOTYS MOKINIAMS	213

Mieli ugdytojai,

Šiandien mūsų visų gyvenimas neįsivaizduojamas be interneto ir socialinių tinklų. Juose kas dieną, dideliais srautais mus atakuoja įvairūs turinys. Tai kelia iššūkius naujų gebėjimų ugdymui – įvertinti mums teikiamą turinį ir atskirti naujienas nuo melagių, o taip pat ir nuo dezinformacijos, todėl ypatingai svarbu ugdyti medijų raštingumą, kritinį mąstymą ir analitinius gebėjimus.

Mokyklos vaidmuo dezinformacijos amžiuje itin svarbus. Medijų raštingumas – žinių, įgūdžių ir įpročių visuma, aprėpianti gebėjimus padedančius suprasti žiniasklaidą ir technologijas, surasti, išanalizuoti, įvertinti įvairiuose medijų kanaluose sklaidžiamą informaciją.

Medijų raštingumo ugdymą šios metodinės priemonės kūrėjai supranta kaip pagrindinį būdą, padedantį kritiškai vertinti ir analizuoti mus pasiekiantį turinį, todėl šioje priemonėje rasite patarimų kaip mokyti ir mokytis apie melagijas, įvairių užduočių pavyzdžių, padedančių nustatyti šaltinį, netikras naujienas, įvertinti kaip gali būti manipuluojama sklaidžiant informaciją bei užduočių ir pratimų skatinančių atpažinti propagandą, dezinformaciją ir netikras naujienas.

Mes, ugdytojai, turime padėti mokiniams išmokti tinkamai naudotis medijomis ir kritiškai vertinti jų turinį, ieškant, atsirenkant ir sklaidžiant informaciją bei idėjas asmeniniais ar visuomeniniais tikslais.

Siekdamos šių tikslų, 7 skirtingos organizacijos sutelkė jėgas ir inicijavo projektą „JUIBAD – Join us in the battle against Disinformation“ (Prisijunkite prie mūsų kovoje su dezinformacija).

Projekto tikslas – skatinti mokinių faktų tikrinimą ir kritinį mąstymą, siekiant kovoti su melagingomis naujienomis ir dezinformacija internete, vadovaujantis Europos bendravimu dėl dezinformacijos internete: Europinis požiūris į netikras naujienas gali sukelti keletą neigiamų pasekmių, susijusių ne tik su rasizmu, netolerancija, ksenofobija, diskriminacija, bet taip pat sukurti klaidingus įsitikinimus su sveikata susijusiomis temomis. Be to, melagingos naujienos gali padidinti neapykantą kurstančią kalbą ir kitus neigiamus padarinius.

Projektas yra pagrįstas 3 intelektinių produkcijų, išverstų į 9 kalbas, su šiomis charakteristikomis ir numatomu poveikiu, gamyba. Vienas iš 3 intelektinių produktų, kuris buvo parengtas organizacijos projekto metu, yra prieš jūsų akis.

Internetinis „Vadovas mokyklų mokytojams prieš melagingas naujienas“ – tai el. knyga, skirta mokyklų mokytojams, kurioje pateikiamos metodikos, skatinančios mokinių kritinį ir šalutinį mąstymą, atliekant problemų sprendimo pratimus, daugiausia dėmesio skiriant netikrų naujienų demaskavimui; psichologinis testas, skirtas nustatyti mokinius, kuriems gresia neigiamas netikrų

naujienų poveikis; žaidimų metodologija, skirta demaskavimui, šališkam mąstymui melagingų naujienų aptikimui, vadovaujant mokyklų mokytojams, ir remiantis praktiniais pavyzdžiais bei pratybomis mokytojams, skirtomis paaiškinti netikrų naujienų poveikį keliose mokymo srityse, siekiant integruoti į klasikinės mokyklų programas.

Šioje metodinėje priemonėje jūs rasite štai tokias aktualias dalis:

- Melagingos naujienos ir dezinformacija apie skirtingus mokyklinius dalykus „Skiepai nuo infodemijos“ teorija ir praktika.
- Didinti pedagogų ir mokytojų žinias apie mokinių, susijusių su propaganda, dezinformacija ir netikromis naujienomis, mokymą.
- Padėti jiems integruoti šiuos klausimus į įvairių dalykų mokymo programas.
- Vadovavimas mokyklos politikos kūrimui ir veiksmų planavimui šioje srityje.
- Kaip atpažinti netikras naujienas – 10 patarimų, kaip mokyti ir sužinoti apie netikras naujienas.
- Dezinformacijos ir netikrų naujienų pavojus, bet kartu didėjantis kritinis mąstymas.
- Neformaliojo mokymosi priemonės, konkursinė veikla, žaidimai, socialinis teatras kaip kovos su netikromis naujienomis priemonė, internetiniai įrankiai.
- Žaidimai ir kiti pratimai mokiniams (tikrieji žaidimai).

Viliamės, kad šis, mūsų sukurtas leidinys bus Jums naudingas planuojant ir ugdant Jūsų mokinių medijų raštingumą, analitinius gebėjimus ir kritinį mąstymą atpažįstant propaganda, dezinformaciją ir melagienes.

Projekto „JUIBAD – Join us in the battle against Disinformation“ komanda.

PEDAGOGŲ IR MOKYTOJŲ ŽINIŲ DIDINIMAS UGDANT MOKINIŲ SUSIDOROJIMĄ SU PROPAGANDA, DEZINFORMACIJA IR NETIRKOMIS NAUJIENOMIS

INTERNATIONAL INSTITUTE OF APPLIED PSYCHOLOGY
AND HUMAN SCIENCES ASSOCIAZIONE CULTURALE

Kokia fikroji posakio netikros naujienos prasmė?

Neseniai atliktame tyrime, kurį paskelbė mokslininkai Hunt Allcott (Niujorko universitetas) ir Matthew Gentzkow (Stanfordo universitetas), žurnale „Ekonominių perspektyvų žurnalas“, teigiama, kad apsimentant žurnalistiniu straipsniu visa žiniasklaidos sklaidžiama informacija yra akivaizdžiai neteisinga, siekianti apgauti visuomenę.

Todėl netikros naujienos ra ne šiaip socialiniuose tinkluose sklaidžiamos paskalos, o konkretesnis reiškinys: tai svetainės, arba vaizdo kanalai, kuriais siekiama apgauti savo skaitytojus, smoningai skelbiant informaciją, tarsi ji būtų tiesa.

Šis tikslesnis apibrėžimas neapima, pavyzdžiui, satyrinių svetainių, kurios parodijuoja žurnalistiką, kad aiškiai juokautų, pvz., satyrinė svetainė „Lercio“ Italijoje; tai nėra netikros naujienos, nes nesiekiami apgauti, visiškai aišku, kad visa tai susiję su juokeliais, perdėjimais ir fantastika.

Šis apibrėžimas taip pat neapima žurnalistikos svetainių, kurios atlieka rimtą darbą, bet galėjo padaryti klaidų, kaip ir bet kurios naujienų organizacijos. Tai, kad „New York Times“ galėjo paskelbti neteisingas naujienas, nedaro šios svetainės netikrų naujienų priemone, nes neteisinga informacija gali būti ištaisyta, o priemonė nėra skirta dezinformuoti. Dabar kuo daugiau klaidų daro naujienų laikmena, tuo labiau nukenčia jos patikimumas. Tam tikru momentu visuomenė gali nebepasitikėti jų informacija ir neatsirinkti patikimų rezultatų nuo abejotinių.

Kodėl netikros naujienos socialiniuose tinkluose pasirodo itin intensyviai ir kodėl jos plinta taip lengvai bei tokiu kiekiu?

Netikros naujienos sklinda, nes buvo suskurtos būtent tam, kad pritrauktų publiką ir išplistų. Yra sveitainių, sukurtų specialiai neteisingai informacijai skleisti, bet kurios skamba patikimai jų tikslinei auditorijai, apgaudinėdamos ją taip, kad pritrauktų lankytojus ir galbūt paverstų dalį auditorijos naujais savo turinio sklaidėjais.

Šios sveitainės patraukia didelės auditorijos, kuri užkliūva už jų įspūdingų antraščių, nesuvokdama, kad jos nėra tiesa, dėmesį. Tikslas yra bet koku būdu sukurti srautą ir pritraukti lankytojus, nes pinigai gaunami kiekvieną kartą, kai rodoma reklama svetainės puslapiuose.

Antra, kai kurios iš šių svetainių turi ideologinių tikslų ir skelbia melagingą informaciją, kad reklamuotų ar kritikuotų viešus asmenis, pvz., politinius kandidatus ar žinomus žmones. Kai kurios šių svetainių yra sukurtos tiesiog

pramogai, siekiant sukelti painiavą ar „trolį“, tai yra, norint sukompromituoti diskusijas.

Taip pat pasitaiko melagingų naujienų, kurios sukuriamos kaip keršto už asmeninius nesutarimus forma, skleisti gandus ir nepagrįstus kaltinimus, kurie tampa subtiliais ir sudėtingesniais reiškiniais, tokiais kaip „keršto pornografija“.

Ar didžioji motyvacija skleisti netikras naujienas yra finansinė?

Be abejonės. Svetainės „BuzzFeed“ ataskaitoje, kurios autoriai yra iš Makedonijos (šalis, kuri tapo netikrų naujienų svetainių gamybos centru) nurodoma, kad kai kurios svetainės gali gauti nuo 3 000 USD per mėnesį iki 5 000 USD per dieną, kai netikros naujienos tampa žaibiškai skindančiomis. Tačiau verslas tikriausiai daug didesnis.

Kodėl visuomenė (ar dalis jos) linkusi pasikliauti socialiniuose tinkluose skleidžiamomis naujienomis kaip vieninteliu informacijos šaltiniu?

Visos žmonių visuomenės visada naudojo savo socialinius tinklus kaip informacijos mainų mechanizmus. Dar prieš tai, kai žiniasklaida centralizavo ir informaciją pavertė verslu, žmonės keitėsi informacija tarp kaimynų, kolegų, šeimos narių ir klanų bei genčių narių.

Tokie socialiniai tinklai kaip „Facebook“, „Twitter“, „Whatsapp“ ir kiti tiesiog „percentralizuoja“ šį tradicinį mechanizmą. Skirtumas tas, kad šios platformos įgydomos didelę reikšmę ir sutelkiamos milijardų žmonių dėmesį bei laiką, tampa mechanizmu, galinčiu integruoti kitas komunikacijos formas vis įtakingesniu būdu. Kai kuriuose socialiniuose segmentuose socialiniai tinklai jau akivaizdžiai pakeitė tradicinę žiniasklaidą ar tiesioginius mainus tarp panašių interesų turinčių žmonių.

Svarbi problema yra patikimumas tų, kurie mums pateikia informaciją: socialiniai tinklai leidžia įtakingų segmentų įžymybėms sutelkti savo sekėjus temomis, kurios jiems svarbios.

Taip pat asmenys iš socialinių sluoksnių, kuriais pasitikime (draugai, šeima ar kolegos), perteikia savo patikimumą, perduodami informaciją savo tinklams per socialinę žiniasklaidą.

Tačiau verta atminti, kad net ir šių žmonių reputacija gali būti sukompromituota, jei sistemingai atskleidžiamos klaidos ir netikslumai – daugelis gali nustoti pasitikėti tais, kurie atskleidžia neteisingą informaciją.

Kaip atskirti netikras naujienas nuo tikrų?

Netikras naujienas visada skleidė įvairios žiniasklaidos priemonės, tačiau dabar yra lengviau susikurti tinklalapį melui skleisti socialiniuose tinkluose ir leidybos platformose. Taip pat visuomenei sunku atskirti patikimą svetainę nuo įtartinos.

Šios svarbios visuomenės švietimo iniciatyvos, susijusios su žiniasklaida, turi būti plačiai paplitusios.

2016 m. gruodžio 15 d. Markas Zuckerbergas, „Facebook“ įkūrėjas ir generalinis direktorius, atskleidė projektą, siekdamas sustabdyti melagingų naujienų plitimą: dabar vartotojai gali pranešti apie „Facebook“ bendrinamas nuorodas kaip galbūt netikras, naudodami „Facebook“ parinktį „Pranešti apie įrašą“. Pakartotiniai pranešimai bus analizuojami padedant trečiosioms šalims. Jei bus nustatyta, kad naujienos yra melagingos, jos praras matomumą ir nebus remiamos. Tokiu būdu bus apeinama etinė cenzūros problema, o vartotojai bus informuoti apie priemones, kurių bus imtasi.

Italijoje Rūmų pirmininkė Laura Boldrini taip pat kreipėsi į tuos, kurie nori kovoti su melagingomis naujienomis.

Interviu „Financial Times“, paskelbtame 2016 m. gruodžio 30 d., antimonopolijos prezidentas Giovanni Pitruzzella paragino Europos Sąjungos šalis susikurti viešųjų agentūrų tinklą, kuris kovotų su netikrų naujienų plitimu, meistriškai išbarstytomis internete. Pitruzzella paaiškino, kad šis įsipareigojimas turėtų būti susijęs su valstybėmis, o ne perduotas socialinei žiniasklaidai, kaip pavyzdžiui, „Facebook“. Kitaip tariant, jis pasiūlė sukurti naują tinklą, sudarytą iš nepriklausomų agentūrų, koordinuojamų Briuselyje ir modeliuojamų pagal antimonopolines agentūras. Šio tinklo tikslas būtų nustatyti netikras naujienas, įpareigojant jas atšaukti ir netgi nubausti tuos, kurie jas sukūrė ir organizavo jų platinimą internetu. Todėl tai būtų trečiojo subjekto, galinčio teikti paslaugas, reikalas, kai kyla grėsmė viešajam interesui. „Post-truth“, – teigia Pitruzzella, – yra vienas iš populizmo variklių, tai grėsmė, kuri slegia mūsų demokratijas. Esame kryžkelėje: turime pasirinkti, ar norime palikti internetą tokį, koks jis yra, Tolimieji Vakarai, ar primesti taisykles, kuriose atsivėlytume į tai, kad pasikeitė bendravimas. Manau, kad mes privalome nustatyti šias taisykles ir kad tai padaryti turi viešasis sektorius“¹.

---

¹ <https://st.ilssole24ore.com/art/notizie/2016-12-30/pitruzzella-antitrust-propone-network-europeo-anti-bufale-grillo-attacca-nuova-inquisizione--174117.shtml?uuid=ADBCUFNC>

Kas yra melagingos naujienos, kurios plinta lengviau arba yra „patikimesnės“?

Apskritai, kaip ir bet kokios paskalos, naujienos paprastai išsiskiria prieštaringsiomis temomis, kurios sutelkia visuomenę bendrauti ir dalintis. Allcotto ir Gentzkow² tyrimas pabrėžia netikrų naujienų vyravimą, kurios susijusios su politinėmis problemomis, ypač kaltinimais dėl tariamų skandalų, susijusių su kandidatais JAV prezidento rinkimuose, tačiau taip galėjo nutikti dėl analizuojamo laikotarpio, sąmoningai arti tos šalies rinkimų.

Svetainės, imituojančios žurnalistinę išvaizdą, taip pat imituojančios nusistovėjusius žiniasklaidos pavadinimus, taip pat tarsi „pasiskolina“ parazituojančių priemonių patikimumą: tai buvo „Denverio sargybinio“ atvejis, svetainė jau buvo tapusi neaiškia po kritikos, gautos už skelbtas netikras naujienas, ir kuri naudojo Londoniečio „The Guardian“, vieno patikimiausių tarptautinių laikraščių pasaulyje, pavadinimą.

GALIMI NETIKROS INFORMACIJOS TIPAI

1 – Netikros naujienos

Tai tekstai, kurie atrodo kaip tikros naujienos. Jų išdėstymas panašus į tradicinės naujienų svetainės išdėstymą, jie cituoja duomenis ir kartais pateikia tariamus apklaustų ekspertų pareiškimus. Pateikta informacija gali būti visiškai klaidinga, sumaišyta su realiais elementais – pavyzdžiui, politiko teiginiais, pagrįstais, pavyzdžiui, neegzistuojančiais duomenimis – arba sąmoningai iškraipyta.

Pavyzdžiai:

- 2020 metų lapkritį Donaldas Trumpas pareiškė, kad JAV rinkimai buvo suklastoti melagingais balsavimais paštu – 2020 metų lapkritį Donaldas Trumpas pareiškė, kad JAV rinkimai buvo suklastoti melagingais balsavimais paštu.
- 5G bangos yra atsakingos už Covid-19 pandemiją.

Netikros naujienos dažniausiai veikia su kraštutinėmis nuomonėmis, kad paveiktų žmones, kurie yra nepatenkinti tam tikromis situacijomis.

Pavyzdžiui, ilgus metus kraštutinių dešiniųjų grupių pranešimai³ visame pasaulyje kurstė neapykantą ir rasizmą prieš užsieniečius ir migrantus, pasitelkdami populistinius metodus, siūlančius sprendimus, kuriuos įgyvendinti tik iš pažiūros lengva.

Jų turinys suformuluotas sensacingai arba emociškai nuostabiai, kad sužavėtų skaitytojus. Dažnai nuorodos ir sąsajos yra daromos su vidutinio

skaitytojo gyvenamąją aplinką, gyventojų grupę ir t.t., kad žmonės jaustųsi emociškai tiesiogiai susiję.

Tai nėra yprastas ir atsifiktinis užsiėmimas: yra tikrų logistikos centrų, kuriuose veikia komandos, besispecializuojančios tokio tipo virusiniame turinyje.

Šios komandos gali būti sudarytos iš buvusių žurnalistų, reklamuotojų, rinkodaros specialistų, technologijų specialistų, kurie realiu laiku analizuoja populiariausias socialinių diskusijų tendencijas ir kuria įrašus bei turinį, puikiai atitinkantį emocinę tendenciją būtent tuo momentu.

Strategija, kuri jau yra atskleista, taip pat yra skirta sukurti šimtus netikrų profilių (su nuotraukomis, asmeniniais duomenimis ir kasdieniais įrašais) socialiniuose tinkluose, kurie pradeda bendrauti su kitais žmonėmis ir skleisti naujienas bei vaizdo įrašus iš netikrų svetainių ir skatina juos daryti tą patį. Taip sukuriamas didžiulis šaltinių tinklas, kurie tik iš pažiūros skiriasi, bet nukreipia savo rezultatus viena kryptimi.

Šiuo emociniu kreipimusi siekiama paveikti žmones keisti nuomones ir siekti politinio sutarimo, sustiprinti teigiamą kai kurių politinių lyderių suvokimą ir jų programas, kurios yra tokios miglotos, kad keičiasi priklausomai nuo visuomenės nuomonės pasikeitimo.

Kraštutinių dešiniųjų turinys dažnai skirtas vaikams ir jaunimui iš vidutinio dydžio ar socialiai silpnesnių šeimų. Jie sprendžia problemas, įtakodami šias tikslines grupes, ir siūlydami paprastus sprendimus.

Be to, dešiniųjų ekstremistų grupės remiasi bendrais išankstiniais nusistatymais prieš žmones iš kitų šalių ir ypač skatina baimes, tokias kaip socialinis nuosmukis ar užsienio infiltracija. Daugelis žmonių mano, kad jų nuomonė ir baimės suprantamos, ir tikisi, kad jų problemos bus visiškai išspręstos. Stiprus emocinis patrauklumas ir numanomas individų emocinės būsenos supratimas yra būdai, kurie, deja, yra labai veiksmingi kondicionuojant mases.

2 - WhatsApp tinklas.

Tai yra nerimą keliantys ir dezinformaciniai pranešimai, cirkuliuojantys programų grupėse. Visos šios žinutės prašo jas bendrinti. Šis prašymas gali būti tiesioginis, pvz., skelbiantis, kad tokios programos kaip WhatsApp ar Facebook taps mokamos ir kad vartotojui nereikėtų mokėti, būtina ja pasidalinti su 20 draugų.

Kiti yra nefiesioginiai, pavyzdžiui, pranešama apie neegzistuojančius pagrobimus kai kuriuose regionuose ir prašoma informuoti vietos policiją.

Kai kurie tinklai žada įkrauti telefono bateriją, jei žinutė bus pasidalinta su kitais 4 draugais, žada neegzistuojančius Ikea ir Amazon nuolaidų kuponus, jei žinute bus pasidalinta; būna neįtikinamiausių žinučių, perspėjančių, jus ištrinti visas nuotraukas, nes priešingu atveju ISIS suras jūsų telefono numerį baisiems tikslams, arba liepia įkišti telefoną į mikrobangų krosnelę, kad jį įkrauti!

Perspėjimas: tai ne visada paprastos išdaigos. Pavyzdžiui, 2017 m. netikras „WhatsApp“ tinklas, kuriame kalbama apie vaikų grobimą Indijoje, paskatino išsigandusius eilinius piliečius nužudyti septynis galimus įtariamuosius. Tačiau programoje sklindanti istorija buvo visiškai klaidinga. Pranešime aprašytoje vietovėje nebuvo pranešta apie vaikų pagrobimus.

3 - Satyra.

Kai kurios svetainės būna įkvėptos tikrų naujienų, įvykių ar veikėjų, kad būtų galima sukurti satyrinį turinį apie praneštus faktus. Jie yra savotiška žurnalistinio turinio parodija ir, nedėmesingos akies, gali būti interpretuojami kaip tikra informacija. Kaip, pavyzdžiui, italų internetinis žurnalas „Lercio“, kurio „Facebook“ puslapyje yra daugiau nei 1,5 mln. „patikinka“ paspaudimų. Nors kai kurie pavadinimai iš karto gali pasirodyti klaidingi arba abejotini, kiti gali būti pripažinti tiesa, kaip pavyzdžiui, garsus, bet neegzistuojantis „Comune di Bugliano“ ir visi jo įrašai, yra tokie įtikinami, kad ir šiandien daugelis žmonių tiki, kad tai tiesa.

4 – “The clickbait”.

Sensacingi pavadinimai, įtaigūs vaizdai, patraukiantys skaitytojų dėmesį, apkalbos apie žinomus žmones... Neretai tokio tipo, reklaminių intarpų kupinos svetainės turinys neatitinka to, ko mes ieškome.

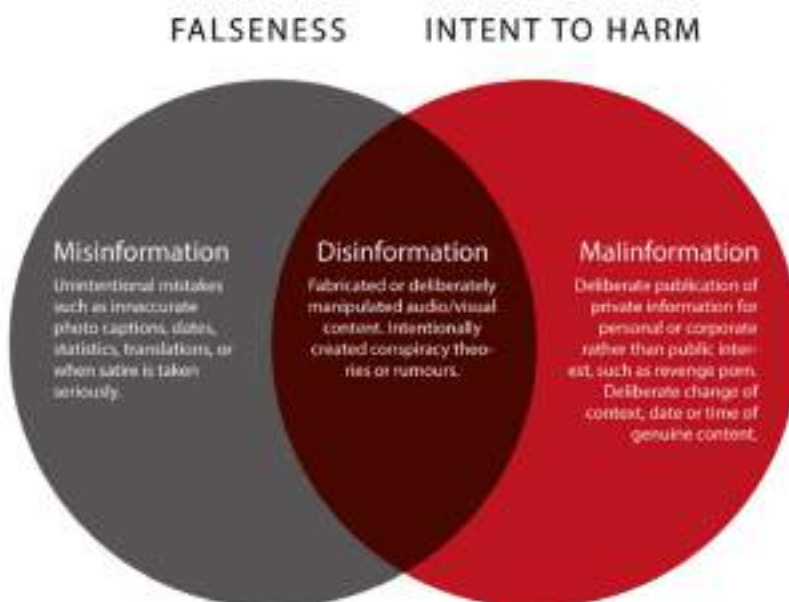
Tai formatas, skirtas pritraukti paspaudimus ir dalinimąsi, kad būtų generuojamas srautas svetainėje ir „pay per view“ pajamos iš reklamos puslapiuose. Deja, net ne kelios prestižinės svetainės, tokios kaip internetiniai laikraščiai, naudoja šią sistemą, kad gautų ekonominių pajamų.

5 – Klaidinga informacija

Netyčinis dalijimasis klaidinga, neteisinga ar pasenusia informacija per klaidą, dėl budrumo, griežtumo, žinių šia tema stokos.

Kai kurie pabrėžia sąmoningai klaidingos informacijos ir netikslumų, paskelbtų dėl paviršutiniškumo, sutapimą:

TYPES OF INFORMATION DISORDER

Šaltinis: <https://www.ntcenter.bg/en/classification-of-misinformation-and-disinformation/>

6 – Manipuliavimas dekontekstualizavimu.

Tai daugiausia iškraipyta informacija, sudaryta iš tikrosios informacijos segmentų, bet paskleista kitame kontekste. Tai gali būti perrašyta informacija, sutrumpintas vaizdas, senas vaizdo įrašas su subtitrais su klaidinga informacija. Jei pradinis kūrėjas žino apie manipuliavimą, interneto vartotojai gali geranoriškai perduoti informaciją, manydami, kad ji yra autentiška.

Pavyzdys: 2009 m. Baracko Obamos inauguracijos minios nuotraukos transliavimas, teigiant, kad ji yra Donaldso Trumpo inauguracijos 2017 m. auditorija.

7 – Konspiracijos teorijos.

Tai reiškia tezes, kuriose teigiama, kad galingų, slaptų ir okultinių žmonių grupė manipuliuoja visu pasauliu, šalimis ar įvykiais, kurie yra išblaškyti konspiracinių srovių.

Sąmokslų teorija savo dokumentuose ir vaizdo įrašuose dažnai reikalauja dramatiško prisistatymo ir muzikos, dažnai nepatvirtintų argumentų kaupimo,

aiškiai / netiesiogiai įvardijamų kaltininkų, klausinėja pasikartojančių žiūrovo modelių, kad sukeltų abejonių.

Pavyzdžiai:

- Koronaviruso epidemija buvo tyčia sukurta vyriausybės, siekiant sunaikinti skurdžiausias populiacijas.
- Vakcinosis naudojamos nuotoliniam žmonių valdymui, suleidžiant mikroschemą.

Diskusijos dėl sąmokslų teorijų tikrai beribės. Istorija mus moko, kad būtina atskirti tikrus siužetus, kurie tikrai egzistavo, ir įsivaizduojamus siužetus, sudarytus iš žmonių ar žmonių grupių, kurie nepasitiki vyriausybėmis ir apskritai valdžia arba, dar labiau, „stipriomis jėgomis“. . Dažnai toks atskyrimas nėra lengvas, todėl tam tikrais atvejais vis dar naršome tamsoje.

Sąmokslų teoretikų tezės dabar gana plačiai paplitusios, kurias palaiko mažai kritiškos dvasios ir stiprių išankstinių nuostatų turintys žmonės.

Daug siužetų arba, tiksliau, sąmokslų, laikui bėgant buvo demaskuoti, ir tai turėtų išmokyti mus per daug neskubėti priskirti alternatyvas dabartiniams naratyvams kaip „kliedesių“ eiga.

Pavyzdys: melagingi įrodymai apie masinio naikinimo ginklus, kuriais buvo pateisinamas Amerikos įsikišimas į Iraką 2003 m., ypač 2003 m. vasario mėn. Colino Powello (JAV generalinio sekretoriaus ir valstybės sekretoriaus) pareiškimas JT, kur pateikti (sufabrikuoti faktai) įrodymai, kad Irakas gamina masinio naikinimo ginklus.

8 - Pseudo mokslas

Argumentai, pateikiami moksliniu pavidalu arba klaidingai priskiriami mokslui, tačiau kurie nesilaiko jokios metodinės linijos ir negali būti pripažinti mokslo pasaulio.

Tikslas: prisiimti nuopelnus, teisėtumą ir mokslo bei mokslininkų pripažinimą.

Pavyzdys: farmacijos įmonė praneša, kad jos naujasis produktas yra veiksmingas 25% atvejų, neprisimenant, kad placebo pasiekia tą patį rezultatą.

9 - Alternatyvūs faktai

Šį terminą 2017 m. sausio mėn. išpopuliarino Kellyanne Conway, tuometė Donaldo Trumpo patarėja Baltuosiuose rūmuose: jis reiškia objektyvių faktų interpretavimą iš naujo. Jūs vartojate šį terminą, norėdami patikslinti Baltųjų

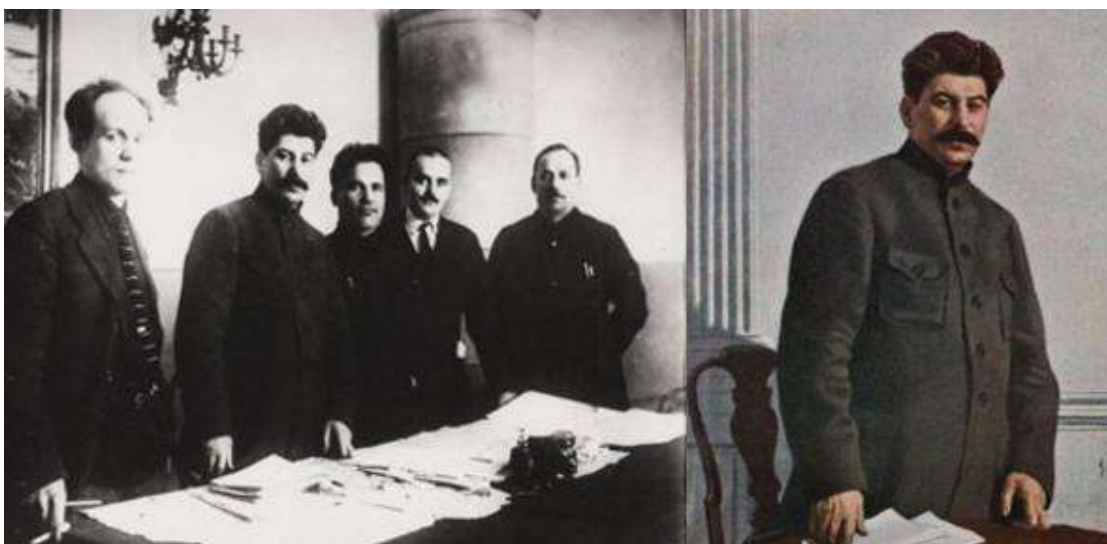
rūmų atstovo Šono Spiserio žodžius, kuris neteisingai išsireiškė: „Prezidento Trumpo inauguracijos ceremonija pritraukė didžiausią kada nors inauguracijoje dalyvavusių auditoriją“. Visi turimi objektyvūs duomenys parodė, kad jo teiginiai buvo melagingi.

10 – Manipuliacija nuotraukomis

Kita būdinga netikrų naujienų forma yra įvairių vaizdo įrašų ir nuotraukų manipuliacijos būdų naudojimas. Interneto vartotojas yra labai „vizualus“, todėl manipuluotas ar iš konteksto iškreiptas vaizdas gali būti lengvai paskelbtas tikru.

Vaizdo manipuliacijos buvo naudojamos ilgą laiką.

Pavyzdys: oficialių sovietinio režimo nuotraukų retušavimas, XX amžiaus viduryje. 1926 m. Stalino originali nuotrauka buvo pakeista du kartus, siekiant sunaikinti politinius priešus, kurie, buvo pašalinti iš partijos arba nužudyti.

Kairėje, originali Stalino nuotrauka su partijos lyderiais Nikolajumi Antipovu, Sergejumi Kirovu ir Nikolajumi Šverniku. Dešinėje, atvirukas su pakeista nuotrauka. David King kolekcijos kolekcija Tate / BBC

Visi aukščiau aprašyti tipai gali naudoti vaizdo kanalus, tokius kaip Youtube, o ne tik svetaines ar socialinius tinklus. Yra šimtai, jei ne tūkstančiai, Youtube kanalų, skirtų visiškai klaidingai informacijai bet kokia tema skleisti.

Klaidingos mokslo naujienos: suvokimas, įtikinėjimas ir raštingumas

Įžanga:

Smulki linija, skirianti faktus nuo fantastikos, vis labiau slepiama, sukuriant lygiagrečias realijas, kurios drumsčia visuomenės viziją.

Šioje pastraipoje nagrinėjamas supratimas, kurie elementai lemia mokslo netikrų naujienų patikimumą ar ne. Pagrindinės šio klausimo paaiškinimo sąvokos yra suvokimas ir įtikinėjimas.

Mokslinė sklaida – tai plačiai visuomenei skirta akademinių sampratų ir tyrimų komunikacijos veikla, prieinama ir lengvai suprantama forma. Jos aktualumas mokslo informacijos sklaidai visuomenėje yra neabejotinas, ji taip pat leidžia ne ekspertams susipažinti, suprasti ir smalsauti daugeliu klausimų bei aktyviai dalyvauti šiame kultūriškai dinamiškame procese.

Sklaidos darbas neapsiriboja moksliniais straipsniais, kurie dažnai yra pernelyg techniniai. Naujienos apie mokslą ir technologijas dabar pasiekiamos ir pateikiamos įvairiose erdvėse: televizijos programose, žurnaluose, laikraščiuose ir masiškai – socialiniuose tinkluose. Tačiau visos šiose žiniasklaidos priemonėse sklindančios naujienos gali būti melagingos.

Esant dabartinei situacijai, informacijos sklaida nebėra išskirtinė žurnalistinei žiniasklaidai ar oficialioms mokslo sklaidos priemonėms. Šiandien socialinių tinklų vartotojai po ranka turi pačią įvairiausių informaciją ir ja dalijasi su didžiule auditorija. Galbūt tai puiki galimybė demokratizuoti informaciją, tačiau ši virtuali teritorija yra pilna spąstų tarp tikrovės ir fantastikos.

Svarbu stengtis suprasti priežastis, kurios prisideda prie netikrų naujienų plitimo. Būtina paklausti savęs, kokie yra tie elementai, kurie patvirtina mokslo netikrų naujienų patikimumą, nes stipri informacijos sklaida per socialinius tinklus gali turėti įtakos sprendimų priėmimo procesui visuomenėje.

Dezinformacijos era: suvokimas, įtikinėjimas ir netikros naujienos

2016 metais Oksfordo žodynas metų žodžiu išrinko *post-truth*. Šiame kontekste įvyko du simboliniai įvykiai: Jungtinės Karalystės išstojimas iš Europos Sąjungos ir Donaldso Trampo pergalė JAV prezidento poste. Be būvimo tais pačiais metais, abu įvykiai pasidalijo dideliu netikrų naujienų plitimu, daugiausia per socialinę žiniasklaidą. Dėl šios priežasties tais metais išsiskyrė žodis *post-truth*: *post-truth*, tai naujienos, visuomenėje suvokiamos ir priimamos kaip tikros, remiantis emocijomis ir pojūčiais, be jokios konkrečios pasakytų faktų tikrovės analizės: diskusija, kuriai būdinga „*posttruth*“, objektyvūs faktai – aiškiai nustatyti

– turi mažiau įtakos formuojant viešąją nuomonę nei apeliavimas į emocijas ir asmeninius įsitikinimus².

Emocijos ir asmeniniai įsitikinimai turi didelę įtaką formuojant individo suvokimą apie jį supantį pasaulį. Suvokimas yra susijęs su „juslinės informacijos organizavimu ir sąmoningu aiškinimu“³, todėl nėra vienos suvokimo formos, nes yra skirtingi interpretavimo ir susiejimo su kiekvieno turimos informacijos ar žinių repertuaru būdai.

Tačiau suvokimas taip pat gali nesutapti su tikrais faktais. Kai nesuderinama, sukuriama alternatyvios realybės, kurios remiasi ne patikrinamais faktais ir duomenimis, o asmeniniu ir subjektyviu suvokimu bei emocijomis. Tokiu būdu galimas tikrų įvykių iškraipymas.

Pavyzdys, kaip suvokimas gali būti klaidingas, yra trečiojo asmens hipotezė, kurią apibrėžė sociologas Walteris Phillipsas Davisonas, arba tendencija pervertinti masinės komunikacijos įtaką kitų, bet ne savęs, požiūriui ir elgesiui. Kitaip tariant, neigiamas poveikis kitiems žmonėms yra pervertinamas, o neigiamas poveikis sau – neįvertinamas.

Šia prasme suvokimu, kas yra tiesa ar melas, galima manipuliuoti išnaudojant, pavyzdžiui, emocijas ir asmeninius įsitikinimus, „apakinant“ faktų suvokimą – tiksliau, nuvedant į posttruth pasaulį.

Tačiau svarbu atsižvelgti į tai, kad post-truth – tai ne momento, kai buvo tik gryna ir objektyvi tiesa, įveikimas, priešingai: ta akimirka taip ir neatėjo. Netikros naujienos visada egzistavo ir egzistuos, pagrindinė problema yra vis greitesnis jų pagreitis.

Ir tai būtent yra sklaidos greitis, kuris sukelia netikrų naujienų galią ir pavojų, kurios plinta per įvairias socialines žiniasklaidos priemones, tokias kaip WhatsApp, Facebook, Twitter ir kt. Naujienos įgauna formą, plinta kaip tikra virtuali ugnis, tokiu būdu įtvirtina nuomonės bei numanomas žinias pačiomis įvairiausiomis temomis.

Kitas veiksnys, skatinantis netikrų naujienų patikimumą, yra įtikinėjimas: jau apie 350 m. Aristotelis jį apibūdina kaip priklausomą nuo trijų kintamųjų: *logos*as, *patos*o ir *etos*o.

- Logosas nurodo loginį kalbėtojo kalbos išreiškimo būdą.
- Patosas yra tai, kaip kalbėtojas sužadina auditorijos emocijas.
- Etosas yra tai, kaip kalbėtojas pristato save kaip kompetentingą figūrą.

---

² [Accademia della Crusca Viviamo nell'epoca della post-verità?](#)

³ MYERS, DG; DEWALL, CN *Psicologia* 11. ed. Rio de Janeiro: EDEL, 2017.

Kitaip tariant, norint, kad melas įgautų galimos tiesos formą, yra apeliuojama per racionalumo ir emocijų diskursą. Štai pavyzdys, kaip galima sukonfigūruoti netikrų naujienų fragmentą pagal Aristotelio kintamuosius:

ETHOS	Vaikinai, laba diena. Buvau čia namuose ir klausiausi Byoblu. Taip pat bandau apsilankyti svetainėje ir pažiūrėti, ar galiu atsisiųsti interviu. Šiandien jie apklausė garsųjį virusologą Mr.xxx, kalbantį apie vakciną...
LOGOS	Vaikinai, tai labai pavojinga! Jis sakė, kad kiekvienas, kuris tai padarys, turės rimtų reakcijų. Jūs neišvengsite: visi turės problemų. Ir jis sakė, kad 50% atveju...
PATHOS	..jje ateina prašyti pagalbos ir gydymo... Labai gerai pagalvokite prieš skiepydamiesi šia vakcina ir prieš skiepydami ją savo vaikus...

Netikrų naujienų įtikinimo struktūra

Aukščiau pateiktoje transkripcijoje, etosą sužadina ir gerai žinomos „alternatyvios“ informacijos svetainės figūra, ir eksperto figūra. Antrajame, logosas pristatomas naudojant sveikatos sektoriuje naudojamus skaitinius ir statistinius duomenis, išreiškiančius racionalumą ir logiką. Galiausiai atsiranda patosas, kai sakoma, kad tokia vakcina gali sukelti vaikų ir suaugusiųjų mirtį.

Tokiu būdu netikros naujienos įtikina ir daro įtaką daugiausiai žmonių. Be to, pridėjus didelį dalijimosi greitį, pasekmės gali kelti didžiausią nerimą, kaip tarkim, atsilikimą sveikatos sektoriuje, galimą jau išnaikintų ligų pasikartojimą, arba, politinėje arenoje, melu ir manipuliacijomis pagrįstus rinkimus, kurie keltų grėsmę visuomenei ir demokratijai.

Todėl būtina galvoti apie veiksmus ir intervencijas, kurios galėtų sustabdyti šį reiškinį skatinandamos geresnius įgūdžius ir aktyvaus pilietiškumo formas.

Žinasklaida ir informacinis raštingumas: kelionė pilietiškumo link

Pilietiškumo ugdymo kūrimas reiškia savarankiškumo žadinimą dalyke, kad jis galėtų kritiškai susieti savo požiūrį į tikrovę. Tai klausimas kaip negyventi pasyviai, naiviai vartoti viską, kas mums peršama ir siūloma, bet turėti svarbesnį vaidmenį šiame diskursyviniam siužete. Two relevant concepts are *media literacy and computer literacy*.

Dvi svarbios sąvokos yra *medijų raštingumas* ir *kompiuterinis raštingumas*.

Raštingumas susijęs ne tik su skaitymo ir rašymo sritimi, bet ir su sąmoningumu būti aktyviu objektu socialinėje praktikoje.

Žiniasklaidos raštingumas reiškia gebėjimą pasiekti žiniasklaidą, suprasti ir kritiškai vertinti įvairius žiniasklaidos ir jos turinio aspektus. Žiniasklaidos raštingumas taip pat apima gebėjimą kurti komunikacijas įvairiuose kontekstuose. Žiniasklaidos raštingumas yra didelis iššūkis Europos Komisijai, nes padeda Europos piliečiams geriau suprasti skaitmeninę aplinką, kuri vis labiau plinta Europos visuomenėje⁴.

Šiame kontekste informacijos kompetencija reiškia:

- Informacijos poreikių apibrėžimas ir formulavimas;
- Vieta ir prieiga prie informacijos;
- Informacijos organizavimas;
- Etiškas informacijos naudojimas;
- Informacinis perdavimas;

IKT įgūdžių (iš anglų kalbos informacinių ir komunikacinių technologijų) panaudojimas apdorojant informaciją;

- Tuo tarpu žiniasklaidos raštingumas yra susijęs su:
- Žiniasklaidos vaidmens ir funkcijos supratimas demokratinėse visuomenėse;
- Supratimas, vaidmens ir funkcijos supratimas demokratinėse visuomenėse;
- Kritiškas vaidmens ir funkcijos supratimas demokratinėse visuomenėse;
- Įsipareigojimas žiniasklaidai dėl saviraiškos ir demokratinio dalyvavimo;
- Vartotojų turiniui kurti reikalingų įgūdžių (įskaitant IKT) peržiūra.

Žiniasklaidos ir informacinis raštingumas gali leisti piliečiams ugdytis pagrindinių žmogaus teisių požiūriu, per kurias subjektas gali bendrauti, perduoti ir priimti informaciją savarankiškai ir apgalvotai, aktyviai atsiliepdamas į esamą komunikacijos kontekstą. Todėl tokie raštingumai gali leisti subjektui kalbėti su visuomene, kad jis galėtų sąmoningiau bendrauti su žiniasklaida ir per ją.

Žiniasklaidos ir kompiuterinis raštingumas yra būtini, visų pirma, atsižvelgiant į gamtos mokslų mokymą, kuris labiau atitinka naujus sąmoningesnio pasaulio skaitymo poreikius.

---

⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/IT/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aam0004>

Todėl mokslo mokymas yra „mokymas skaityti jo kalbą, suprasti jos sintaksinę ir diskursinę

struktūrą, žodyno reikšmę, interpretuoti jo formules, diagramas, grafikus, schemas, lenteles ir t.t.“⁵

Žiniasklaidos ir informacinio raštingumo sujungimas su moksliniu raštingumu didina piliečių savarankiškesnę ir kritiškesnę tikrovės viziją. Svarbu atsižvelgti į tai, kad demokratinėje visuomenėje žmonės turi didelę valdžią priimant vyriausybės sprendimus ir strategijas. Nesunku pastebėti, kad mokliškai neraštingi gyventojai apgailėtinais nesugebės paskatinti savo politikos formuotojų priimti pagrįstus sprendimus moksliniais klausimais, nesvarbu, ar tai būtų kažkas tokio mažo kaip vietinės bendruomenės apsauga, ar kažkas pasaulinio masto, pavyzdžiui, jūros lygio pakėlimas ar medicininių tyrimų didinimas.

Mokslinis, medijų ir informacinis raštingumas gali pažadinti ir suvokimą, kad tikrovė yra sudaryta iš išankstinių nuostatų, interpretuojamų socialiniame kontekste, atsiribojant nuo hipotezių, kuriomis siekiama griežtai objektyvios, nepriklausomos ir dėl to išmatuojamos tikrovės, patvirtinimo, iš pozityvistinio perspektyvos, ir gebėjimą mažiau konformistiškai žvelgti į asmeninio ir kolektyvinio intereso klausimus vietos ir pasauliniu lygiu.

Kai kurie statistiniai svarstymai

Visame Visame pasaulyje atliekama daugybė tyrimų ir tyrimų, siekiant išsamiai suprasti psichosociologinę dinamiką, kuria grindžiamas netikrų naujienų reiškinys. It is worth reporting some of the most salient data that emerged.

2019 metais Brazilijoje⁶ internetinės anketos būdu buvo apklausti 232 įvairaus amžiaus, profesijų, išsilavinimo asmenys; tyrimo metu buvo nagrinėjami įvairūs aspektai:

- Socialinių tinklų naudojimo dažnumas;
- Socialinės žiniasklaidos patikimumo lygis;
- Motyvacija dalyis metikromis naujienomis;
- Išsilainimo ir netikrų naujienų patikimumo ryšys;
- Ryšys tarp šeimos pajamų ir pasitikėjimo netikromis naujienomis;

---

⁵ SANTOS, WLP Science education from the point of view of literacy as a social practice: functions, principles and challenges. Brazilian Journal of Education, Rio de Janeiro, vol. 12, no. 36, p. 474-492, 2007

⁶ *False scientific news: perception, persuasion and literacy* - Sheila Freitas Gomes, Juliana Coelho Braga de Oliveira Penna, Agnaldo Arroio

- Pagrindas vertinti naujieną kaip tikrą;
- Netikrų naujienų palyginimas su tikromis, kurias dalijasi WhatsApp.

Rezultatai ir diskusijos

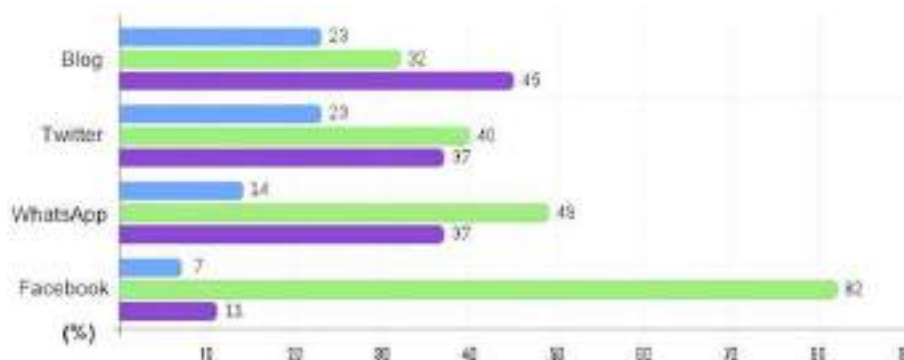
Kalbant apie socialinių tinklų vartojimą, apklausos dalyvių buvo klausama, kaip dažnai jie naudojami skaitmeninėmis platformomis: Facebook, Instagram, YouTube, Twitter ir WhatsApp.

Tarp socialinių tinklų daugiausiai naudojamosi „WhatsApp“, po jo seka „Facebook“, „Instagram“ ir „YouTube“, o „Twitter“ buvo įvardytas kaip mažiausiai naudojamas dalyvių.

Vėliau jų buvo paprašyta įvertinti 4 netikras naujienas, pasirodžiusias keturiose skirtingose socialinės žiniasklaidos svetainėse, kaip melagingas arba teisingas.

- Tinklaraštyje buvo žinia apie 37 mln. bičių mirtį dėl genetiškai modifikuotų kukurūzų sėjos;
- „Twitter“ paskelbtos naujienos buvo susijusios su tariamu aparatu, kuris atskyrė spalvotus rutulius kvantine fizika;
- WhatsApp skelbta naujiena buvo susijusi su tariama makulopatija, apibūdinama kaip akių vėžys, kurią sukėlė besaikis mobiliųjų telefonų naudojimas tamsoje;
- „Facebook“ naujienose buvo pranešta apie tarakoną, kurį palietus, tikėtina, kad žmogus užkrėstų virusu, galinčiu prasiskverbti į kūną.

Tarp pateiktų netikrų naujienų tinklaraštyje ir „Twitter“ patikimumo rodiklis buvo didžiausias.

Mėlyna: linkusi tikėti – Žalia: linkusi netikėti – Violetinė: abejoja

Svarbu atsižvelgti į tai, kad didžiausi naujienų patikimumo procentai buvo sutelkti tose, kurios geriausiai išreiškia etosą ir logosą. Pavyzdžiui, mokslinio žargono, pvz., „genetiškai modifikuotų“, „kvantinės fizikos“ ir „makulopatijos“, vartojimas parodė didesnę įtikinamąją galią, būtent logoso. Autoritetingos ir kompetentingos figūros, pavyzdžiui, tyrinėtojo, citata paskatino etosą. Netikros naujienos, kuriose daugiau dėmesio buvo skiriama patosui, nesulaukė daug dėmesio, kaip tos, kurios buvo paskelbtos „WhatsApp“ ir „Facebook“, ypač pastarosiose, kuriose daugiausia buvo patoso.

Vėliau dalyvių buvo paklausta, ar jie jaučia motyvaciją pasidalinti pateiktomis naujienomis. Įdomu tai, kad nors dalyviai santykinai mažiau įtariai žiūrėjo į naujienas „Twitter“ nei į „WhatsApp“, pastaroji buvo labiau tikėtina pasidalinti.

Kita analizė atlikta apie šeimos pajamas ir jų ryšį su netikrų naujienų atpažinimu. Šia prasme buvo nustatyta, kad kuo mažesnės šeimos pajamos, tuo didesnė tikimybė patikėti netikromis naujienomis, tuo tarpu, kuo didesnės šeimos pajamos, tuo mažesnė tikimybė patikėti netikromis naujienomis.

Taip pat buvo atlikta netikrų naujienų identifikavimo ir išsilavinimo lygio analizė. Nustatyta, kad kuo žemesnis išsilavinimo lygis, tuo didesnė tikimybė patikėti netikromis naujienomis.

Kitas klausimas buvo apie tai, kokius elementus pasirinko dalyviai, ar žinia buvo teisinga, ar klaidinga. Dauguma teigė būtų įsitikinę, kad naujienos tikros, jei būtų paskelbtos patikimose svetainėse (55 %), o po to seka tie, kurių kriterijai buvo mokslinis turinys (23 %), jų žinios (20 %) ir žmonės ar grupės, kurios pasidalino su jais naujienomis (2%).

„Mokslinis turinys“ ir „Mano žinios“ – tai atsakymai, kuriuos kartu mato nemažai dalyvių (43 proc.). Atkreipkite dėmesį, kad dauguma netikrų naujienų pasisavina mokslinius terminus (logosą ir etosą), kad įgytų patikimumą, o asmenines žinias ar įsitikinimus taip pat galima lengvai sutelkti siekiant įtikinti skaitytojus, daugiausia per patosą.

Be keturių netikrų naujienų, palyginimo tikslais į apklausą buvo įtraukta tikra naujiena, pasidalinta per WhatsApp. Aptariamose naujienose buvo pranešta, kad iš gyvačių nuodų tyrimų buvo sukurtas vaistas nuo hipertenzijos.

Tačiau tikrosios naujienos, kurios turėjo turėti aukščiausią procentą žmonių, patvirtinančių jų teisingumą, turėjo didžiausią abejonių indeksą (44 proc.), po to sekė tų, kurie paskelbė, kad tai klaidinga (37 proc.), ir galiausiai tų, kurie nusprendė, kad tai tiesa (19 proc.). Šis rezultatas išryškina problemą, susijusią su strategijomis, kurias žmonės priima norėdami patikrinti naujienų šaltinius.

Pastabos pabaigai

Tyrimo tikslas – suvokimo ir įtikinėjimo šviesoje užfiksuoti ir interpretuoti, kurie aspektai skatina žmones dalytis netikromis naujienomis, ypač mokslinio pobūdžio.

Rezultatai rodo, kad įtikinamos kalbos naudojimas yra būtinas netikrų naujienų veiksmingumui. Melagingos naujienos, kuriose pateikiama daugiau patoso, yra labiau diskredituojamos, o tos, kurios geriau išreiškia tris diskursyvius ramsčius, yra sėkmingesnės.

- Nustatytas, kad mokslinio žargono vartojimas melagingų naujienų struktūroje daro jas patikimesnes;
- Kitas pastebėtas aspektas – priklausomai nuo platformos, kurioje naujienos transliuojamos, žmonės jaučiasi daugiau ar mažiau linkę jomis tikėti ir jomis dalytis;
- Kalbant apie motyvaciją dalintis, buvo įdomu pastebėti, kad, palyginti su „Twitter“, „WhatsApp“ naujienos buvo labiau tikėtinos dalintis, nors daugiau žmonių ją įvardijo kaip galimą netikrų naujienų nešėją;
- Trečiojo asmens efektas buvo nustatytas kaip galimybė, kad kad kiti žmonės bus dažniau apgauti netikromis naujienomis;
- Žmonės, turintys žemiausią išsilavinimą ir mažiausias pajamas šeimoje, yra labiausiai pažeidžiami melagingų naujienų.

Tačiau atsižvelgiamė į tai, kad net ir aukštasis išsilavinimas nėra apsaugotas nuo netikrų naujienų ir „alternatyvių“ teorijų patikėjimo: daug kas priklauso nuo šios informacijos pateikimo formos ir nuo daugiau ar mažiau visuotinio polinkio patekti į kognityvinį šališkumą. Iš tikrųjų sprendimų priėmimo procesus tiesiogiai veikia šie veiksniai:

- Individuali patirtis;
- Kultūrinis kontekstas ir įsitikinimai;
- Kitų vertinimas;
- Mentalinės schemas;
- Baimė priimti sprendimą, kuris sukelia žalą.

Kitas šio egesio interpretacijas galima paaiškinti per psichologiją. Viena iš jų yra vadinama noru mąstyti. Tai psichinis procesas, kurio metu mes interpretuojame faktus pagal savo norus, o ne pagal realybę, neigdami tai, kas objektyviai vyksta. Kitos suderinamos nuostatos yra selektyvus dėmesys ir selektyvi atmintis. Abiem atvejais užfiksuojamos tik palankios hipotezės, atmetant arba neatsimenant visko, kas trukdo mūsų interesams.

Galiausiai randame socialinio įrodymo principą: kuo daugiau žmonių patvirtina idėją, tuo ji įgyja daugiau vertės. Ši socialinė įtaka verčia žmones savo elgesiu (mintimis, jausmais, veiksmais) prisitaikyti prie kitų, tai yra, konformizmo (taip pat žr. Asch, 1956; Milgram, 1961; Festinger, 1957).

- Žmonės, teigiantys, kad naujienas vertina kaip tikras, nes skelbiamos patikimose svetainėse, bet paaiškėjo, kad jos nėra, pasikliauja savo žiniomis ir moksliniu turiniu, svarstydami, kas yra ir kas nėra faktas. Taip pat buvo prieštaravimų dėl to, kaip dalyviai vertino informacijos teisingumą. Jie tvirtino, kad tai padarė per patikimas svetaines, tačiau, apirikę dėl tikrų naujienų, jie suabejojo ir galiausiai nusprendė, kad tai daugiau melaginga nei tiesa.

Visi šie tyrimai nustatyti elementai rodo, kad būtina skubiai sutelkti žiniasklaidą, informacinį ir mokslinį raštingumą, kad būtų suformuoti savarankiškesni ir įsipareigoję piliečiai, mažiau jautrūs emocijoms ir įsitikinimams, kaip matyti šiuo istoriniu momentu, kuriam būdinga post-truth.

Šį iššūkį turi kuo greičiau pripažinti mokyklos švietimo kontekstas ir, visų pirma, mokytojų rengimas, kad jie galėtų sukurti veiksmingesnius ugdymo kelius, skirtus visuomenei, kuri vis labiau veikia sutartinai su internetu.

Koks yra mokyklos vaidmuo šioje dezinformacijos visatoje?

Šaltinis: <https://pixabay.com/it/photos/insegnante-sachunterricht-3765909/>

Plintant mobiliems telefonams ir planšetiniams kompiuteriams, vaikai labai anksti pradeda sąveikauti su technologijomis ir įvairiais informacijos šaltiniais – tiek tekstu, tiek vaizdais.

Socialiniai tinklai, vaizdo įrašai, „TikToks“, pranešimai ir nuorodos, bendrinamos „WhatsApp“, yra vos vienu spustelėjimu. Dar prieš pradėdami lankyti mokyklą ir mokytis skaityti, vaikai jau susiduria su įvairiomis medijomis. Jie jau žino kai kuriuos įrankius ir pradeda viešai reikšti savo nuomonę, komentuoti turinį ir net kurti vaizdo įrašus.

Mokytojų iššūkis yra mokyti kritiškus piliečius virtualiame pasaulyje:

- Kaip mokyti žmones, kurie kritiškai žiūri į naudojamą socialinę žiniasklaidą ir surandamos informacijos kokybę?
- Kodėl tai yra mokytojo pareiga galvoti apie mokinių naudojamą medijomis?

Kas yra medijų raštingumas?

Raštingumo apibrėžimas susiveda į gebėjimą skaityti ir rašyti. Nuo raidžių ir žodžių atpažinimo individas, ugdantis šiuos įgūdžius, ne tik juos atpažįsta, bet ir pradeda suprasti jų reikšmę ir aiškinti to sakinių rinkinio prasmę. Žiniasklaidos raštingumas vyksta beveik tuo pačiu procesu, tačiau apima gebėjimą identifikuoti skirtingus žiniasklaidos tipus ir interpretuoti tų žiniasklaidos priemonių siunčiamą informaciją ir pranešimus. Tai apima ne tik socialiniuose tinkluose plintantį tekstinį turinį, bet ir memus, žaibiškai plintančius vaizdo įrašus, vaizdo žaidimus ir reklamas.

Žiūrėjimas į skaitmeninio raštingumo ugdymą turi būti apdairus, raštingumas skatinamas ne tik kuriant sąveikos situacijas su skaitmenine situacija, o įtraukiant jas į klasės kontekstą tiek kaip priemonę, tiek skatinant naudotis technologijomis ir įvairiomis platformomis įgūdžių ir kompetencijų ugdymui, tiek kaip pagrindinę veiklą.

Atsižvelgiant į skaitmeninį raštingumą ir poreikį kurti susietus ir etiškus piliečius, verta skatinti tyrinėti patikimas svetaines, skaityti ir analizuoti netikras ir tikras naujienas bei vėliau diskutuoti apie jų patikimumą, kelti klausimus apie autorystę, plagiatą ir informacijos kokybę.

Šios diskusijos skatina mokinių protagonizmą, leidžiant jiems nustatyti patikimus mokymosi šaltinius ir išteklius, ir nereikalauja, kad mokytojas techniniu būdu išmanytų išteklius: mokytojo vaidmuo yra tarpininkauti šiam procesui, motyvuojant ir stimuliuojant mokinius bei būnant skaitmeninio raštingumo mokytoju, ir etinių gairių formavimo proceso palengvinimo veiksnys. Jei mokytojui nepavyks atlikti šio lyderystės vaidmens, mokinys nesukurs mechanizmų, kurie leistų jam būti savarankiškam šiuose procesuose, todėl jis tampa dezinformacijos vektoriumi.

Naujausios technologijos kelia mums naujų iššūkių: kaip galime orientuotis šioje informacijos gausoje? Kas aktualu, o kas ne? Kokiais šaltiniais pasitikėti? Kas rimta, kas šališka ar net propagandiška? Ar socialiniuose tinkluose siūloma ir rodoma informacija bei naujienos atspindi platų ir reprezentatyvų nuomonių spektrą? Informacijos patikimumas ir teisingumas yra išbandytas dėl greito melagingų naujienų plitimo.

Dar pandemijos pradžioje PSO (Pasaulio sveikatos organizacijos) generalinis direktorius Tedrosas Adhanomas Ghebreyesusas 2020 m. balandį sakė, kad pasaulis ne tik kovoja su epidemija, bet ir su „infodemija“. Šis terminas, pasak PSO, reiškia didelį kiekį informacijos, susijusios su konkrečia tema, tiesa ar ne, kurios per trumpą laiką eksponentiškai daugėja dėl konkretaus įvykio – pavyzdžiui, darabtinės pandemijos.

Šiame kontekste gimsta netikros naujienos. Prieš pandemiją ši problema jau augo visame pasaulyje. Tačiau naujo viruso atėjimas, atnešęs daugiau klausimų nei atsakymų, padėjo išplisti diskusijai apie kovą su dezinformacija ir netikromis naujienomis. Mokykla, kaip neatsiejama visuomenės dalis, taip pat gali padėti kovojant su netikromis naujienomis.

Be kovos su netikromis naujienomis, mokyklos taip pat turi suprasti žiniasklaidos švietimo koncepciją. Netikros naujienos yra tik daug didesnio ledkalnio viršūnė, reiškianti galimybę kritiškiau ir atsakingiau pasiekti, analizuoti, kurti informacinę aplinką ir joje dalyvauti.

Todėl svarbu skatinti diskusiją apie tokio pobūdžio naujienų pasekmes, taip pat informacijos kontrolę, kurią galima patikrinti lyginant ir analizuojant tekstus įvairiose žiniasklaidos priemonėse, taip pat naudojantis internetinėmis tikrinimo paslaugoms.

Darbas su netikromis naujienomis klasėje, be jokios abejonės, yra būdas leisti mokiniams teisingai suprasti ir analizuoti socialiniuose tinkluose gaunamą informaciją.

Tokio tipo naujienos reikalauja didesnės koncentracijos ties teksto interpretavimo darbu, kritiškai diskutuojant apie netikras naujienas.

Nuo 1984 m. Esther Wojcicki dėsto anglų kalbą ir žurnalistiką aukštojoje mokykloje Kalifornijos valstybinėje mokykloje – Palo Alto vidurinės mokyklos medijų meno centre. Šioje mokykloje ji moko jaunus žmones diskutuoti apie savo idėjas ir skatina jų savarankiškumą bei kritinį mąstymą. Metodika iš pradžių buvo „išbandyta“ su jos dukromis, kurias ji skatino mąstyti pačioms. Žiniasklaidoje padaugėjęs netikrų naujienų, jos darbas ėmė pritraukti daugiau dėmesio, nes visada buvo paremtas mokinių mąstymu ir kritinio mąstymo ugdymu.

Esther mano, kad **švietimas turi atlikti labai svarbų vaidmenį kovojant su netikromis naujienomis**, kurios išpopuliarėjo socialiniuose tinkluose. Jos nuomone, jei ši tema būtų mokinių mokymo programos dalis, sulaukus pilnametystės jiems nekiltų problemų atpažinti ką skaito. „Vaikai turi žinoti, kad jie turi abejoti savimi, būti įtarūs ir žinoti, iš kokių šaltinių ieškoti informacijos, nesvarbu, ar jiems tik 10 metų. Turime išmokyti juos suabejoti tuo, ką jie skaito, kai tik išmoksta skaityti“.

Tačiau ne tik vaikai ir jaunimas ne iki galo supranta ką skaito.. Milijonai žmonių visame pasaulyje yra puikus netikrų naujienų taikinyš: žmonės, kurie ką nors skaito ir tiesiog tuo tiki.

Esther atkreipia dėmesį į tai, kad egzistuoja neatitikimas tarp mokyklos praktikuojamo ugdymo, kuris vis dar labai siejamas su dvidešimtojo amžiumi, ir išsilavinimo, kurio šiandieninis pasaulis reikalauja, kad būtų galima susidoroti su visa technologijų teikiama informacija ir galimybėmis. „Turime pakeisti mokymo būdą, nes pasikeitė mokymosi būdas“, – pabrėžia ji. Jos nuomone, ryškus pavyzdys, kad daugelis mokyklų ir mokytojų vis dar primygtinai reikalauja „įsiminti“. „Šiuo metu 80% laiko klasėje praleidžiama pagal seną mokytojo mokymo schemą. Vos 20% laiko leidžiame vaikams patiems repetuoti“, – skaičiuoja ji. Mokiniai įsimena klausimų turinį, bet galiausiai pamiršta didžiąją dalį to, ką mokėsi. Taip yra todėl, kad visa ši ir bet kuri kita informacija yra pasiekama vos keliais spustelėjimais jų mobiliuosiuose telefonuose.

Kaip ir technologijos, komunikacija, susijusi su mokymo ir mokymosi procesu, nuolat vystosi. Dėl šios priežasties, nebeįmanoma atsidurti priešais klasę, tikintis patraukti visos grupės vaikų ir jaunuolių dėmesį ir vartojant praėjusio amžiaus kalbą. Šiandien nebegalima, pavyzdžiui, kalbėti apie ekologiją, nekalbant apie tvarumą ir švarias technologijas.

Norint užmegzti tikrą ryšį su naujosios kartos mokinių tikrove, mokymo ir mokymosi procese visada reikia atsižvelgti į technologijas ir jų naudojimą.

Iš šio poreikio atsirado edukacinės technologijos.

Švietimo technologijos yra sąvoka, susijusi su technologinių išteklių naudojimu švietimo tikslais. Jos tikslas, tiek klasėje, tiek už jos ribų, įtraukti į ugdymą novatoriškas praktikas, kurios palengvina ir pagerina mokymo ir mokymosi procesą.

Švietimo technologijos gali būti naudojamos švietime keliais būdais, kai kurie iš jų yra:

- Programėlėse (įrenginiuose), pavyzdžiui, skaitmeninėse lentose, planšetiniuose kompiuteriuose ir didaktinėse lentelėse;
- Programonėje įrangoje, pvz., programose, žaidimuose ir skaitmeninėse knygose;
- Kituose švietimo sprendimuose, tokiuose kaip papildyta realybė, virtualios mokymosi aplinkos ir vaizdo platformos.

Photo Van Tay Media iš Unsplash

Išvardijome **7 priežastis**, kodėl skaitmeninių technologijų naudojimas klasėje gali pagerinti jūsų mokinių rezultatus:

1. Skaitmeninės technologijos kelia didesnę susidomėjimą ir patraukia mokinių dėmesį. Skaitmeninių technologijų naudojimas ugdyme labai prisideda prie mokinių įtraukimo į klasės dinamiką. Žmogaus protas yra aistringas naujiems dalykams. Todėl svarbu keisti studijų rutiną, atlikti nedidelius vietos pakeitimus, o svarbiausia – eksperimentuoti su įvairiomis priemonėmis ir technologiniais ištekliais. Ieškant naujų mokymo ir mokymosi būdų, studijų rutinai suteikiama naujumo aura, todėl ji tampa įdomesnė ir malonesnė. Dėl to auga mokinių dėmesys ir susidomėjimas nagrinėjama tema.
2. Skaitmeninės technologijos padeda suvokti ir išspręsti realias problemas. Daugelyje pastarojo meto straipsnių ir diskusijų švietimo srityje (įskaitant ir neseniai patvirtintą Bendrąją nacionalinę ugdymo turinio bazę) teigiama, kad studijuojamą turinį būtina priartinti prie mokinių realybės. Stenkitės suteikti savo disciplinai praktiškesnę prasmę, tiek kontekstualizuodami informaciją (taikymas realiose

situacijose, vietinių atvejų pristatymas) tiek jos perdavimo priemonės (skaitmenines technologijas, kanalus, kuriuos dažnai naudoja naujos kartos). Tai padeda ne tik suprasti turinį, bet ir vizualizuoti bei spręsti realias mokinio kasdieniniame gyvenime kylančias problemas.

3. Skaitmeninės technologijos įtraukia jaunus žmones į socialines diskusijas ir prisideda prie kritinio jausmo formavimo. Vienas iš pagrindinių skaitmeninių technologijų taikymo švietime privalumų yra galimybė pasiekti atnaujintą informaciją realiuoju laiku. Nebereikia laukti, kol bus atnaujintas popierinis vadovėlis, kad galėtumėte pasiekti aktualias temas, naujausius stojamųjų egzaminų klausimus į universitetą, naujausius duomenis ir susijusias socialines diskusijas. Darbas su naujausia informacija padeda įtraukti mokinius į socialines diskusijas ir ugdyti jų kritinį ir argumentuotą jausmą, tuo pačiu paruošiant juos socialinio ir akademinio gyvenimo iššūkiams.
4. Skaitmeninės technologijos atsakingai veikia naudojant internetą ir skaitmeninius išteklius. Skaitmeninės technologijos yra naujos kartos gyvenime nuo mažens. Pavyzdžiui, ikimokyklinio amžiaus vaikai itin dažnai naudojasi planšetiniais kompiuteriais ir išmaniaisiais telefonais. Technologijų įtraukimas į mokyklos aplinką padeda nustatyti sugyvenimo ir saugumo taisykles virtualioje aplinkoje. Taip pat tai gera proga atsakingai dirbti skaitmeninės įrangos valdymo ir saugojimo srityje.
5. Skaitmeninės technologijos padeda demokratizuoti prieigą prie švietimo. Šiandien yra sukurta keletas priemonių ir metodikų, padedančių švietimo specialistams skatinti švietimo prieinamumo demokratizavimą ir siekti įtrauktesnio ugdymo. Skaitmeninių technologijų naudojimas klasėje (pavyzdžiui, garso, vaizdo ir rašytinių išteklių pavidalu) gali suteikti daugiau savarankiškumo mokiniams, turintiems negalią, mokymosi sutrikimų ar problemų, padedant jiems įveikti apribojimus ir visapusiškai plėtoti savo potencialą.
6. Skaitmeninės technologijos suteikia staigų ir nuolatinį grįžtamąjį ryšį mokytojams, mokiniams ir mentoriams. Mokyklose, kuriose naudojama virtuali mokymosi aplinka (VMA), užduočių ir įvertinimų perkėlimas į skaitmeninę aplinką yra būdas nedelsiant generuoti

mokytojų, mokinių ir mentorių veiklos duomenis. Tokiu būdu mokinys gali ištaisyti klaidas, kol turinys išlieka „šviežias“ atmintyje, užuot po kelių dienų (arba tik ketvirčio pabaigoje) sužinojęs, kad jo pasirodymas visą laiką buvo prastesnis nei tikėtasi. Be to, mokytojai ir dėstytojai atidžiai stebi kiekvieno mokinio raidą, įsikišdami ir vadovaudami studijoms, kai reikia.

7. Leidžia parengti tinkamą mokymo planą kiekvienam mokiniui. Skaitmeninės technologijos leidžia generuoti didelį kiekį švietimo duomenų. Galima nustatyti temas ir sąvokas, kurias mokiniams lengviau arba sunkiau suprasti, taip pat patikrinti klasės ir kiekvieno mokinio veiklą. Šių duomenų analizė suteikia mokytojams, tėvams ir mokiniams savarankiškumo sudaryti individualų mokymo planą, labiau tinkantį kiekvienai klasei ir mokiniui. Tai taip pat leidžia mokiniui, pažengusiam pagrindinio ugdymo etape, nukreipti savo mokymąsi į savo interesų sritis ir mokymus, kurių jis ketina mokytis.

Visada turėtų būti aišku, kad skaitmeninės technologijos nėra stebuklingas sprendimas siekiant pagerinti mokinių dalyvavimą. Technologijos nėra pabaiga, o tai, kaip mokytojai ir švietimo specialistai plėtos savo pedagoginę praktiką, apibrėždami priemones ir sprendimus, labiausiai atitinkančius kiekvienos mokyklos, klasės ir mokinio tikrovę, taip pat geriausią būdą juos panaudoti mokymo ir mokymosi procese.

Kitas svarbus kritinio mąstymo ir pasitikėjimo savimi ugdymas, norint ieškoti naujų būdų ir reikšti nuomonę, būtų darbas mokyklose, kurių vertybės yra pasitikėjimas, pagarba, nepriklausomybė, bendradarbiavimas ir gerumas.

Jei pasitiki savimi, o žmonės taip pat pasitiki tavimi, jausitės labiau linkę rizikuoti ir užduoti klausimus, – pateikia kaip pavyzdį Esther Wojcicki. Tas pats neįvyksta, kai esate priversti tiesiog laikytis pateiktų nurodymų.

Esther Wojcicki, kaip mokytoja ir žurnalistė, sako, kad žurnalistinis procesas gali daug ko išmokyti mokinius. „Manau, kad žurnalistika yra svarbiausia, nes vaikai turi žinoti, kas yra naujienos, kas yra hipotezė ir kas yra nuomonė“, – sako ji.

Šešios prielaidos yra esminės kiekvienam, norinčiam suabejoti turinio skaitymu:

1. ŠALTINIS

Pirmas klausimas: kas parašė šį tekstą, užfiksavo šį vaizdo įrašą ar padarė šią nuotrauką? Ieškokite informacijos apie turinio autorių, leidinio, kuriame jis skelbiamas, pavadinimo ir kas susiję su leidiniu, pvz., steigiančios institucijos ir politinės asociacijos. Jei tekstas neturi autoriaus, būkite įtarus. Jei taip, paklauskite savęs: ar autorius yra patikimas? Ar jis individas? Ar jis atstovauja institucijai? Ar ši institucija yra patikima informacijos priemonė, ar ji susijusi su konkrečiais interesais? Autoriaus vardo tyrimas gali padėti atpažinti informacijos šaltinio patikimumą. Taip pat patikrinkite, ar svetainėje yra skiltis „apie mus“. Jei tekste yra kitų šaltinių, išfirkite ir juos.

2. ĮRODYMAI

Ieškokite tekste informacijos, kurią galite patikrinti, pvz., pavadinimų, duomenų, vietų ir dokumentų arba paieškų citatų. Paklauskite savęs: kokia informacija turinyje naudojama faktams pagrįsti? Ar pateikti faktai patvirtina šią informaciją? Ar pateikti duomenų statistiniai duomenys yra iš patikimo informacijos šaltinio, ar jie tekste net nepaminėti? Bendrosios citatos, pvz., „pagal apklausas“ arba „tyrimai teigia“, yra dažnos netikrose naujienose ir susijusiuose žanruose. Taip pat turėtų būti stebima ar tekste yra cituoto asmens kabučių. Taip pat reiktų užduoti kitus klausimus, susijusius su ekspertų ir tekste minimų žmonių pasisakymais: kas yra tas žmogus, kuris kalba? Koks jo profesinis vaidmuo? Ar jis turi įgūdžių kalbėti šia tema? Ar yra įrodymų, kad jis sako tiesą? Ieškokite kitų naujienų iš patikimų šaltinių, kuriuose pranešama apie tas pačias intervencijas.

3. KONTEKSTAS

Visos naujienos egzistuoja kontekste. Šis kontekstas sudėtingas: istorinis, socialinis, ekonominis, kultūrinis, laikinas... Paklauskite savęs: koks yra bendras šios naujienos scenarijus? Ar jame pateikiamas išsamus istorijos vaizdas, ar jame trūksta informacijos? Kas liko už teksto ribų? Ar kontekste, kuriame tos naujienos buvo paskelbtos, yra kokių nors kitų susijusių įvykių (pvz., rinkimų), dėl kurių toks turinys galėjo turėti įtakos nuomonei? Apsvarstykite įvairias su šiuo faktu susijusias jėgas, pvz., dabartinius įvykius, kultūrinės tendencijas, politinius tikslus ir finansinį bei rinkos spaudimą.

4. NUORODOS VISUOMENEI

Supratimas kam turinys buvo sukurtas, taip pat gali padėti nustatyti, ar nėra šališkumo ar tyčinių veiksmų, kurie iš pirmo žvilgsnio nematomi. Kokia yra tikslinė auditorija? Ar tai žmonės, kuriuos sieja bendri interesai? Kuo suinteresuota grupė? Ar pateikta informacija tik patvirtina šį požiūrį, ar pateikia ir alternatyvių duomenų? Atkreipkite dėmesį į kreipimusi į konkrečias grupes ar asmenis. Šios informacijos gali nebūti tiesiogiai tekste pateikiamoje informacijoje, bet gali nebūti ir turinio vartojamoje kalboje, teksto iškeltų dalykų pateikimo technikoje (tai gali, pavyzdžiui, suvilioti skaitytoją ir lemti tendencingą išvadą) ir vaizdų pasirinkimo.

5. TIKSLAS

Visos naujienos dalijasi tuo, kad ją sukūrė kažkas ir su tikslu. Supratimas, kodėl tai yra žiniasklaidos raštingumo pagrindas. Pagrindinis klausimas: kodėl buvo parašytas šis tekstas? Ar informuoti apie įvykį? Ar tai tam, kad įtikintų jus kažkuo ar kokiu nors argumentu? Kas gali gauti naudos iš šios informacijos platinimo? Ar įtikinti jus ką nors nusipirkti? Ar tai pramoga, kaip satyrų atveju? Stebėdami tokius veiksmus kaip laikraščio, kuriame publikuojamas tekstas, misija, įtikinama kalba ar vaizdų naudojimas, pinigų uždirbimo būdai (paspaudimų medžioklė) ir deklaruojamos (arba nedeklaruojamos) pozicijos šiuo klausimu gali duoti užuominų apie aptariamo turinio tikslą. Be to, vartotojas gali stebėtis, kokį jausmą sukelia tas pranešimas.

6. VYKDYMAS

Tai, kaip estetiškai kuriamas ir pateikiamas turinys, taip pat leidžia suprasti, kas yra perteikiama. Teksto stilius, gramatika, tonas, vaizdų pasirinkimas, padėtis ir maketas – tai kai kurie elementai, galintys parodyti leidinio patikimumą. Pagrindinis klausimas dėl vykdymo yra toks: kaip pateikiama informacija? Ar yra būdvardžių, kurie gali iškreipti skaitymą? Ar teksto pavadinime ar tekste yra žodžių didžiosiomis raidėmis? Šios savybės dažnai naudojamos emocijinėms skaitytojų reakcijoms sukelti, o žurnalistiniuose tekstuose jų vengiama. Ar blogai atrodo puslapio dizainas ir šrifto pasirinkimas, ar blogai parašytas tekstas? Prasta kokybė būdinga netikroms naujienoms.

Kitas esminis klausimas: koks yra puslapio URL? Patikimiausi URL baigiasi „.com“, „.net“, „.org“, o vyriausybės URL – „.gov“. Tie, kurių turinys abejotinas, dažnai naudoja kitus domenų, pvz., „.co“ (tai taip pat gali būti svetainių Kolumbijoje domenas, tačiau jei Kolumbijos domene matote turinį savo kalba,

būkite atsargūs!). Jei domenas yra ".wordpress" arba ".blogger", verta prisiminti, kad tai dažniausiai yra asmeniniai tinklaraščiai, todėl yra tik rašytojo nuomonės, kurios nebūtinai atitinka tiesą.

Be to, kai kurios svetainės linkusios naudoti adresus, labai panašius į patikimų leidinių adresus, netgi kopijuojant jų maketą (tačiau be tos pačios kokybės). Užmetus akį juos galima lengvai supainioti (kaip ir sukčiavimo reiškinyje – kompiuteriniai sukčiavimai, vykdomi siunčiant el. laišką su padirbtu kredito įstaigos ar elektroninės prekybos įmonės logotipu, kviečiant gavėją pateikti konfidencialius duomenis (kredito kortelės numerį, slaptažodį norint prisijungti prie banko paslaugos ir pan.), šį prašymą pagrindžia techninėmis priežastimis).

Atsitiktiniai Atsitiktiniai URL su keistais pavadinimais taip pat yra labai įtartini.

Atminkite, kad netikros naujienos yra skirtingo sudėtingumo lygio. Dėl kai kurių kyla įtarimas iš karto, dėl kitų – ne.

Išmokę užduoti pagrindinius klausimus, asmuo pradeda kelti klausimą ne tik žiniasklaidoje, bet ir kitais vartojamais dalykais, pavyzdžiui, ar įprastai naudojamus drabužius ar gaminius gaminanti įmonė yra apkaltinta vergove ar vaikų išnaudojimu darbe.

PRATIMAI SU MOKINIAIS⁷

Pamokos planas: Skaitmeninis raštingumas ir netikros naujienos: Etiškas mąstymas ir veiksmas

Netikros naujienos nebėra paprastas atsitiktinių melagingų naujienų dalykas. Netikros naujienos turi galią paveikti viešąją nuomonę ir netgi daryti įtaką rinkimams.

Mokiniai turi turėti galimybę patikrinti šaltinius ir nustatyti melagingas naujienas bei manipuluotus vaizdus, kurie dažnai atrodo neatskiriami nuo patikimo šaltinio. Šioje pamokoje mokiniai prašomi išanalizuoti netikrų naujienų pasekmes ir įgyti įgūdžių, reikalingų norint suabejoti ir patikrinti, ką jie mato internete.

Rekomenduojamas laikas: 90 minučių (dvi pamokos)

Įgūdžiai:

Atsakomybė ir pilietiškumas: Veikti asmeniškai ir kolektyviai, būnant savarankiškais, atsakingais, lanksčiais, atspariais ir ryžtingais, priimant sprendimus, pagrįstus etiniais, demokratiniais, įtraukiais, tvariais ir palaikančiais principais.

Bendravimas: naudoti įvairias kalbas – žodinę, rašytinę, fizinę, vaizdinę, garso ir skaitmeninę – taip pat meninių, matematinių ir mokslinių kalbų žinias, išreikšti ir dalytis informacija, patirtimi, idėjomis ir jausmais skirtinguose kontekstuose, kad sukurtų reikšmes, kurios veda į abipusį supratimą. Žinojimas, kaip atskirti faktus nuo nuomonių ar pasiūlymų tekstuose (informaciniuose, publicistiniuose, reklaminiuose ir kt.). Palyginti informaciją apie tą patį faktą, paskelbtą skirtingose žiniasklaidose, ir sužinoti, kuri yra patikimesnė ir kodėl.

Veiksmo sritis:

Kasdienis gyvenimas: dalyvavimas skaitymo ir rašymo situacijose, kurių kontekstas yra kasdieniame vaikų gyvenime namuose ar mokykloje patiriamos veiklos, daugiausia socialiniuose tinkluose ir skaitmeniniuose komunikacijos šaltiniuose, tokiuose kaip WhatsApp ir Twitter.

---

⁷ <https://cdn.kaed.org/wp-content/uploads/sites/26/2016/12/Fake-news-lesson-plan.pdf>

Viešas gyvenimas: veiksmų sritis, susijusi su dalyvavimu skaitymo ir rašymo situacijose, ypač žurnalistikos, reklamos, politikos, teisės srityse, klausimuose, turinčiuose įtakos pilietybei ir naudojimuisi teisėmis. Daugiausia tie, kurie cirkuliuoja socialiniuose tinkluose.

Žinių objektas:

- Skaitmeninis raštingumas ir tekstų bei informacijos supratimas;
- Mokiniai analizuos problemas ir galimas pasekmes, susijusias su netikrų naujienų sklaida;
- Mokiniai nustatys ir įvertins būdus, kaip išvengti netikrų naujienų socialiniame ir akademiname kontekste.

Pamokos gairės:

Pirmiausia mokytojas turėtų organizuoti pokalbių ratą, kuriame aptartų socialinių tinklų ir bendravimo grupių, tokių kaip WhatsApp, naudojimą. Tokie klausimai kaip:

- Kaip socialiniuose tinkluose palaikome ryšį su žmonėmis kasdieniame gyvenime?
- Ar gerai įvertiname tai, ką rašome kitiems? Kodėl mes naudojame tiek daug socialinių tinklų ir WhatsApp norėdami kalbėtis ir bendrauti?
- Kokiomis žinutėmis dažniausiai dalijamės su žmonėmis? Kaltinimai, pagalbos šauksmai, politinės problemos, socialinių tinklų juokeliai?
- Kokios galimos pasekmės, kai netikros naujienos išplinta? Ar manote, kad galite pastebėti netikras naujienas, ar apsigauti? Kodėl?
- Kokių kokių veiksmų galiu imtis, kad patikrinčiau naujienas, nuotraukas ir kitus internetinės informacijos šaltinius?

Leiskite mokiniams parašyti savo mintis prieš aptariant pradinį klausimą, kad padidėtų dalyvavimas ir diskusija taptų organiškesnė.

Tai, kur turime dirbti, yra bendras mokinių supratimas apie tai, ką jie dalijasi ir kaip jie sąveikauja su technologijų teikiama kalba.

Mokytojas turėtų paklausti, ar mokiniai žino, kiek laiko jie naudojami mobiliejiems telefonams. Daugelyje mobiliųjų telefonų yra įrankis, leidžiantis apskaičiuoti naudojimosi valandų skaičių per dieną ar savaitę.

Galite sukurti lentą, kuri būtų klasėje ir priversti mokinius apie tai susimąstyti: jei praleidžiame tiek daug laiko (x valandų) naudodamiesi mobiliejiems

telefonais, bendraudami ir sąveikauti su žmonėmis, ar suprantame, kaip būtų žalinga ir neproduktyvu, jei dalintumėmės klaidingomis žinutėmis su mūsų draugais ir grupėmis?

KIEK ŽMONIŲ PASIEKIATE, KAI PASIDALINATE NETIKRU PRANEŠIMU?

Kitoje pamokoje pasiūlykite mokiniams analizuoti kai kurias naujienas pagal tokią struktūrą (mokytojas turi atrinkti teisingas ir klaidingas naujienas, kad mokiniai galėtų dirbti identifikuodami):

- Išfirkite pirminį naujienų šaltinį;
- Ieškokite tos pačios informacijos kitose svarbiose svetainėse ir šaltiniuose;
- Būkite atsargūs dėl pernelyg sensacingų pavadinimų;
- Atkreipkite dėmesį į naujienų paskelbimo datą ir palyginkite jas su dublikatais internete.

Išieškoję įrodymų ir naudingų įkalčių, mokiniai kartu aptars naujienų, kurios, jų manymu, yra teisingos, patikimumą ir paaiškins, kodėl kiti mano, kad jos yra klaidingos.

Mokytojas gali sukurti plakata, kurio vienoje pusėje yra melagingos naujienos, o kitoje – tikros naujienos ir su tuo susijusios priežastys.

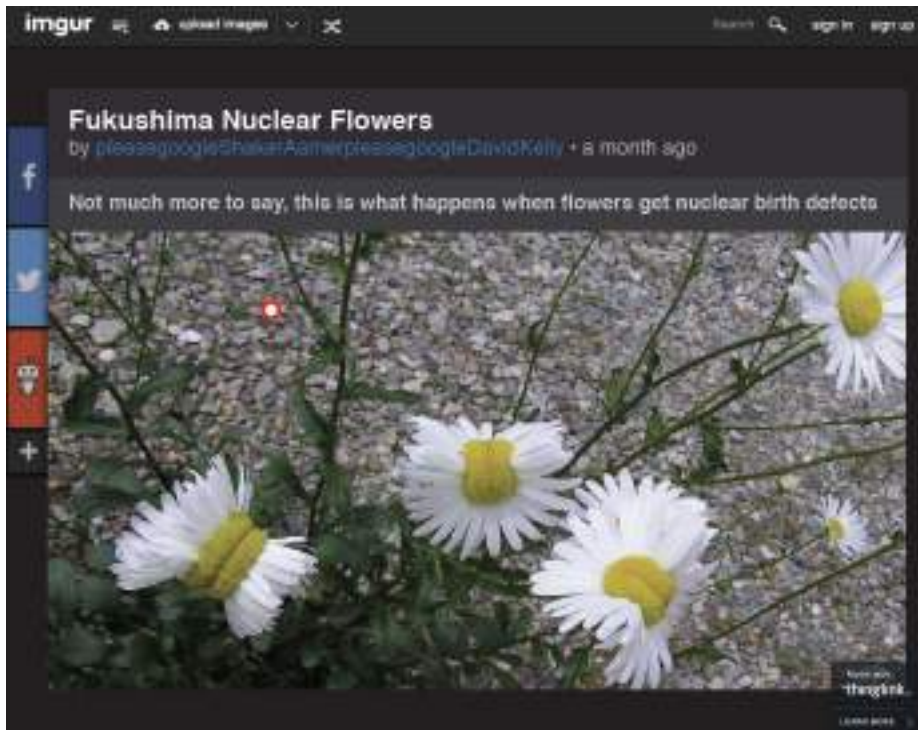
Kurdami argumentus, pagrįstus kontekstu, tyrimais, kruopščiomis tekstų ir šaltinių analizėmis, skatinsime mokinius atsargiau dalytis skaitmeninėje komunikacijoje.

Tada mokytojas gali atlikti testą su mokiniais, kad pamatytų, ar jie išmoko dalyką.

Tada turėsime priversti mokinius susimąstyti, kokį poveikį ir pasekmes gali turėti netikros naujienos žmogaus gyvenimui. Tokiu būdu dirbsime ties asmeninio veiksmo ir kolektyvinės bei visuomenės sąmonės dimensijos, kurią turime sukurti.

Po tyrimo, kurį būtų galima atlikti grupėmis ar poromis, rezultatai bus dalijami tarp mokinių ir aptariami etiški ir piliečių veiksmai, kuriuos galime sukurti visi.

Veikla: Internetinio vaizdo įvertinimas.

<https://www.thinglink.com/scene/901866337918255105>

- Parodykite mokiniams šį „ramunių mutančių“ paveikslėlį.
- Ar šis vaizdas tvirtai įrodo sąlygas netoli Fukušimos elektrinės? Kuo remdamasis turite tokią nuomonę?
- Vadovaudamiesi emocionalumu, mokiniai galėtų patvirtinti, kad vaizdas yra teisingas ir kad ramunėlės taip pražysta dėl spinduliuotės.
- Padėkite mokiniams keliant klausimus, kuriuos jie turėtų užduoti sau apie nuotrauką.

Išvardykite priežastis, kodėl šiuo vaizdu negalima pasitikėti, kad būtų patvirtintas branduolinis Fukušimos užterštumas, remiantis vien juo. (pvz.: mes nežinome fotografo įgaliojimų, negalime žinoti, ar ramunės yra netoli elektrinės, ar radiacija sukėlė mutacijas, ar net ar nuotrąka tikrai daryta Japonijoje!)

Iš tikrųjų, pasak Snopeso, vaizdas nebuvo manipuliuojamas. Ramunės taip pražydo. Nors natūralu manyti, kad keista išvaizda atsiranda dėl radiacijos dozės, iš tikrųjų tai yra įprastas reiškinys, vadinamas „susizavėjimu“, kurį sukelia hormonų disbalansas, nors šį disbalansą gali sukelti keli dalykai: vabzdžiai, ligos arba fizinis augalo sužalojimas¹⁰.

Apibendrinimas, atskleidžiantis, kad mažiau nei 20 % vidurinės mokyklos mokinių teisingai įvertina vaizdą arba užduoda minėtus klausimus.

Priminkite mokiniams, kad internete yra daug netikrų vaizdų ir naujienų. Paklauskite: ką darysite kitą kartą? Ką darysite kiekvieną kartą?

Ką gali padaryti tokios įmonės kaip „Facebook“ ir „Snapchat“, kad vartotojai neplatintų netikrų naujienų? Ką gali padaryti paprasti žmonės? Kaip manote, kas veiktų, ypač jaunesnias naudotojais?

Diskusijos mažose grupėse ir dalijimasis mintimis poromis suteikia mokiniams lengvesnės erdvės praktikuoti kalbėjimą ir klausymą, taip pat padidina dalyvavimą visos klasės diskusijose.

Netikro vaizdo pratybos – 2 dalis⁸:

Ugdymo tikslai:

- Ugdyti kritišką požiūrį į informaciją ir jos apdorojimą bei dalyvavimą bendrame darbe;
- Žiniasklaidos ir tinklų įtakos įvertinimas pilietinių ir socialinių įgūdžių dėka;
- Kritiškai ir analitiškai žiūrėti į informaciją ir turinį, skleidžiamą naudojant žiniatinklio priemones (pranešimų siuntimą, internetinę žiniasklaidą, socialinius tinklus);
- Naudoti bendradarbiavimo rašymo įrankį bendram dokumentui sukurti.

Veiksmo pristatymas:

Mokiniai analizuoja internete plačiai pasklidusios ir socialiniuose tinkluose dalijamos netikros naujienos pagrįstumą. Paskirstydami įvairias informacijos rinkimo užduotis tarpusavyje, jie renka įrodymus ir bendradarbiauja rašydami galutinę bendrą ataskaitą.

- Naudojama medžiaga: bendra „Google“ paskyra, skirta mokiniams bendradarbiauti kuriant tą patį dokumentą iš įvairių darbo vietų;
- Galutinė gamyba: dokumentas, kuriame išsamiai analizuojamos strategijos, naudojamos vaizdo įrašo patikimumui patikrinti.

---

⁸ Session inspired by: https://documentation-ac--besancon-fr.translate.goog/une-chasse-au-canular-collaborative/?_x_tr_sch=http&_x_sl=fr&_x_tl=it&_x_tr_hl=en-US&_x_tr_pto,elemax

Epizodas:

Demonstruokite arba kartu žiūrėkite vaizdo įrašą „Erelis, kuris norėjo pagrobtį vaiką“. (<https://www.youtube.com/watch?v=uEBOBOx3h-4>)

Matome kaip erelis griebia vaiką ir kelioms sekundėms jį nuneša. Šis vaizdo įrašas turėjo būti nufilmuotas 2012 m. gruodžio mėn. Monrealyje. Vaizdo įrašas kaip autentiškas buvo transliuojamas kai kuriose naujienų svetainėse ir tūkstančius kartų bendrinamas socialinėje žiniasklaidoje bei pačiame „YouTube“ įvairiomis kalbomis.

Klausimas ir diskusija apie vaizdo įrašo tikrumą.

- Analizuojame mokinių reakcijas ir jausmus, jų požiūrį ir animacijos kokybę. Prašome jų paaiškinti savo reakcijas (tai baisu, juokinga, nuostabu...) ir ką jie dažniausiai daro, kai internete pamato tokį sensacingą vaizdo įrašą (parodo, dalijasi...);
- Paklauskite jų, ar, jų nuomone, vaizdo įrašas yra patikimas ir kodėl;
- Priminkite jiems, kad pirmasis žingsnis vertinant patikimumą yra nustatyti dokumentą ir įvertinti jo šaltinį;

- Paklauskite jų, kokius vaizdo įrašo elementus būtų galima patikrinti, norint įvertinti informacijos patikimumą ir įrašyti juos į lentelę. Jei reikia, užsirašykite stulpelių pavadinimus ir konkrečiai paklauskite, kokios informacijos reikia ieškoti kad patikrinti ir kokį įrankį naudoti šiai paieškai.

Strategijų ir tyrimo būdų apibrėžimas siekiant įvertinti vaizdo įrašo ar bet kokios apgaulės patikimumą.

Mokinių paskirstymas į grupes: kiekviena grupė turės ieškoti informacijos, kad galėtų atsakyti į konkretų vaizdo įrašo aspektą.

Norint apibrėžti tyrimo strategijas, reikia pabrėžti:

- Erelis stiprumo ir vaiko svorio tyrimai;
- Ar erelis gali pakelti tokį svorį?
- Ieškokite informacijos apie orus Monrealyje 2012 m. gruodžio mėn. ir vaizdo įrašo duomenis;
- Oras atrodo saulėtas. Ar nesnigo?
- Auksinių erelių paplitimo pasaulyje tyrimai;
- Ar Monrealyje yra erelių?
- Animacijos neatitikimų tyrimas;
- Keistų elementų, kuriuos reikia toliau tirti, aptikimas;
- Padėkite mokiniams atlikti tyrimus.

Norėdami užbaigti darbą: ištirkite kitas šio vaizdo įrašo analizės.

Internetinis šaltinis: **hoaxbuster**⁹, svetainė, kurioje pranešama daug netikrų naujienų.

Kiekviena grupė, viena paskui kitą, prieš darydama išvadą dėl vaizdo įrašo patikimumo, paaiškina atliktus tyrimus, rastus rezultatus ir išklaustus šaltinius.

Paklauskite mokinių, ar dabar, sužinoję, kad tai klastotė, jie pasidalintų vaizdo įrašu: taip, bet paminėdami, kad tai „klastotė“? Paaiškinimas, kaip veikia „Google“ diskas ir bendrinamų dokumentų naudojimas.

Apklausa:

---

⁹ <https://www.hoaxbuster.com/>

Siekama, kad mokiniai geriau suvoktų nuo nulio sukurtos informacijos „žaibišką plitimą“ ir pagalvotų, kaip jiems kritiškai pažvelgti į tokio tipo turinį.

- Remdamiesi kiekvienos grupės išvadomis, nuspręskite, kad vaizdo įrašas yra netikras;
- Paaiškinkite, kad informacijos patikimumo patikrinimas užtrunka ir kad yra įrankių, leidžiančių patikrinti, ar turinys pagal „bandymą“ buvo paskelbtas anksčiau. [PresentsHoaxbuster.com](https://www.presentshoaxbuster.com) parodo, kaip patikrinti informaciją per paieškos juostą.

Išvados:

Pratimas kaip erelio grobia visada yra sėkmingas. Mokiniai yra sužavėti ir entuziastingai žiūri į tyrimą. Sunkiausia iš karto neatskleisti tiesos, nes vaizdo įrašė yra komentary, atskleidžiančių apgaule.

Deja, „Youtube“ nėra jokios nuorodos apie pirmojo paskelbimo datą. Ir iki šiol nėra „paieškos“ įrankio pagal „stažo“ datą.

Nefiktos naujienos: kada jos tampa nusikaltimu?

Gerd Altmann iš Pixabay paveikslėlis

Pagal Italijos įstatymus kai kurios ribos negali būti peržengtos.

Jei žinia buvo paskelbta sąžiningai, ignoruojant, kad tai melaginga žinia, jos skleidimas nėra nusikaltimas.

Tačiau jeigu skelbiamos ir skleidžiamos žinios yra perdėtos arba tendencingos ir galinčios trikdyti viešąją tvarką, įvykdomas nusikaltimas.

Įstatymas baudžia *areštu iki trijų mėnesių arba iki 309 eurų bauda tą, kas paskelbia ar platina melagingas, perdėtas ar šališkas žinias, dėl kurių gali būti sutrikdyta viešoji tvarka*¹⁰.

Nusikaltimas įvyksta kai:

- Informacija visiškai skiriasi nuo tikrovės, ta prasme, kad ji visiškai iškraipyta;
- Žinia gali sutrikdyti viešąją tvarką, sukelti nerimą, ažiotažą ar tikrą nerimą tarp gyventojų.

---

¹⁰ Art. 656 cod. pen.

Itin nerimą keliančios netikros naujienos taip pat gali integruoti priežastinio pavojaus signalo nusikaltimą.

Pagal įstatymą tas, kas, pranešdamas apie nelaimės, sužalojimus ar nesamus pavojus, sukels pavojaus signalą Tarnybai ar valstybės tarnybą atliekantiems subjektams ar asmenims, bus baudžiamas areštu iki šešių mėnesių arba bauda nuo 10 iki 516 eurų¹¹.

Praktikoje, skirtingai nei pirmuoju atveju, melagingos naujienos turi sukelti specifinį nerimą ginkluotosiose pajėgose, o ne trikdyti viešąją tvarką ir gali būti net neskelbtos (tokiu atveju kaltininkui būtų pareikšti kaltinimai dėl antrojo nusikaltimo, nubaustas griežčiau).

Italijoje iki 2016 m. melagingų naujienų platintojai rizikuodavo būti suimti už piktnaudžiavimą liaudies patiklumu, jei jų tikslinę auditoriją sudarė žmonės, kurie nebuvo ypač išsilavinę ir kuriais galima manipuliuoti.

Tačiau ši nuostata buvo dekriminalizuota ir nebėra nusikaltimas; Tačiau netikrų naujienų autorius rizikuoja susilaukti griežtos administracinės nuobaudos.

Pagal Baudžiamąjį kodeksą tam, kas viešai bet kokia apgaule bando piktnaudžiauti liaudies patiklumu, baudžiamas pinigine administracine nuobauda nuo 5 tūkst. iki 15 tūkst. eurų, jeigu tai nesukelia sunkesnio nusikaltimo¹².

Tokiu atveju elgesio kaltininkas žino apie melagingos informacijos atskleidimą ir tai daro pasinaudodamas kai kurių žmonių pažeidžiamumu patikėti įsivaizduojamais ar kitaip neįtikimais faktais. Tokiu atveju už netikrą naujieną baudžiama pinigine administracine sankcija, jeigu melaginga žinia paskleista siekiant pasinaudoti naujienų gavėjų patiklumu ir gali sutrikdyti viešąją tvarką.

Kita vertus, jei netikros naujienos rengiamos ir skleidžiamos turint konkretų tikslą pakenkti kito asmens reputacijai, tai yra apysunkio šmeižto nusikaltimas, nes nusikaltimas padaromas naudojant spaudą ar kitas reklamos priemones (tinklaraštį ar pavyzdžiui, socialinius tinklus)¹³.

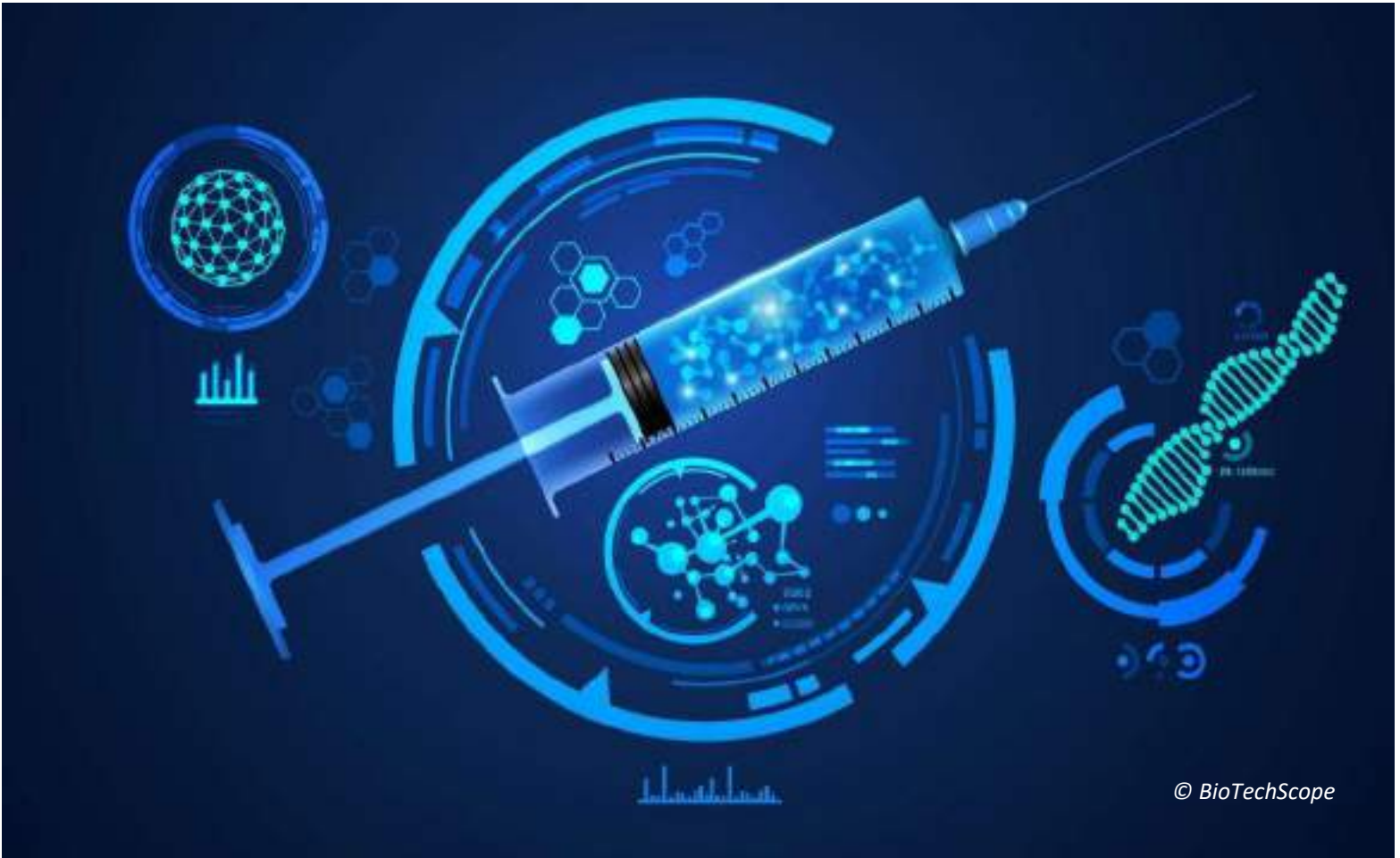
¹¹ Art. 658 cod. pen.

¹² Art. 661 cod. pen.

¹³ Art. 595 cod. pen.

Už šmeižtą per melagingas žinias gresia laisvės atėmimas nuo šešių mėnesių iki trejų metų arba ne mažesnė kaip penkių šimtų šešiolikos eurų bauda.

Net tie, kurie dėl gryo neatsargumo paskelbia melagingas, perdėtas ar nerimą keliančias naujienas, laikydami jas tikromis, rizikuoja sulaukti baudžiamąjo proceso (arba sumokėti didelę administracinę baudą). Taip atsitinka, pavyzdžiui, žurnalistui, kuris naiviai netikrina šaltinių patikimumo ir skelbia naujienas, susijusias su artėjančiomis tragedijomis.

© BioTechScope

VAKCINA NUO “INFODEMIJOS” TEORIJA IR PRAKTIKA

NAMOI

**Tema: netikros naujienos ir dezinformacija įvairiuose mokyklos
dalykuose**

„XXI amžiaus neraštingi žmonės nebus
nemokantys skaityti ir rašyti, bet bus tie,
kurie negali mokytis, nesimokyti ir mokytis iš naujo“.

Alvin Toffler

Patriolinė matematika

Mokykliniai vadovėliai dažnai kritikuojami dėl propagandinio pobūdžio. Tačiau dažniausiai mes kalbame apie istorijos vadovėlius (ir kalbėsime šiek tiek vėliau šiame skyriuje). Pasirodo, dėl to kalti net ir matematikos vadovėliai.

Antskrydis

Šios knygos pavadinimas yra ilgas ir labai neįprastas: „5 kariai gali ištempti 300 kvadratinių metrų spygliuotos vielos per 2 valandas...“ Tačiau paantraštė paaiškina jos esmę: „Juokingiausios matematinės problemos nuo 1890 metų iki šių dienų“.

© Bernhard Neff; Riva.

Jos autorius Bernhardas Neffas yra buvęs matematikos mokytojas, apie dešimt metų dirbęs vokiečių mokykloje. Juokingų, smalsių, groteskiškų ir, sakykime, „specifinių“ matematinių uždavinių rinkimas tapo jo pomėgiu. Neffas iš viso peržiūrėjo 250 vokiškų matematikos vadovėlių ir probleminių knygų, iš kurių seniausiai jau beveik pusantro šimto metų! Ir rado daugybę pavydžių, kaip ideologija, politinė situacija, socialinė atmosfera skirtingais laikais lėmė jų

charakterį ir turinį. Mokymų vadove, išleistame 1981 metais buvusioje VDR, netgi buvo tiesiogiai pasakyta: „... Panaudokite matematikos pamokose specifines dalyko galimybes komunistiniam moksleivių ugdymui“.

Kas žinoma ir buvo padaryta.

Statistiniai socializmo pranašumai

Iš matematinio vadovėlio profesinėms mokykloms, 1960:

„Aukštojo išsilavinimo lygį socialistinėse šalyse rodo tokie pavyzdžiai: Sovietų Sąjungoje ir JAV inžinerines specialybes kasmet įgyja 416 žmonių iš milijono imant abiejų šalių gyventojus, tačiau santykiu 35 su 17. Kiek inžinierių gauna aukštojo mokslo diplomus atskirai SSRS ir JAV?“

Iš mokyklinio vadovėlio techninėms mokykloms, 1976:

„VDR centrinės statistikos administracijos skaičiavimais, pramonės gamybos lygis 1972 m. palyginti su 1960 m.

- VDR - 205 procentai*
- SSRS - 261 procentai*
- JAV - 71 procentai*
- Vokietijoje - 87 procentai.*

Prašau pridėti grafinės medžiagos duomenis ir juos paaiškinti "

Apskritai, žinomi socializmo pranašumai yra akivaizdūs. Sprendžiant, žinoma, pagal VDR centrinės statinės administracijos duomenis.

Bet, žinoma, ideologija nulėmė matematinių problemų pobūdį dar prieš VDR, pavyzdžiui, nacistinėje Vokietijoje:

Iš matematikos uždavinių knygos mokykloms, dirbančioms su jaunimu 1941 m.:

„1929 – 1935 m. vidutiniškai nuimtas derlius (centneriais iš hektaro)

- Vokietijoje: kviečiai 21.7, bulvės 156.1

- Prancūzijoje: kviečiai 15.5, bulvės 110.0,

- Lenkijoje: kviečiai 11.8, bulvės 112.7

Vokietijos valstietis dirba geriausiai!

Paskaičiuokite procentaliai kiek geriau. "

Trečiojo Reicho laikais taip pat buvo užduočių apie kaukolių matavimą pagal rasinę teoriją, apie tai, kaip greitai tokiu ir tokiu greičiu skrendantis bombonešis gali įveikti atstumą nuo Berlyno iki Čekoslovakijos sienos, apie apkasų ir spygliuotos vielos kasimą.

Iš matematikos uždavinių knygos mokykloms dirbančioms su jaunimu, 1941 m.

„5 kariai gali išstemti 300 kvadratinių metrų spygliuotos vielos per 2 valandas. Kokio ilgio 20 karių gali išstemti per 6 valandas?“

Būtent ši užduotis ir davė pavadinimą Neffo knygai. Ir štai dar vienas panašus uždavinys.

Iš 8 klasės matematikos vadovėlio, 1936:

"A, B, C ir D turi kasti tranšėją kartu. Vienam A tam reikėtų 15 dienų, B - 20, C - 24, D - 30. Prieš pradėdami kasti kartu, A ir B jau dirbo 1 dieną. Be to, C nedirbo 4 dienas, D – 3 dienas. Kiek dienų prireiktų visiems keturiems iškasti tranšėją?"

Kareiviai žygiuoja

Nacionalinėje Socialistinėje Vokietijoje užduotys su militaristiniais atspalviais paprastai buvo dievinamos.

Iš 4 klasės matematikos vadovėlio, 1941:

„Bombonešis gali nešti 32 bombas, kurių kiekviena sveria 50 kg. Kiekviena bomba gali sugriauti vieną namą. Apskaičiuokite, kokį pavojų miestui, kuriame yra 25 tūkst. namų, kelia 27 bombonešiai.“

Iš pradinės mokyklos aritmetikos vadovėlio, 1940:

„Bombarduotojas numeta bombą 2100 metrų aukštyje. Kaip greitai ir per kiek laiko bomba pasieks Žemės paviršių?“

Buvusioje VDR taip pat buvo daug militaristinių atspalvių.

Iš matematikos uždavinių knygos 10 klasei 1988:

„VDR kariuomenės stebėjimo postas mato vidutinio dydžio tanką, artėjantį prie jo 0,3 laipsnio kampū. Kadangi kariai žino, kad tokio tipo tanko plotis yra 2,5 m, gali paskaičiuoti atstumą iki jo. Kiek tai yra?“

Matematikos pamokose Kaizerio Vokietijoje kartas nuo karto mirgėjo ir karinės uniformos.

Iš algebros uždavinių knygos pagrindinėms mokykloms, 1917:

„Dvi kariaujančias Prancūzijos (tai yra Prancūzijos – red.) ir Vokietijos (Vokietijos – red.) armijas skiria 200 km. Prancūzų kariai per dieną nužygiuoja po 30 km, Vokietijos – 35 km. Kiek laiko užtruks iki tol, kol kariuomenės bus tik 5 km atstumu viena nuo kitos?“

Žmona su kibiru alaus

Tačiau vis tiek imperinės Vokietijos laikais, Veimaro respublikoje ir, žinoma, pokario Vokietijoje buvo daug mažiau „propagandos, agitacijos, manipuliacijų ir smegenų plovimo“ (Bernhardo Neffo posakis) nei VDR ar netgi nacistinėje Vokietijoje. Tačiau net ir ten knygos autorius rado daug matematinių problemų, kurias įtraukė į savo atranką, nes jos labai savotiškai apibūdina tam tikrą epochą. Pavyzdžiui:

Iš matematikos uždavinių knygos vidurinėms mokykloms, 1912:

„Dvaro savininkas 20-čiai tarnų iš viso sumokėjo 620 markių. Tarnautojo mėnesinė alga - 40 markių, tarnautojo - 25 markės. Kiek tarnų ir tarnaičių dirba dvare?“

Problema kyla ne tik dėl pasenusių veikėjų. Norime atkreipti dėmesį į vyrų ir moterų lygybės (vienodo darbo užmokesčio prasme) aspektą 1912 m.

Sudėtinga matematinė problema

Ir štai yra visiškas skirtumas, bet ir neįsivaizduojama užduotis šiandieniniuose mokykliniuose vadovėliuose.

Iš 6 klasės matematikos uždavinių, 1910:

„Vienas žmogus išgeria kibirą (vokiškas skysčių tūrio matavimo vienetas - apie 70 litrų - red.) alaus per 18 dienų. Jei žmona išgers su juo, jie išgers kibirą per 12 dienų. Kiek laiko trunka, kol jo žmona viena išgeria kibirą alaus?“

Žinoma, knygos autorius neignoruoja ir VFR. Vakarų Vokietijos vadovėliuose taip pat yra matematinių uždavinių, kurie labai būdingi gyvenimo būdai ir mąstymui. Pavyzdžiui, šis:

Iš matematikos uždavinių vadovėlio vidurinėms mokykloms, 1975:

„Verslininkas paskaičiavo, kad per 18 dienų jo užsakymą galės įvykdyti 10 darbuotojų. Tačiau praėjus 4 dienoms nuo darbo pradžios susirgo 3 darbuotojai. Kiek laiko užtruks, kol užsakymą užbaigs kiti?“

„Teks paprakaituoti“, – ironiškai šią užduotį komentuoja Bernhardas Neffas. Ir priduria: „Reikėtų taip pat paklausti, kiek bus mokama už įprastus viršvalandžius.“ Bet man asmeniškai labiausiai patiko kita užduotis iš VDR vadovėlio – romėniškais skaitmenimis. Išbandykite ir tai, jei, žinoma, nepamiršote romėniškų skaitmenų.

Iš 4 klasės matematikos vadovėlio, 1982:

"Perskaitykite garsiai:

X SED partijos suvažiavimas

VIII VDR mokytojų kongresas
XXXII VDR susikūrimo metinės
XXII Maskvos Olimpinės varžybos
XXVI TSKP suvažiavimas ".

"perskaitykite taip pat šitą," sarkastiškai prideda autorius:

CLXXII milijardai eurų buvo VDR valdžios skola
XCVIII, IX procentų balsavo 1989 vietos valdžios partijų ir vyriausybės kandidatų
rinkimuose.

Tai yra tais metais, kai griuvo Berlyno siena ir kurie buvo paskutiniai šiai partijai ir
šiai vyriausybei.

Švietimas kaip šiuolaikinis karo menas

Laimei, abi Vokietijos dalys vėl susivienijo ir ideologiškai apkrauti vadovėliai
tapo istorija.

Rusija yra kitoks atvejis, kai po trumpo demokratinių reformų laikotarpio
švietimo sritis vėl buvo paversta dezinformacijos ar tiesioginio smegenų plovimo
arena. Valdžia smarkiai kišasi į istorijos ir politikos studijas, remdamasi oficialia
socialine ideologinio monopolio prielaida, plačiai paplitusiais dominavimo
cenzūros mechanizmais ir administracine profesinės istoriografijos kontrole.

Nepritariantys istorikai sulaukia griežtų priekaištų, o užsispyrę disidentai
atleidžiami iš darbo. Visos šios priemonės neišvengiamai atsispindėjo istorijos
vadovėliuose.

Ribojantys teisės aktai eina koja kojon su mokykliniais vadovais. Pavyzdžiui,
2021 m. birželio 9 d. Rusijos įstatymų leidėjai trečiuoju ir galutiniu svarstymu
priėmė įstatymą, draudžiantį viešai neigti „lemiamą sovietų žmonių vaidmenį
nugalėjus nacistinę Vokietiją arba SSRS humanitarinę misiją išlaisvinant Europos
šalis“.¹⁴

Šis draudimas bus taikomas viešam kalbėjimui, viešai rodomiems kūriniams
žiniasklaidoje ir internete. Be to, Valstybės Dūma priėmė įstatymą, draudžiantį

---

¹⁴ <https://sozd.duma.gov.ru/bill/1166218-7>

SSRS „tikslus, sprendimus ir veiksmus tapatinti su nacistinės Vokietijos ir Europos ašies galių tikslais.

Tuo pačiu metu draudimai gali sukelti priešingą mitologiją: jei jie slepiasi, vadinasi, yra ką slėpti. Mitologizacija, deja, bus tik paremta tokiais draudimais. Tik priešinga kryptimi. Ir galiausiai, užuot iš tikrųjų tyrinėję sudėtingą socialinį siužetą, žaisime mitologinius ir politinius žaidimus.

Pirmieji istorijos vadovėliai rusų mokykloms, pozityviai apžvelgiantys totalitarinę sovietinę praeitį ir šlovinantys Vladimiro Putino valdymą. © Prosveshcheniye redakcija.

Tokioje kryžminėje ugnyje istorijos mokymas tampa pavojinga užduotimi. Atkreipiame dėmesį, kad nuo 2021 m. liepos mėn. savo darbą gali atlikti tik paskiepyti mokytojai – žinoma, tik su rusiška vakcina – tai atvirai pažeidžia federalinius sveikatos įstatymus, tačiau „apgultos tvirtovės“ situacijoje valdžia įjungia dvejoją mąstymą. Mokyklų mokytojai taip pat priversti stoti į valdančiąją politinę partiją „Vieningoji Rusija“, kuri juos supa visiškai numatytu žinių perdavimo būdu.

Lenkijoje ir Vengrijoje istorijos mokymo situacija taip pat tampa sudėtingesnė. Ar tai reiškia, kad tokiomis sąlygomis demokratiniai standartai išnyko? Ne, kaip minėjo Johnas Dewey'us, „...problemos skatina mąstyti“. Vis dar egzistuoja įvairios laisvės kišenės, vis dar galimos įvairios metodikos. O kritinis

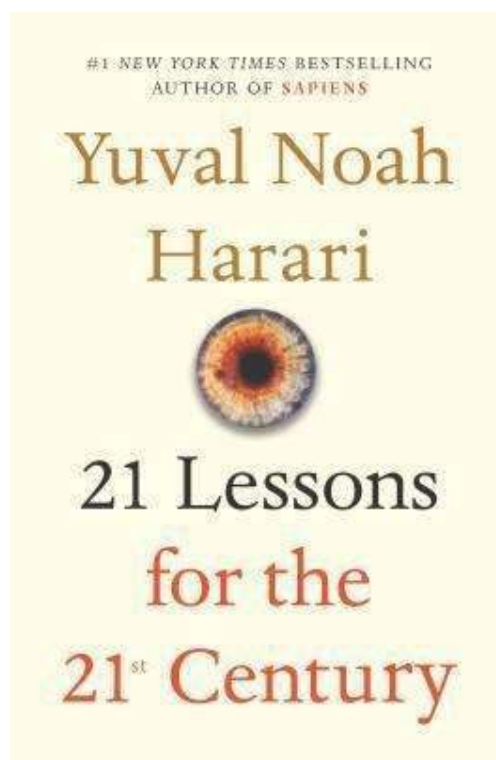
žiniasklaidos raštingumas yra vienas stipriausių ir veiksmingiausių būdų atskleisti dezinformaciją ir su ja kovoti mokykliniame ugdyme.

Tačiau prieš kalbėdami apie kovą su netikromis naujienomis formaliajame švietime, pažvelkime į alternatyvius žinių šaltinius ir panagrinėkime teisingumo ir pelno pusiausvyrą.

Pasimetę vertime – suklastota knyga apie netikras naujienas

Kaip atskleidė Rusijos nepriklausoma žiniasklaida „Meduza“, 2019 m. birželio 21 d. Rusijos leidykla „Sinbad“ išleido populiarus Izraelio rašytojo ir istoriko Yuvalo Noah Harari knygą „21 pamoka XXI amžiui“. Ji skirta problemoms, su kuriomis susiduria šiuolaikinė visuomenė. Tai trečioji Harari knyga iš serijos. Pirmasis bestseleris „Sapiens: Trumpa žmonijos istorija“ buvo išleistas 2011 m. Jis skirtas praeičiai. Antrasis, išleistas 2015 m., „Homo Deus: Trumpa rytojaus istorija“ buvo bandymas pažvelgti į ateitį. Savo naujoje knygoje Harari, kaip pats rašo pratarmėje, nusprendė sutelkti dėmesį į tai, kas vyksta čia ir dabar.

2018 m. rugsėjo–spalio mėnesiais knyga buvo išleista JAV, Kanadoje ir daugelyje Europos šalių ir tapo reikšmingu įvykiu; recenziją apie ją „The New York Times“ laikraštyje parašė Billas Gatasas.

© Yuval Noah Harari; Vintage.

Prieš pat išleidžiant vertimą į rusų kalbą, Sinbadas pasidalino knygos fragmentais su keliais leidiniais. Tarp jų buvo ir „Meduza“, perpasakojantis skyrių apie vaikų auklėjimą šiuolaikiniame pasaulyje (tai buvo partnerių medžiaga). „Afisha“ paskelbė 17-ojo knygos skyriaus fragmentą, kuris vadinasi „Post-truth“.

Praėjus kelioms savaitėms po knygos „21 pamoka XXI amžiui“ Rusijoje išleidimo, skaitytojai atkreipė dėmesį į anglų ir rusų kalbos versijų neatitikimus – pirmiausia skyriuje „Post-truth“. Taigi liepos 16 d. Live Journal vartotojas slapyvardžiu de_luser pastebėjo, kad angliškoje versijoje kaip netikrų naujienų pavyzdį autorius cituoja Vladimiro Putino teiginius apie 2014 m. situaciją Kryme. Rusiškame variante Putino vardas ir Krymo paminėjimas išnyko, o Donaldo Trumpo kalbos tapo netikrų naujienų pavyzdžiu. Liepos 20 dieną apie tai facebook'e rašė ukrainietis vartotojas Andrejus Černikovas, o liepos 21 d. – Rusijos leidėjas, kritikas ir vertėjas Dmitrijus Kuzminas. Jie paskelbė Harari knygos rusiškų ir anglų versijų ekrano kopijas.

17

POST-TRUTH

Some fake news lasts for ever

We are repeatedly told these days that we are living in a new and frightening era of 'post-truth', and that lies and fictions are all around us. Examples are not hard to come by. Thus in late February 2014 Russian special units bearing no army insignia invaded Ukraine and occupied key installations in Crimea. The Russian government and President Putin in person repeatedly denied that these were Russian troops, and described them as spontaneous 'self-defence groups' that may have acquired Russian-looking equipment from local shops.¹ As they voiced this rather preposterous claim, Putin and his aides knew perfectly well that they were lying.

Russian nationalists can excuse this lie by arguing that it served a higher truth. Russia was engaged in a just war, and if it is OK to kill for a just cause, surely it is also OK to lie? The higher cause that allegedly justified the invasion of Ukraine was the preservation of the sacred Russian nation. According to Russian national myths, Russia is a sacred

17 skyriaus pradžia angliškame leidime apie post-truth, kur V. Putinas naudojamas kaip neigiamas pavyzdys

17

ПОСТПРАВДА

НЕКОТОРЫЕ ФЕЙКОВЫЕ НОВОСТИ
ЖИВУТ ВЕЧНО

Сегодня нам постоянно твердят, что мы живем в новую пугающую эпоху «постправды», окруженные ложью и вымыслом. Так, по подсчетам газеты Washington Post, за время после своей инаугурации президент Трамп сделал более 6000 ложных публичных заявлений. В речи, произнесенной в мае 2018 года, из 98 фактологических утверждений Трампа 76% были ошибочными, вводящими в заблуждение или ни на чем не основанными¹. В ответ Трамп и его сторонники неизменно называют Washington Post, New York Times, CNN и другие средства массовой информации «лгунами» и обвиняют их в распространении «фейковых новостей» с целью дискредитировать президентство Трампа.

Истерика вокруг фейковых новостей явно раздута. В реальности она играет на руку тиранам и диктаторам. Если люди ничему не хотят верить, потому что «все новости — фейк», свободная и открытая публичная дискуссия становится невозможной. Поэтому мы должны напомнить себе, что сегодня наша ситуация ничуть не хуже, чем была раньше. Если мы живем в эпоху постправды, когда же у нас была счастливая эпоха правды? В 1980-х?

17 skyriaus pradžia rusiškame vertime apie post-truth, kur prezidentas Donaldas J. Trumpas naudojamas kaip neigiamas pavyzdys

Kas parašyta rusiškoje "21 pamoka XXI amžiu" knygos versijoje?

„Sinbado išleistoje versijoje „Post-Truth“ skyrius prasideda diskusijomis apie tai, kaip žmonės įtikinami, kad šiuolaikinis gyvenimas pilnas melo ir prasimanymo. „Taigi, „The Washington Post“ vertinimais, per laikotarpį, praėjusį nuo inauguracijos, prezidentas Trumpas padarė daugiau nei 6000 melagingų viešų pareiškimų“, – sakoma tekste. – 2018 m. gegužę pasakytoje kalboje iš 98 D. Trumpo faktinių teiginių 76 % buvo klaidingi, klaidinantys arba nepagrįsti. Reaguodami į tai, D. Trumpas ir jo šalininkai nuolat vadino „The Washington

Post“, „The New York Times“, CNN ir kitų žiniasklaidos priemonių žurnalistus „melagiais“ ir kaltino juos skleidžiant „netikras naujienas“, siekiant diskredituoti D. Trumpo prezidentavimą.“

Tačiau, pasak rusiško Harari teksto, isterija dėl netikrų naujienų yra išpūsta: „Iš tikrųjų tai tironų ir diktatorių žaidimai. Jei žmonės nenori niekuo tikėti, nes „visos naujienos yra netikros“, laisva ir atvirai vieša diskusija tampa neįmanoma. Todėl turime prisiminti, kad šiandien mūsų padėtis nėra prastesnė nei buvo anksčiau.“

Kas parašyta knygos versijoje kitomis kalbomis.

Skyriaus „Post-truth“ angliška versija sutampa su rusų kalba tik pirmuoju sakiniu: „Šiandien mums nuolat sakoma, kad gyvename naujoje gąsdinančioje „post-truth“ eroje, apsuptoje melo ir fantastikos – kaip netikrų naujienų pavyzdį Harari pateikia visiškai kitokią istoriją – apie tai, kaip Vladimiras Putinas 2014 metų vasarį viešai neigė Rusijos kariuomenės buvimą Kryme.

„Rusijos vyriausybė ir prezidentas Putinas asmeniškai ne kartą neigė, kad tai buvo Rusijos kariai, ir apibūdino juos kaip spontaniškai sukurtas „savignos grupes“, galinčias nusipirkti uniformų iš vietinių parduotuvių. Kai jie padarė šį gana juokingą pareiškimą, Putinas ir jo padėjėjai puikiai žinojo, kad jie meluoja“, – rašė Harari. Šio skyriaus fragmentus pateikė leidimai OPEN Magazine ir The Guardian.

Čia autorius teigia, kad „daugelis rusų nacionalistų“ mintį, kad „ukrainiečiai yra atskira tauta nuo Rusijos“, laiko melu. O Ukrainos nacionalistai savo ruožtu laiko save vadinančias DPR ir LPR „netikromis šalimis“.

„Meduza“ palygino „Post-Truth“ versiją anglų kalba su vokiečių, prancūzų ir hebrajų kalbomis „21 pamoka XXI amžiui“. Visi jie beveik tiesiogine prasme sutampa vienas su kitu.

Rusiškame leidime buvo peržiūrėtas ne tik „post-truth“ skyrius.

Ukrainiečių tinklaraštininkas Andrejus Černikovas aptiko dar vieną rusiškame leidime redaguotos knygos „21 pamoka XXI amžiui“ fragmentą. 11 skyriaus, pavadinto „Karas“, poskyryje „Žvilgsnis iš Kremliaus“, Krymo prijungimas prie Rusijos įvardijamas kaip „vienintele sėkminga didelės jėgos invazija XXI amžiuje“. Autorius rašo, kad pati Rusija „nelaiko Krymo aneksijos invazija į svetimą šalį“, ir pažymi, kad Rusijos kariuomenė „praktiškai nesulaukė nei gyventojų, nei Ukrainos kariuomenės pasipriešinimo“.

Ukrainiečių, anglų, vokiečių ir prancūzų versijose nėra pastabos, kad Rusija nelaiko Krymo aneksijos įsiveržimu į svetimą šalį. Tačiau jame rašoma, kad Rusija „įskiepijo baimę savo kaimynų sielose“. O „užkariavimo“ sėkmė aiškinama

aplinkybių sutapimu – nei vietiniai gyventojai, nei Ukrainos kariuomenė nepasiūlė pasipriešinimo, o ir kitos pasaulio šalys į tai, kas vyksta, nesikišo.

Yuvalis Harari sakė, kad sutinka su rusiško leidimo pakeitimais.

„Meduza“ atsiuntė klausimus Sinbadui, kodėl „21 pamoka XXI amžiuje“ rusiška versija skiriasi nuo leidinių kitomis kalbomis ir ar dėl šių pakeitimų buvo susitarta su rašytoju. Leidyklos atstovė Anastasija Khanina pažadėjo į juos atsakyti Sinbadui pasikalbėjus su „Harari biuru“.

Tą pačią dieną svetainėje NEWSru.co.il buvo paskelbtas paties rašytojo pareiškimas apie redagavimus rusiškoje knygos versijoje. „Mano tikslas yra užtikrinti, kad pagrindinės knygos apie diktatūros, ekstremizmo ir netolerancijos pavojus pasiektų kuo platesnę auditoriją“, – sakoma Harari pareiškimе. – Įskaitant ir publiką, gyvenančią šalyse, kuriose veikia nedemokratinis režimas. Kai kurie šioje knygoje pateikti pavyzdžiai gali atstumti šią auditoriją arba paskatinti tam tikro režimo cenzūrą. Dėl šios priežasties retkarčiais priimu knygų adaptacijas ir pritariu pakeitimams tam tikrų pavyzdžių– bet niekada pagrindinių kūrinio idėjų“.

Kaip pabrėžia NEWSru.co.il, Harari atstovai neatsakė į klausimą, kas yra rusiškos teksto versijos fragmentų, nesutampančių su originalu, autorius. Tačiau rusų kalba „Post-Truth“ fragmentas yra beveik identiškas paties Harari rubrikos pradžiai, kurią jis 2018 m. gruodį paskelbė populiarios Izraelio svetainės „Ynet“ skiltyje „Nuomonės“ (tai yra laikraščio vieno didžiausių ir įtakingiausių šalyje „Yediot Ahronot“ svetainė). Tačiau šioje rubrikoje Harari mini ir Rusiją, joje esančią valdžią vadindamas „tironiška“ ir primindamas prieš ją skambančius kaltinimus skleidžiant „netikras naujienas visame pasaulyje“. Šie fragmentai į knygą nebuvo įtraukti.

Faktų tikrinimas kaip 22-a pamoka XXI amžiui

Gerbiamas skaitytojau, tik jūs turite nuspręsti, ar J. Harari labiau rūpinosi savo skaitytojais autoritarinėje Rusijoje, ar tik savo knygų pajamomis, ir, beje, kiek etiška buvo daryti tokius pokyčius. Tiesiog norėjome atkreipti jūsų dėmesį į problemas, kylančias post-truth pasaulyje, ir šis pavyzdys dar kartą pabrėžia, kad šiuolaikinis švietimas turi būti apginkluotas naujais įrankiais, padedančiais atskleisti bandymus manipuliuoti.

Faktų tikrinimas šiuolaikine forma yra žurnalisto tyrimo variacija, nes iš tikrųjų jis turi panašias, bendras struktūras nurodančias, elementus, kaip:

- Tyrinėjimo ir mokslinio tyrimo tikslas;
- Įrodymų bazė;
- Nuorodos į kompetetingus šaltinius;

- Ekspertų pastabos;
- Loginė išvada.

Pagrindiniai skirtumai tarp sąvokos ir faktų tikrinimo

Apskritai, faktų tikrinimas turi keletą originalių konceptalių bruožų, išskiriančių jį iš kitų tiriamosios žurnalistikos formų.

Pagrindinis įprasto tyrimo skiriamasis veiksmas yra visiškas atsisakymas, esminis viešai neatskleistos ir neoficialios informacijos nepanaudojimas įrodymų duomenų bazėje. Kurdamas tyrimą faktų tikrintojas žurnalistas naudojami tik oficialiais tiek vietiniais, tiek užsienio informacijos šaltiniais, taip pat atsakymais į užklausas valstybinėms ir užsienio institucijoms.

Įrodymų bazėje **komentari ir ekspertų išvados** naudojami tik tuo atveju, jei jie yra pagrįsti dokumentiniais įrodymais ir duomenimis iš atvirų šaltinių.

Išvada arba verdiktas turi aiškią formuluotę ir kriterijus, kad būtų išvengta subjektyvumo ir vertybinių sprendimų. Įprastoje faktų patikros versijoje naudojami trys verdiktai – „tiesa“, „beveik melas“, „melas“...

Todėl galime daryti išvadą, kad faktų tikrinimo struktūrą ir konceptualūs bruožai yra specifiniai (palyginti su klasikine tyrimo forma, kuria siekima:

- Maksimalus subjektyvaus aiškinimo formavimo atmetimas;
- Įrodymų bazės manipuliavimo apsauga;
- Šališkumo pašalinimas rengiant išvadą/verdikto;
- Kaltinimų šališkumu prevencija.

Faktų tikrinimas – prieinamo formato analizė

Atviri informacijos šaltiniai yra pagrindinis elementas renkant įrodymus pagal faktų patikrinimo koncepciją.

Šaltiniais gali būti valstybinių įstaigų statistiniai ištekliai, savo srityje pripažintos profesionalių ekspertų platformos, tarptautiniai ištekliai, turintys svorio ir aukščio išskirtinumą pasaulyje. Pavyzdžiui, Tarptautinio liutnios fondo analitinė informacija.

Ši finansų įstaiga yra viena galingiausių pasaulyje, politinis centras, daugelį metų stebintis daugumos pasaulio šalių ekonominę ir finansinę situaciją. Praktiškai jokia tokia tarptautinė organizacija negali konkuruoti su TVF ekspertų teikiamų duomenų apimtimi ir kokybe. Todėl Tarptautinio valiutos fondo specialistų išvados yra argumentas, gairės priimant sprendimus kitoms

tarptautinėms finansų institucijoms, pavyzdžiui, Pasaulio bankui, Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankui ir kt.

Problema yra ta, kad TVF ir PB buvo rimtai kritikuojami įvairių ekspertų ir žmogaus teisių aktyvistų, nes jie skatina neoliberalią darbotvarkę, taip ignoruodami arba nutildydami disidentų nuomones.

Nuo 2020 m. vasario mėn. Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) tapo griežtos ir teisingos kritikos taikiniu dėl manipuliavimo medicinos statistika ir greito su COVID-19 susijusių rekomendacijų keitimo. Įtartini ryšiai tarp PSO ir Kinijos Liaudies Respublikos valdančiųjų sluoksnių nepadidina šios (kažkada?) svarbios JT agentūros patikimumo.

Tai taip pat gana patikimas informacijos šaltinis faktų tikrintojams – atsakymai į užklausas vyriausybinėms agentūroms ir tarptautinėms organizacijoms.

Tačiau dėl to, kad visi paminėti šaltiniai yra profesionalūs, gaunama informacija, kaip taisyklė, pateikiama specifine forma, turi savo stilistinius bruožus ir naudojamus metodus.

Tuo pačiu metu faktų patikrinimo išteklių, skirti plačiajai skaitytojų auditorijai. Tai reiškia, kad tekstų pateikimo stilius turi būti kiek įmanoma prieinamesnis atgaminimui, priėmimui. Vienas iš svarbių žurnalisto – faktų tikrintojo – uždavinių yra specifinę, profesionalią informaciją „paversti“ bendra informacija, žingsnis po žingsnio transformuoti analitiką – į masinio vartojimo produktą.

Tiesą sakant, kodėl? Dažniausiai asmenys, kurių teiginius tikrina faktų tikrintojai, savo pasisakymuose paliečia visuomenei aktualias temas. Tačiau tuo pat metu puikiai išmanydami temą, jie dažnai sumaniai pateikia informaciją savaip. Ir nesvarbu, ar savo nežinojimo srityse, ar atvirkščiai, kartais manipuliuoja duomenimis ir faktais.

Taigi, galutinio informacijos produkto formulė atrodo taip:

Ištirtas pareiškimas

+

Logiški įrodymai

x

Profesionalus profesinės informacijos apdorojimas

=

Prieinamas analizės formatas

Vienas iš svarbiausių įrankių, padedančių skaitytojui geriau priimti analitinę informaciją, yra jos vizualizavimas naudojant lenteles, diagramas, žemėlapius, grafikus, infografiką, anonsinę grafiką.

Tokių elementų pagalba, pasiekama taip:

- Įvairi statistinė informacija skelbiama susistemintu formatu
- Skaitytojas turi galimybę pamatyti analizuojamų procesų dinamiką;
- Laikini, kiekybiniai, kokybiniai pokyčiai;
- Skaitytojas gauna informaciją apie ryšį iš pirmo žvilgsnio nesusijusius duomenis ir faktus, reiškinius ir įvykius;
- Labai palengvintas ir supaprastintas suvokimas su nustatymu, lyginimu, įvairių dydžių santykiu ir laiko keitimo intervalais;
- Reiškiniai, įvykiai, faktai ir duomenys gali būti suasmeninti, tai suteikia turiniui ryškumo ir aktualumo.

Tačiau kiekviena kreivė, lentelė ar diagrama reikalauja papildomų paaiškinimų. Paaiškinimas nebūtinai turi paaiškinti kiekvieną vaizdo aspektą.

Priešiniai – skaitytojo dėmesys sutelkiamas į įdomiausią svarbą, aktualiausius duomenis ir faktus.

VAKCINOS prieš INFODEMIJĄ faktų tikrinimo kurso turinys

Nr.	Disciplinos skyriaus (modulio) pavadinimas	Skyriaus turinys
1	Informacijos šaltinis. Šaltinio klasifikacija.	Informacijos šaltinis: viešų erdvių funkcijos. Teisinis darbo pagrindas su informacijos šaltiniu: teisė susipažinti su informacija. Teisiniai prieigos prie informacijos ribojimai. Prašymas pateikti informaciją: galimybė gauti, atsisakymo ar atidėjimo tvarką. Politinės informacijos šaltinių tipologinės charakteristikos. Institucijos, politiniai veikėjai, dokumentiniai šaltiniai. Faktų ir nuomonių šaltinis. Pasitikėkite informacijos šaltiniu.

2	<p>Politinio proceso dalykas kaip infomacijos šaltinis.</p>	<p>Žurnalistas, jo uždaviniai ir funkcijos viešojoje erdvėje. Pagrindinių naujienų kūrėjų charakteristikos. Klasifikavimo kriterijai: šaltinio statusas, viešumas, prieinamumas, pozicionavimas, kompetencija.</p> <p>Naujienų kūrėjų požiūrio formavimas. Atrankos kriterijai. Naujienų kūrėjų tipai viešojoje Projektų šalies erdvėje.</p> <p>Žurnalistų ir naujienų kūrėjų sąveikos motyvai. Žurnalistų bendravimo su įvairaus lygio naujienų kūrėjais ypatumai. Kompromiso ir spaudimo paieška.</p> <p>Sąveikos su informacijos šaltiniais etika. Pagrindinės rizikos sritys. Santykių su šaltiniais problema. Interesų konfliktas. Savicenzūros problema. Informacijos koordinavimas.</p>
3	<p>Sąveikavimo su šaltiniais pratimai: priėjimas prie naujienų kūrėjo.</p>	<p>Spaudos tarnybos vieta santykių su žiniasklaida sistemos funkcionavime. Sąveikos formos ir metodai. Spaudos sektorius kaip pagrindinė komunikacijos proceso figūra.</p> <p>Specialūs renginiai žiniasklaidai: spaudos konferencijos, pareiškimai, instruktažai, spaudos turai. Žurnalistų atrankos priemonės: akreditavimo institutas, fondas, instruktažai „neatsiskleidusiems“.</p> <p>Žurnalistinio fondo darbo ypatumai.</p>
4	<p>Ekspertai. „Minčių fabrikų“ veiklos bruožai.</p>	<p>Ekspertų charakteristikos: pagrindinės funkcijos. Visuomeninių ekspertų veiklos ypatumai. Ekspertų vaidmenų statusai: analitikas, mitologas, naujienų kūrėjas, žiniasklaidos ekspertas. Sąveikos su žiniasklaida formos. Ekspertų atrankos kriterijai. Viešasis įvertinimas, pripažinimas ir pripažinimas žiniasklaidoje prieš reputaciją ir mokslinį autoritetą.</p> <p>„Minčių fabrikai“: pagrindiniai tipai. Pasaulio patirtis ir projekto šalių praktika.</p> <p>Viešosios ekspertizės problemos: siaurėjantis ekspertų ratas, jų įsipareigojimas, žema ekspertizės kokybė. Ekspertai ir politinis lobizmas.</p>

VADOVAS UGDYTOJAMS APIE MELAGIENAS

5	<p>Ekspertai. „Minčių fabrikų“ veiklos bruožai.</p>	<p>Ekspertų charakteristikos: pagrindinės funkcijos. Visuomeninių ekspertų veiklos ypatumai. Ekspertų vaidmenų statusai: analitikas, mitologas, naujienų kūrėjas, žiniasklaidos ekspertas. Sąveikos su žiniasklaida formos. Ekspertų atrankos kriterijai. Viešasis įvertinimas, pripažinimas ir pripažinimas žiniasklaidoje prieš reputaciją ir mokslinį autoritetą.</p> <p>„Minčių fabrikai“: pagrindiniai tipai. Pasaulio patirtis ir projekto šalių praktika.</p> <p>Viešosios ekspertizės problemos: siaurėjantis ekspertų ratas, jų įsipareigojimas, žema ekspertizės kokybė. Ekspertai ir politinis lobizmas.</p>
6	<p>Šaltinių sąveikos praktika: maipuliavimo būdai.</p>	<p>Politinių subjektų interesų propagavimo metodai. Pagrindiniai politinės manipuliacijos metodai yra: organizuotas informacijos nutekinimas, „slaptas šaltinis“, „prižiūros“ taktika, netikrumas, „rūkas“, didelis melas ir „trupinių“ taktika. Informacijos šaltinis kaip temos iniciatorius. Organizuotas informacijos nutekinimo charakteristikos ir tikslai.</p>
7	<p>Faktų tikrinimas.</p>	<p>Šaltinių patikimumas. Šaltinio ir informacijos patikrinimas. Faktas prieš faktą. Kabučių tikrinimas. Ieškokite pirminio šaltinio. Ieškokite priešingo požiūrio. Klautočių atpažinimas.</p>
8	<p>Duomenys kaip informacijos šaltinis. Darbas su duomenų bazėmis.</p>	<p>Duomenų kokybė. Pranešimas spaudai, statistika, duomenų bazės. Duomenų žurnalistika. Atviri duomenys ir jų kriterijai. Informacijos paieškos sistemos. Oficialūs atvirų duomenų portalai (tarptautiniai, federaliniai ir regioniniai). Pilietinių aktyvistų portalai. Duomenų atskleidimo kultūra. Duomenų vizualizacija.</p> <p>Tiriamosios žurnalistikos priemonių rinkinys. Duomenų fiksavimas. Duomenų valymas ir sisteminimas. Informacijos tikrinimo būdai. Gautų duomenų analizė ir interpretavimas. Klaidingos koreliacijos.</p>

9	Darbas su istorijos šaltiniais.	Darbo su istoriniais šaltiniais specifika. Šaltinių tipai. Darbo su istorijos šaltiniais metodika. Šaltinių Kritika.
10	Darbo specifika archyvuose ir bibliotekose.	Projekto šalių federacijos archyvinių fondų struktūra ir tematika. Pirmaujantys archyvai. Archyvuotų duomenų prieinamumas. Leidimas prisijungti prie archyvo. Darbo su dokumentais archyve specifika: informacijos paieška, užrašymas, mėginių ėmimas ir kt. Darbo terminai. Techniniai darbo aspektai: mikrofilmas, naudojimasis kompiuteriu, fotografavimas, skenavimo ir fotokopijų užsakymas. Bibliotekos fondai. Koreliacijos su archyvais specifika ir svarba.
11	Dienoraščiai ir socialiniai tinklai kaip informacijos šaltiniai.	Informacijos specifiškumas. Pagrindinės rizikos. Šaltinio patikimumo problema. Žurnalistų darbo su socialiniais tinklais technologijos. Informacijos atrankos ir tikrinimo mechanizmai. Stratifikacija ir veisimas. Nuorodų kūrimas.
12	Žiniasklaida kaip informacijos šaltinis.	Žiniasklaidos lauko stebėjimas. Darbas su naujienų kanalais. Pranešimų pasirinkimas: atrankos kriterijai. Analitinė medžiaga kaip informacijos šaltinis. Žurnalistas ekspertas. Analitinio žurnalistų virtimas ekspertu komentatoriumi.

Rekomenduojamos švietimo technologijos

Pagrindinės mokymo rūšys mokiniams pagal discipliną „VAKCINA PRIEŠ INFODEMIJOS“ yra paskaitos ir seminarai, taip pat mokinių savarankiškas darbas. Mokymosi procese tikimasi aktyviai naudoti interaktyvius užsiėmimų vedimo formatus (modeliavimo mokymai, vaidmenų žaidimai, atvejų analizė, dalyvavimas grupinėse diskusijose).

Vaidmenų žaidimų pavyzdžiai:

- a) „žaidžiama spaudos tarnyba“, kurio metu mokiniai „pavirsta“ į politinių naujienų kūrėją, turintį informaciją, jo spaudos sekretorių, kuris saugo naujienų kūrėją nuo žurnalistų, viešųjų ryšių pareigūną, kuris bando parodyti naujienų kūrėją palankioje šviesoje, ir žurnalistą;
- b) "election game", during which students become candidates for deputies / governors / presidents, press and PR-services employees, consultants of the opposing headquarters, civic activists, "trolls", "spoilers" and journalists.

Žaidimo tikslas – modeliuojant ugdyti žurnalistų profesinės elgsenos įgūdžius su informacijos šaltiniais: nuo aprangos kodo ir restorano sąskaitos iki teksto matymo.

Mokinių savarankiško darbo edukacinė ir metodinė pagalba. Vertinimo priemonės, skirtos nuolatiniam pažangos stebėjimui, tarpinis sertifikavimas, pagrįstas disciplinos įsisavinimo rezultatais

Pagrindinės mokinių savarankiško darbo formos yra mokomosios, metodinės ir mokslinės literatūros studijavimas (sąrašas pateiktas atitinkamoje disciplinos programos dalyje), Projekto šalies ir pasaulio žiniasklaidos stebėseną, taip pat savarankiško darbo, kurio tikslas – atlikti tyrimus. mokytojas siūlo atlikti užsiėmimus klasėje ir užklasiniam darbui.

Dabartinė pažangos kontrolė vykdoma darbo seminaruose, savarankiškų namų darbų, taip pat tarpinių testų įvertinimo forma.

Numatomi scenarijai darbo grupėse:

- (a) Ekspertų pasirodymo žiniasklaidoje dažnumo įvertinimas. Planuojama stebėti projekto šalių spaudą, siekiant nustatyti dažnai pasirodančius ekspertus (kaip cituojamus specialistus ar medžiagos autorius) ir nustatyti jų vaidmenų statusą.

- (b) Siūlomų informacijos šaltinių tam tikra tema patikimumo įvertinimas, vėliau rengiant tekstą. Tikslas – suprasti didelį kiekį informacijos, ją įvertinti, apdoroti ir analizuoti.
- (c) Siūlomo žurnalistinio teksto faktų patikrinimas.
- (d) Informacijos apie pasirinktą temą sekimas žiniasklaidoje iš šaltinių, kurie savęs nepozicionuoja kaip politiniai, bet iš tikrųjų taip elgiasi, nes teikia turinį (pavyzdžiui, tema „Kova su korupcija“ rodo, kad Tyrimo komitetas, prokurorai ir kt.). Tikslas – sekti galimas temas „atšakas“ ir „perjungimą“.
- (e) Ieškokite informacijos siūloma tema duomenų bazėse.

Sertifikavimo klausimo parinktys:

1. Politinio proceso dalyviai kaip informacijos šaltiniai: klasifikacija. Klasifikavimo ženklai.
2. Organizuotas informacijos nutekimas: charakteristikos ir tikslai.
3. Valstybinės institucijos kaip informacijos šaltiniai.
4. Žurnalistų darbas archyvuose: informacijos paieškos specifika.
5. Kokybinės politinio elito charakteristikos. Interesų grupės kaip informacijos šaltinis.
6. Žurnalistinio fondo darbo ypatumai.
7. Ekspertai: visuomeninių ekspertų veiklos ypatumai. Ekspertų vaidmenų statusai.
8. Žiniasklaida kaip informacijos šaltinis. Darbas su naujų kanalais.
9. Ekspertai ir politinis lobizmas.
10. Gautos informacijos sisteminimas ir patikrinimo būdai.
11. Socialinės grupės kaip informacijos šaltinis.
12. Ekspertų sąveikos su žiniasklaida formos. Ekspertų atrankos kriterijai.
13. „Mąstymo rezervuarai“: pagrindiniai tipai. Pasaulio patirtis ir projekto šalių praktika.
14. Šaltinių tipai: oficialus / neoficialus, atviras / anoniminis, ekspertas ir viešai neatskleistas. Pagrindinės sąveikos rizikos.
15. Žurnalistas, jo uždaviniai ir funkcijos viešojoje erdvėje.
16. Spaudos tarnyba kaip informacijos šaltinis. Darbo specifika.
17. Sąveikos su šaltiniu praktika: pagrindiniai manipuliavimo būdai.

18. Naujienų kūrėjų korpuso formavimas: šaltinių patikimumas ir reputacija. Naujienų kūrėjo „svorio“ įvertinimas.
19. Žurnalistų ir informacijos šaltinių santykių problemos. Pagrindinės rizikos sritys.
20. Duomenų žurnalistika: duomenų srauto filtravimas.
21. Intelektualus diskursas: šaltinių problema. Įvairių intelektualinių grupių atstovavimas viešojoje erdvėje.
22. Socialinės - psichologinės naujienų kūrėjų charakteristikos: viešumas ir poziciškumas.
23. Saugikos ir šaltinio praktika: prieiga prie naujienų kūrėjo. Atrankos įrankiai žurnalistams.
24. Duomenų bazės kaip informacijos šaltinis. Žurnalistų darbo specifika.

VAKCINOS nuo INFODEMIJOS kompetencijos vertinimo užduotis

Pirma užduotis.

Atvejo užduotis

Būtina sąlyga: esate vieno iš projekto šalies televizijos kanalų/radijo stočių/svetainių/Telegram kanalo multimedijos portalo naujienų srauto redaktorius.

1. Patikrinkite mokytojo pateiktas naujienas.

Įsivaizduokite situaciją, kai sužinosite naujienas socialinės žiniasklaidos kanale tarp savo draugų įrašų. Jūsų užduotis yra patikrinti naujienas. Žinia keista, kas ir patrauks auditorijos dėmesį, tačiau abejotina patikimumo požiūriu.

Žinias klasėje pateikia mokytojas.

Tikslas: nuspręsti, ar jūsų leidinys gali skelbti šias naujienas ir, jei taip, kokiomis sąlygomis.

2. Patys susiraskite abejotinų naujienų internete ir joms atlikite panašią faktų tikrinimo procedūrą.

Esė.

Parašykite analitinį rašinį „Televizija tinkle: privalumai ir trūkumai 2021 m.“. Išanalizuokite išteklius, kurie save laiko interneto televizija. Palyginkite 3–4 TV portalus.

Antra užduotis.

Esė.

Parašykite analitinį rašinį tema „Radijas internete: dabartinės tendencijos“. Norėdami tai padaryti, palyginkite 3–4 radijo stočių darbą internete. Atkreipkite dėmesį į regionines stotis.

Trečia užduotis.

Esė.

Parašykite esė tema „Šiuolaikinės informacijos sklaidos ribojimo formos: prieš ir po COVID-19“ Atkreipkite dėmesį į šiuos aspektus:

- a) Kokios yra informacijos sklaidos apribojimo formos?
- b) (b) Kas juos sukelia (teisės aktai, redakcinė politika, savicenzūra, tradicijos, politika ir socialinių tinklų mechanizmas)?
- c) Kas gali būti laikoma savicenzūra?
- d) Ar tai savicenzūra kaip žurnalistų bendruomenės savireguliacijos ar manipuliavimo žurnalistais priemonė?
- e) Kokios gali būti informacijos sklaidos apribojimų griežtinimo ir bet kokių apribojimų panaikinimo pasekmės?
- f) Kaip socialiniai tinklai riboja ir reguliuoja informacijos srautus?
- g) Kaip šis reglamentas paveiks naudotojus ir žiniasklaidos prekių ženklus?
- h) Įsivaizduokite, kaip per ateinančius 5 metus vystysis informacijos srautų reguliavimo procesas ir kas tai lems.
- i) Kas pasikeitė po koronaviruso pandemijos protrūkio 2020 m.?
- j) j) Ar padėtis pablogėjo 2021 m., palyginti su ankstesniais metais?

Tipinės kontrolinės užduotys ar kita medžiaga, reikalinga numatomiems disciplinos studijų rezultatams įvertinti, apibūdinanti kompetencijų formavimosi etapus ugdymo programos įsisavinimo procese.

UŽDUOTYS PRAKTINIAMS UŽSIĖMIMAMS

Užduočių sąrašas

1 užduotis: išanalizuokite siūlomus atvejus ir naudodamiesi paieškos sistemomis nustatykite, kam medžiaga priklauso:

- a) faktas
- b) netikras faktas (factoid)
- c) klaidinga, šališka informacija ("hit piece")
- d) padirbtas
- e) Užduotis atliekama raštu individualiai. Rezultatai aptariami grupėje.

2 užduotis: darbas su byla. Studentui siūlomas televizijos naujienų tarnybos redaktoriaus vaidmuo. Jis turi per 50 minučių perskaityti 5 naujienas ir juose ištaisyti klaidas. Užduotis atliekama raštu individualiai. Tada rezultatai aptariami grupėje.

3 užduotis: darbas su byla. Patikrinkite, ar oficialiame pareigūno pranešime / pareiškime nėra melo, dalies tiesos, nutylėjimų. Užduotis atliekama raštu, vėliau aptariama grupėje.

4 užduotis: Žaidimas "Analizuok!" Mokiniai yra suskirstyti į keturias komandas (neprivaloma). Kiekviena komanda paeiliui pateikia žaidimui paruošto atvejo pavyzdžius. Likusiųjų užduotis yra nustatyti faktą, netikrą faktą (factoid), padirbtą žinią. Balsuojama su įvairiaspalviais lipdukais (nebūtina). Pateikus visas medžiagas, apskaičiuojami rezultatai. Geriausia komanda gauna „Semestro kritikų“ vardą, puikų įvertinimą už atliktą užduotį ir premijas už testo išlaikymą.

5 užduotis:

Darbas su socialiniais tinklais.

(a) Naudodamiesi specialiomis paslaugomis (WebMii, Pipl FindFace ir kt.) raskite asmens kontaktinę informaciją, raskite asmenį pagal nuotrauką.

(b) Vadovaudamiesi specialiu algoritmu, analizuokite puslapio vartotojo aktyvumą socialiniuose tinkluose.

6 užduotis:

Nuotraukos tikrinimas ir darbas su metaduomenimis.

Mokiniam siūlomos kelios nuotraukos ir išspręsti daugybę problemų:

- a) nustatyti, ar nuotrauka yra susijusi su pranešimo tekstu;
- b) rasti pirminį atvaizdo atsiradimo šaltinį;
- c) nustatyti, ar buvo panaudoti grafiniai redaktoriai pirminiam momentinės nuotraukos vaizdui.

SAVARANKIŠKO DARBO UŽDUOTYS

Užduočių sąrašas

- (a) Paruoškite pavyzdžius žaidimui „Analizuokite!“ Būtina surinkti bylą, sudarytą iš tikrai tikslių medžiagų ir padirbtų.
- (b) „Playbuzz“ sukurkite 10 klausimų viktoriną, prašydami auditorijos atspėti, kas yra tiesa, o kas ne. Medžiagos viktorinai paiešką mokinys atlieka savarankiškai.

UŽDUOTYS SKIRTOS ĮVERTINIMUI

Klausimų sąrašas

1. Sąvokos faktų patikrinimas.
2. Faktas, netikras faktas (factoid) ir padirbta žinia (fake).
3. Faktų įvairovės tikrinimas.
4. Informacijos produktų faktinis patikrinimas.
5. Viešų pareiškimų ir oficialios informacijos faktų tikrinimas.
6. Įrodymų rinkimas ir įrodinėjimo metodai tikrinant faktus.
7. Mokslinės informacijos faktų tikrinimas.
8. Klaidų klasifikavimas.
9. Klaidų prevencijos būdai ir atsakomybė.
10. Informacijos šaltiniai.

11. Tipiniai nuskaitymo/skanavimo objektai.
12. Faktų tikrinimo taisyklės.
13. Tinkamų duomenų radimo šaltiniai.
14. Interneto šaltinio tikrinimo algoritmas.
15. Profilių socialiniuose tinkluose tikrinimo taisyklės.
16. Nuotraukų patikrinimas.
17. Darbas su metaduomenimis.
18. Vaizdo patikrinimas.
19. Manipuliavimo metodai ekranu.
20. Dažnos faktų tikrinimo problemos.

Praktinė užduotis įvertinimui: išlaikyti viktorinos testą klastotei nustatyti (viktorinas rengia mokiniai savarankiško darbo metu, mokinys išlaiko klasės draugo paruoštą testą).

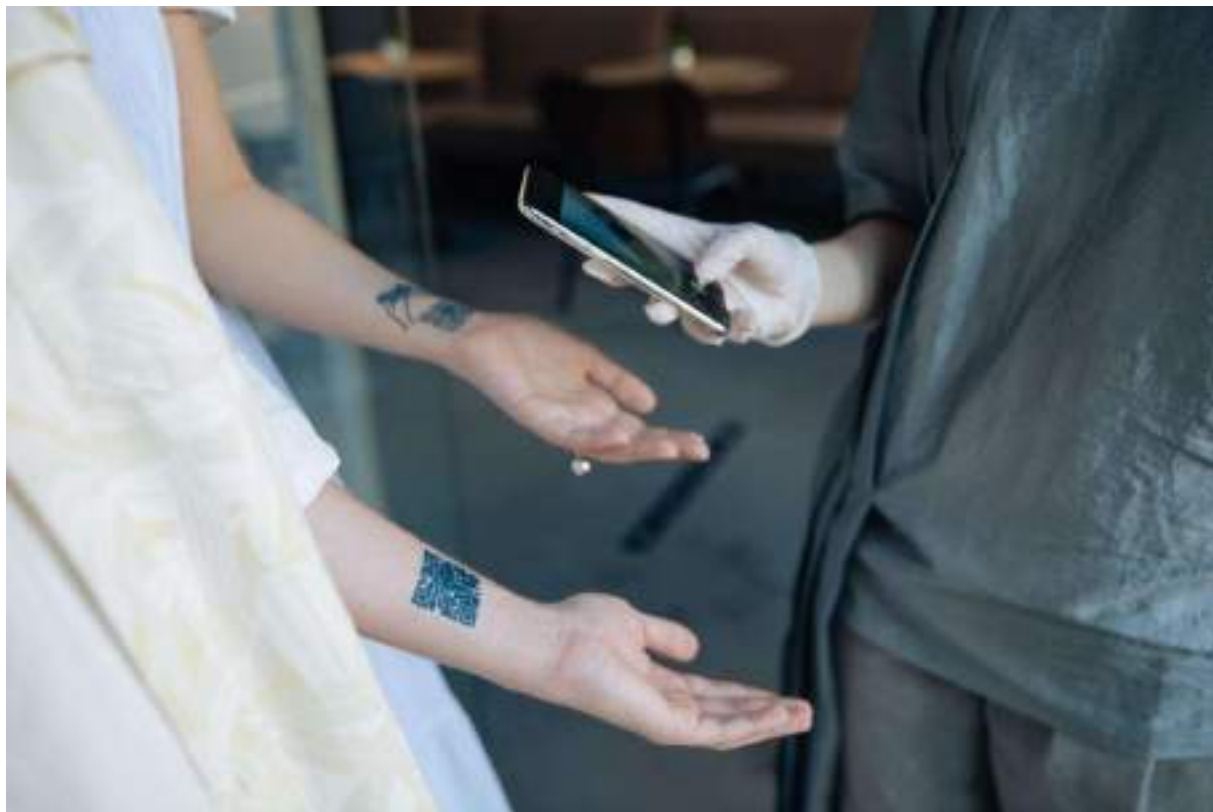
Metodinė medžiaga, apibrėžianti žinių, gebėjimų, įgūdžių ir (ar) veiklos patirties vertinimo procedūras, apibūdinanti kompetencijų formavimosi etapus.

Praktinio darbo užduotys vertinamos pagal aukščiau nurodytus reikalavimus. Atsakymai pateikiami raštu ir elektronine forma, internetinių nuorodų forma tiesiogiai į praktines užduotis, kurios turėtų būti atliekamos kompiuterių klasėje su interneto prieiga; dėl pateisinamos priežasties praleidus pamoką, atsakymas pateikiamas elektronine forma.

Savarankiško mokymosi užduotis apskaičiuojama pagal aukščiau nurodytus reikalavimus. Atsakymai pateikiami kaip žiniatinklio nuoroda į bandomąją viktoriną, sukurtą naudojant Playbuzz paslaugą.

TAKTINIO ŽAIDIMO APIE NETIKRAS NAUJIENAS MOKINIAMS SCENARIJUS¹⁵

“VIENAS ARBA VIENA BANDA, ARBA VIENAS NARVAS!”

© rb.ru

Šiam vadovui Namoi sukūrė taktinį žaidimą, pagrįstą tikrais įvykiais ir atspindintį pandemijos, netikrų naujienų ir pilietinės visuomenės problemą.

2020 metais kelios šalys paskelbė apie koronaviruso vakcinų kūrimą. Gu-la žemė, viena iš autoritarinio režimo šalių, nusprendė paversti savo vakciną „Satellite-III“ savo „puikiųjų laimėjimų“ užsienio politikos vitrina, nepaisant to, kad šis vaistas nepraėjo visų klinikinių tyrimų etapų ir kad 2021 m. birželį ES komanda nustatė, kad šios vakcinų gamybos sąlygos yra tiesiog netinkamos.

Nepaisant didžiulės šios vakcinų propagandos ir tikrai didelio mirtingumo nuo COVID-19, dauguma Gu-la žemės gyventojų netiki jos gydomuoju poveikiu

---

¹⁵ A subject for creative add-ons, additions and any other kind of changes depending on the target group, age, context etc.

ir nori būti paskiepyti užsienio vakcinomis, tokiomis kaip Zephyr, StarAurelius ar Boris&Boris. Gu-la žemės valdžia, gresiant atleidimu, pareikalauja, kad kariškiai ir teisėsaugos darbuotojai, viešasis transportas, medicinos ir švietimo darbuotojai, mokyklų ir universitetų studentai būtų paskiepyti tik Satellite – III ir kuo greičiau.

Paskiepytos aukos visada turėtų turėti savo pažymėjimą tik skaitmenine forma [QR-kodas] ir pateikti jį paprašius. Vaikai ir nėščios moterys taip pat yra priverstinės vakcinacijos sąraše.

Vakcina, inter alia, turi šias problemas:

- a) Ji vos praėjo pirmąjį klinikinį tyrimą.
- b) Pažymėjimas gautas iš korumpuotos vyriausybės.
- c) Šios vakcinos naudojimas sukelia rimtų šalutinių poveikių, įskaitant mirtį.
- d) Vakcina itin pavojinga vyresnio amžiaus žmonėms, tačiau būtent jie dažniausiai suseraga koronavirusu.
- e) Vakcina reikalauja griežto temperatūros režimo, tačiau sunaikintos Gu-la žemės medicinos sąlygomis jo negalima laikyti.
- f) Šią vakciną pacientui reikia suleisti du kartus su mėnesio pertrauka.
- g) Šalyje turite konkurentą – dar vieną laboratoriją, sukūrusią tikrai veiksmingą vakciną, bet joje nėra valdančiojo režimo lobisto, o apie naująją vakciną žmonės jau sužinojo.

Be to, kitose šalyse buvo sukurtos veiksmingesnės vakcinos.

2021 m. liepos mėn. Gu-la žemės vyriausybė nusprendė koordinuoti visas savo pajėgas ir skelbti netikras naujienas, kad gyventojai patikėtų šios vakcinos galia. Šalyje veikia penkios interesų grupės, kurių dalis siekia priversti gyventojus skiepytis, o dalis – atskleisti melagingų naujienų bangą.

Visų 5 grupių atstovai kviečiami į tarptautinius debatus apie vakcinas neutralioje šalyje, kur gali pristatyti savo pozicijas skirtingų šalių ekspertams ir žurnalistams.

Jeigu pilietinės visuomenės ir nepriklausomos žiniasklaidos atstovai bus nepatenkinti savo oponentų argumentais, tai baigę jie parengs skundą EŽTK, remdamiesi 2 straipsniu (teisė į gyvybę), 3 straipsniu (nežmoniško ir žeminančio elgesio draudimas), 8 straipsniu (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą) ir Europos konvencijos 10 straipsniu (teisė į saviraiškos laisvę), pareiškėjai apkaltins

Gu-la žemės valdžios institucijas, kad jos nevykdė įsipareigojimų ginti gyvybę ir fizinį piliečių neliečiamumą.

Prieš tai grupės gali oficialiai arba neoficialiai derėtis tarpusavyje, prisijungti prie taktinių koalicijų ir pareikšti bendrą nuomonę. Debatų moderatoriai nepriklauso nė vienai grupei.

Kiekviena grupė turi suredaguoti mažiausiai vieną vaizdo įrašą, sukurti vieną tekstą ir vieną melagingų arba tikrų, bet nepageidaujamų naujienų „atskleidimą“. Patartina sukurti bendrą pasiuntinio grupę, kuri savo ruožtu bus naudojama kaip netikrų naujienų laboratorija ir kovos laukas.

Vaidmenų kortelių žaidimas

I. Didžiosios farmacijos įmonės

© wsm_matt

Jūsų laboratorija ir įmonių grupė yra suinteresuoti sukurti ir platinti Satellite - III. Taip įtikinsite užsienio šalis savo vaisto veiksmingumu ir gausite didžiulį pelną. Tačiau jūs neturite reikiamų virusologinių žinių ir nė viena jūsų laboratorija anksčiau nedirbo su antivirusiniais vaistais ar tinkamais diagnostikos metodais. Suprantate, kad vartotojų susidomėjimas yra didžiausias, kai įvyksta pirmasis protrūkis, tačiau pirmajai bangai nurimus, jų susidomėjimas atitinkamai mažėja, kaip ir investicijos. Tai reiškia, kad dažnai jūsų medicinos technologijos bus marginalizuotos vien todėl, kad niekas nenori joms leisti pinigų. Vakcinų pateikimo į rinką skubumas yra susijęs su kitais pavojais.

Todėl jūsų užduotis yra naudoti visas žiniasklaidos ir administravimo technologijas, reklamuoti savo vakciną, skandinti konkurentą ir reklamuoti savo vakciną užsienio šalyse.

Keletas užuominų:

a) Skirtingoms auditorijoms naudokite skirtingų tipų melagingų naujienų kanalus.

b) Pabandykite vartoti sudėtingą farmakologinę terminologiją, kad suklaidintumėte abejojančius.

c) Paleiskite gandus apie neišvengiamumą susirgti nepasiskiepijus (plėtokite keletą gandų ir pagalvokite apie kiekvieną auditoriją).

(d) Organizuokite melagingas mokslines publikacijas, kurios paremtų jūsų vakciną.

II. Valdžia (valdantysis režimas)

© Deutsche Welle

Jūsų užduotys sutampa su Big Pharma tikslais, juolab kad pusę savo pelno jie turės atiduoti jums. Tačiau jūs turite atsižvelgti į jūsų režimo nepopuliarumą, gyventojų nusikurdimą ir masinį naujosios vakcinės atmetimą. Jūsų valstybinė žiniasklaida (televizija ir radijas) veikia pagal pasenusius metodus ir yra patikimas informacijos šaltinis tik pagyvenusiems ar nuolankiems žmonėms iš atokių kaimo vietovių. Jaunimas nelinkęs skiepytis ir aktyviai priešinas Satellite – III propagandai. Jūs suprantate, kad vakcina daugeliu atžvilgių yra režimo simbolis, o atsisakymas skiepytis yra iššūkis tos pačios grupės ilgus metus valdančiai valdžiai. Turite skubiai iš naujo strateguoti savo žiniasklaidos politiką ir suderinti visus propagandos mašinos elementus, kad būtumėte sėkmingi.

Keletas užuominų:

- a) Pabandykite užblokuoti nepriklausomą žiniasklaidą per kišeninius teismus.
- (b) Per kišeninį parlamentą priimkite įstatymus dėl nepriimtinos informacijos blokavimo, kovos su panika pretekstu (grupė turėtų parašyti trumpą įstatymo projektą).
- (c) Naudokite „Gu-la land Today“ tarptautinį televizijos šaltinį, kad reklamuotumėte savo vakciną užsienio šalyse.
- d) Pažadėkite socialinę paramą gyventojams, jei pavyks pasiekti aukštą skiepijimo lygį.
- e) Stenkitės aplenksti arba diskredituoti nepriklausomus ekspertus.
- f) Nuolatos kurstykite gandus apie užsienio kišimąsi į Gu-los šalies vidaus reikalus ir pasikliaukite patriotizmo jausmu.
- g) Pasitelkite provokatorius tarp opozicijos ir nepriklausomos žiniasklaidos.
- (h) Grasinkite neskiepytiems piliečiams neleisti patekti į parduotuves, važiuoti viešuoju transportu, keliauti į užsienį.

III. Priklausoma žiniasklaida (vyriausybės propagandos pramonė)

© YouTube

Formaliai esate nepriklausomas nuo valstybės, iš tikrųjų už jus viską ar beveik viską nusprendžia valdantis režimas. Esate įtrauktas į valstybės propagandos ir agitacijos sistemą. Galima sakyti, kad esate tiesioginėje valstybės tarnyboje, kuri žiniasklaidą naudoja kaip tiesioginės įtakos visuomenei instrumentą. Valstybė šiuo kanalu transliuoja savo valią, nuostatas, supratimą apie aktualijas,

kurias dažnai įkvėpdavo pati. Žinoma, tai yra vienpusis įtakos kanalas: iš viršaus į apačią.

Pastaraisiais metais įsiskverbėte į „YouTube“, „TikTok“ ir „Cablegram“ kanalus, tačiau jūsų transliacijos formatas išlieka toks pat – atsiliekantis nuo tendencijų ir skirtas amžiaus grupėms. Todėl televizija išlieka pagrindiniu ginklu reklamuojant Satellite III. Vidutiniai Gu-la krašto gyventojai sunkiai mokosi užsienio kalbų, todėl daugiausia pasikliauja informacija gimtąja kalba, o tai susiaurina jų galimybes, bet išplečia jūsų – ypač manipuluojant užsienio naujienomis. Jūsų aplinkoje lemiamą vaidmenį vaidina favoritizmas ir neformalus ryšiai, o ne talentas ir kompetencija.

Keletas užuominų:

- a) Apsvarstykite galimybę pritraukti įžymybes.
- (b) Dar labiau naudokite šokiruojantį turinį ir emocinį eskalavimą (apgalvokite keletą variantų ir pabandykite juos suvaidinti).
- c) Kartkartėmis leiskite kontroliuojamą „įslaptintos informacijos nutekėjimą“, kad paskatintumėte gyventojus skiepytis.
- d) Iškraipykite informaciją apie užsienio vakcinas, kad jas diskredituotumėte.
- (e) Pokalbių laidose naudokite netikrus „ekspertus ir specialistus“.
- f) Naudokite išgalvotas nuomonių apklausas ir statistikos duomenis.
- (g) Kurkite „nepriklausomą“ privačią žiniasklaidą, kuri bars valdžią, bet girs vakciną.

IV. Nepriklausoma žiniasklaida

© OVD-Info

Gu-la žemėje laikraščiai ir internetiniai leidiniai turi šiek tiek daugiau laisvės nei televizija. „Old Gazette“ ir radijo stotis „Echo of Novgorod“ (nepaisant to, kad jos savininkas yra režimui artimas žaliavų koncernas) išlieka vienintelėmis žinomomis klasikinio tipo žiniasklaidos priemonėmis, kurios vis dar gali sau leisti kritinę poziciją valdžios atžvilgiu ir išlikti atviromis opozicijos pareiškimams.

Internetinė žurnalistika yra mažiau pavaldi valstybės kontrolei, tačiau ir čia valdžios spaudimas kasmet auga. Pavyzdžiui, pastaraisiais metais buvo užblokuota nemažai svarbių svetainių, dažniausia priežastis, kad jose buvo paskelbta tariamai ekstremistinio pobūdžio medžiaga. Tačiau blokavimą, kaip taisyklė, galima apeiti – tokiu būdu skaitytojai vis tiek turi prieigą prie žiniasklaidos, kuriai ši praktika buvo taikoma, turinio. Apskritai dabartinė situacija lemia tai, kad daugumą nepriklausomų žiniasklaidos priemonių galima rasti internete. Daugiau ar mažiau atvira diskusija aktualiomis temomis vyksta ir tinklaraščiuose, momentiniuose pranešimuose bei socialiniuose tinkluose. Tačiau šioje srityje valstybė pradeda „veržti varžtus“, prisidengdama kova su „netikromis žinutėmis“ ir ekstremistiniais pareiškimais arba slėpdamasi už būtinybės ginti tikinčiųjų jausmus ir valstybės atstovų orumą. Dėl šių kaltinimų skirtų didelių bausmių žmonės dažnai atsiduria ant žlugimo arba arešto slenksčio.

Tokioje atšiaurioje aplinkoje turėsite susidurti su visa valstybės propagandos ir represijų mašina, kad pasakytumėte tiesą apie Satellite – III.

Keletas užuominų:

- a) Daugelis nepriklausomų žiniasklaidos priemonių prieštarauja viena kitai dėl politinių skirtumų.
- b) Dažnai esate priklausomas nuo labdaros, o ji tapo nereguliaci dėl Covid-19.
- c) Kai kurios nepriklausomos žiniasklaidos priemonės susitaria su valdžios institucijomis (aptarkite tai kaip pagrindinę etinę dilemą).
- d) Jūsų auditorija daugiausia yra jauni ir suaugusieji, gyvenantys miestuose ir dideliuose miestuose.
- e) Vis daugiau aktualios informacijos galima rasti tik viename Messenger Cablegram.
- f) Jūsų auditorija paprastai kalba angliškai ir tai gali padėti kovoti su melagingomis naujienomis.

V. Pilietinė visuomenė (jaunieji aktyvistai)

Nuotrauka iš viešos erdvės

Nuo 2012 m. gegužės mėn. Gu-la žemės vyriausybė priėmė daugybę ribojančių įstatymų, įskaitant vadinamuosius „ateivių propaguotojus“, visoje šalyje pradėjo kampaniją, skirtą nevyriausybiniams organizacijoms tikrinti, priekabiauti, įbauginti ir kai kuriais atvejais įkalinti politinius aktyvistus, tuo pat metu valdžios kritikus įvardijant kaip slaptus priešus. 2020 ir 2021 m. nauji įstatymai ir vyriausybės priekabiavimas stumia pilietinius aktyvistus prie įstatymo slenksčio.

Kai kurie įstatymai yra tiesiogiai skirti apriboti ar net neįtraukti savarankiškos visuomeninės veiklos, drakoniškais apribojimais užsienio NVO narystei ir organizacijoms naudoti užsienio finansavimą.

Interneto turinio reguliavimas žiniatinklio Gu-la žemės segmente buvo sugriežtintas įvairiais įstatymais ir supaprastintais svetainių ar atskirų puslapių įtraukimo į „juoduosius sąrašus“ būdais.

Taikius protestus lydėjo per didelis policijos pareigūnų jėgos panaudojimas ir neteisėti areštai. Kampanija yra precedento neturinti savo apimtimi ir mastu ir aiškiai skirta įbauginti ir marginalizuoti pilietinę visuomenę, taip pat užgniaužti

bet kokį nepritarimą. Ryškiausi režimo kritikai buvo išvaryti iš šalies arba pasodinti į kalėjimą.

Visa tai liudija „raganų medžioklės“ pradžia.

Keletas užuominų:

(a) Tarp jūsų yra daug aktyvistų, kurie gali atskleisti melagingas naujienas apie Satellite – III vakciną ir įtikinamai jas paaiškinti (stenkitės, kad kiekvienas grupės narys atliktų vieno ar kito eksperto vaidmenį).

(b) Dirbate su nepriklausoma žiniasklaida.

(c) Daugelis iš jūsų turi savo tinklaraščius arba „Cablegram“ kanalus, kurie yra populiarūs.

(d) Kai kurie aktyvistai nutraukė savo veiklą dėl vyriausybės represijų.

(e) Užmezgėte ryšius su užsienio aktyvistais ir nepriklausomais ekspertais.

(f) Įtariate, kad jūsų elektroninės komunikacijos yra tyliai kontroliuojamos režimo.

Užduotis ir laiko juosta

Nuotrauka iš viešos erdvės

- (a) Grupės paskyrimo, skaitymo laiko, strategijos konsultacijų tarp tos pačios grupės narių analizė³: – 20 – 30 min⁴;
- (b) Netikrų naujienų, susijusių su vakcinos reklama, paruošimas⁵ (trys grupės) ir šių netikrų naujienų atskleidimo mechanizmų kūrimas (dvi grupės) – 30 – 45 min.;
- (c) Neformalios derybos [grupė grupei]⁶ – 20 – 30 min;
- (d) Moderuota apskritojo stalo vieša diskusija [grupės atstovai]⁷ – 30 – 45 min;
- (e) Rezultatų analizė [grupėse] – 20 – 30 min;
- (f) Galutiniai atstovų pareiškimai – 5 – 10 min;
- (g) Moderatoriai paskelbia sprendimą išsamiai argumentuodami – 3 – 5 min;

I pasirinkimas

II pasirinkimas

Bylinėjimasis

Nėra reikalo bylinėtis

- [1] Abi pusės yra labai nepatenkintos rezultatais.
- [2] Nepriklausomos žiniasklaidos ir pilietinės visuomenės atstovai daro viešą pareiškimą dėl bylinėjimosi kampanijos pradžios EŽTT – 2 – 3 min. Žaidimas baigtas ir pereiname prie paragrafo. (i).

- [1] Abi šalys rado bendrą skiepavimo problemų sprendimą.
- [2] Abi šalys parengs bendro susitarimo dėl skiepavimo projektą su įgyvendinimo mechanizmu. Mes pereiname prie para. (h).

h) Skiepavimo bendros sutarties parengimas [1 puslapis], nustatantis vaidmenų pasiskirstymą [20–30 min.];

i) Apklausa.

Pagrindiniai aktoriai: sąrašo patikrinimo žaidimas

N	Grupė	Paveikslėlis	Lūkesčiai, pastebėjimai, argumentai, ryšiai
/	Didelė farmacija		

VADOVAS UGDYTOJAMS APIE MELAGIENAS

II	Valdžia		
III	Priklausoma žiniasklaida		
IV	Nepriklausoma žiniasklaida		
V	Pilietinė visuomenė		

Autentifikavimo sąrašas (visoms penkioms grupėms)

<p style="text-align: center;">Taktinis žaidimas: Vakcinavimo dilema</p> 	<p style="text-align: center;">Grupės pavadinimas: _____</p>
---	---

N	<u>Tikra tapatybė</u>	<u>Žaidimo apatybė</u>						
	Dalyvio vardas	<u>Naujas</u> vardas	Išsilavinimas	Socialinis statusas	Lytis	Amžius	Politinė priklausomybė	Pastabos
I.								
II.								
III.								
IV.								
V.								
VI.								
VII.								

Pašėlusios kortos (tik pedagogams!)

© wattpad.com

Staigios naujienos ir (arba) faktai, kuriuos žaidimo organizatoriai gali panaudoti norėdami dramatinizuoti aplinką ir (arba) apsunkinti užduotis, jei dirba stipri dalyvių grupė. Paprastai tai atsitinka žaidimo viduryje.

Pavyzdžiai:

a) Vidinis vakcinų kūrėjų susirašinėjimas nutekėjo į internetą, kuriame minimos rimtos bandymų klaidos.

b) PSO paskelbė, kad Satellite - III naudoti pavojinga.

c) Nepriklausomi tyrimai patvirtino, kad Gu-la žemėje reikia privalomai skiepyti vyresnio amžiaus žmones.

d) Keletas užsienio vyriausybių sutiko pirkti Satellite - III siuntas.

e) Kai kurios užsienio vyriausybės, sutikusios įsigyti Satellite – III, nusprendė išsiųsti šią vakciną atgal.

f) Žinomas vakcinos kritikas buvo apsinuodijęs toksine nervus paralyžiuojančia medžiaga ir buvo skubiai nuvežtas į Šveicariją pasveikti.

(g) Garsus medicinos žurnalas Scalpel paskelbė du straipsnius, šlovinančius Satellite – III.

(h) Jūsų pasiūlymas (-ai).

Žaidimas mokykloje prieš netikras naujienas ir pedagogo asmenybę

Individualiam žaidimo strategijos kūrimui įtakos turi mokytojo gyvenimo būdas (euristiškai prisotintas arba nuskurdęs), supančio pasaulio idėjos adekvatumas, mokslinės ir pedagoginės periodikos, šiuolaikinės mokslinės ir specialiosios literatūros bei disertacijos tyrimo turinio studijavimas; gebėjimas užmegzti pasitikėjimu grįstus santykius su mokiniais, rasti, apibendrinti ir analizuoti informaciją, konstruktyviai spręsti ar užkirsti kelią konfliktams.

Egzistencinė mokytojo pilnametystė retai minima ir nereflektuojama ugdymo aplinkoje, tačiau yra būtina sąlyga aukštam strateginio mąstymo lygiui, kuri leis koreguoti ir vadovauti proceso raidai aukštesnėmis kvalifikacijomis. Egzistencinis delsimas užaugti, be kita ko, pasireiškia žema sprendimų priėmimo kultūra, vienmačių pedagoginių schemų kartojimu, reaktyvaus įvykių aprašymo modelio laikymusi.

Be gilaus išmanymo ir darbo patirties, mokytojams reikalingas kritinis mąstymas, aukšto lygio organizuotumas, platus akiratis, plačios perspektyvos lyderystės savybių, atsakomybės jausmas ir kūrybiškumas. Tačiau bene svarbiausias tarp visų reikalingų komponentų turėtų būti suvokimas, kad profesionalus mokytojas yra ne statiškas titulas, o intensyvus procesas, reikalaujantis nuolatinio atsinaujinimo ir pažintinės bei praktinės veiklos progresyvaus sudėtingumo.

Literatūros sąrašas

a. Monografijos

1. Brian Winston, Matthew Winston. *Netikros šaknys: naujienos, prieštaraujantys objektyviai žurnalistikai*. Routledge (2021)
2. Rainer Greifeneder, Mariela Jaffe, Eryn Newman, Norbert Schwarz. *Netikrų naujienų psichologija. Dezinformacijos priėmimas, dalijimasis ir taisymas*. Routledge (2021)
3. Shashi Jayakumar, Benjamin Ang, Nur Diyanah Anwar. *Dezinformacija ir netikros naujienos*. Palgrave Macmillan (2021)
4. Rob Brotherton. *Blogos naujienos: Kodėl mes mėgstame netikras naujienas ir alternatyvius faktus*. Bloomsbury Publishing (2020)
5. Kimiz Dalkir, Rebecca Katz. *Naršymas netikrų naujienų, alternatyvių faktų ir dezinformacijos pasaulyje po tiesos*. IGI Global (2020)
6. Harold Holzer. *Nesibaigiantis mūšis tarp Baltųjų rūmų ir žiniasklaidos – nuo tėvų įkūrėjų iki netikrų naujienų*. Penguin Publishing Group (2020)
7. Justin P. McBrayer. *Virš netikrų naujienų: Tiesos paieška dezinformacijos pasaulyje*. Routledge (2020)
8. Marcus Gilroy-Ware. *Po fakto: tiesa apie netikras naujienas*. Repeater Books (2020)
9. Kai Shu, Suhang Wang, Dongwon Lee, Huan Liu. *Dezinformacija, nesuprasta informacija ir netikros naujienos socialinėje žiniasklaidoje: Nauji mokslinių tyrimų iššūkiai ir galimybės*. Springer (2020)
10. Johan Farkas, Jannick Schou. *Post-Truth, Netikros naujienos ir demokratija, apibrėžianti melo politiką*. Routledge (2020)
11. Roberto Sirvent, Danny Haiphong. *Amerikietiškas išskirtinumas ir amerikietiškas nekaltumas: Žmonių istorija apie netikras naujienas – nuo revoliucinio karo iki karo su terorizmu*. Skyhorse (2019)
12. Carlos Elías. *Mokslas ant virvių: mokslinės kultūros nuosmukis netikrų naujienų eroje*. Springer (2019)
13. Julian McDougall. *Netikros naujienos prieš žiniasklaidos studijas: Kelionės netikruose dvejetainiuose*. Palgrave Macmillan (2019)
14. Elizabeth Bradley (Ed.) *Žaidimai ir modeliavimas mokytojų rengime*. Springer (2020)

15. Kevin Bell. *Žaidimas prasidėjo! Gamifikacija, žaismingas dizainas ir žaidėjų pedagogo išsilimas*. Johns Hopkins University Press (2017)
16. Johan H. Huizinga. *Homo Ludens: Žaidimo elemento kultūroje tyrimas*. Routledge (1980)
17. Георгий Чернавин. *Interneto trolio filosofija. Mokamo roboto reiškiny*. M.: РИПОЛ классик (2021) [*Interneto trolio filosofija. Mokamo roboto reiškiny*]
18. Елена Сапогова. *Pilnametystės teritorija: suaugusiųjų saviugdų horizontai*
19. M.: Генезис (2017) [*Pilnametystės teritorija: suaugusiųjų saviugdų horizontai*]

b. Dr. Disertacijos

1. Bouwmeester, Albert Johan Hendrik. *Krym Nash: Šiuolaikinio Rusijos apgaulingo karo analizė*. Dr., 2020, Utrecht Universitetas⁸.
2. Liu, Yang. *Ankstyvas netikrų naujienų aptikimas socialinėje žiniasklaidoje*. Informatikos mokslų daktaras, 2019 m., Naujojo Džersio technologijos institutas.
3. DiMatteo, Tiffany. *Kritinis mąstymas netikrų naujienų amžiuje: gabių aukštųjų mokyklų mokinių sąžiningumo ir metakognityvumo ugdymas*. Edukologijos mokslų daktaro laipsnis mokymo programos ir mokymo srityje, Edukologijos studijos, 2019, Pietų Karolinos universitetas.
4. Addawood, Aseel. *Dezinformacijos „Twitter“ supratimas prieštarinių klausimų kontekste*. Informatikos mokslų daktaras, 2019 m., Iliojaus universitetas – Urbana-Champaign.
5. Samy Tayie, Sally. *Naujienų raštingumas, skirtas atsakingai internetinių naujienų patirčiai prieš žalingus pranešimus: pasekmės Egipto ir Ispanijos jaunimo politiniam įsitraukimui*. Dktaro laipsnis, Departament de Comunicació Audiovisual i Publicitat, 2019, Universitat Autònoma de Barcelona.
6. Фу Хэчжэнь. *Politinės žiniasklaidos lingvistika: šiuolaikinės Rusijos spaudos naujienų straipsnių referenciniai ir aksiologiniai aspektai*. Disertacija filologijos mokslų kandidato laipsniui gauti, Volgogradas, 2019. C. 175–219. [*Politinės žiniasklaidos lingvistika: šiuolaikinės Rusijos spaudos naujienų straipsnių referenciniai ir aksiologiniai aspektai.*]

(c) Reprezentatyvūs moksliniai leidiniai

1. Balmas, M.: Kai netikros naujienos tampa tikros: kelių naujienų šaltinių ir politinių neveiksmingumo, susvetimėjimo ir cinizmo požiūrių derinys. *Komunikacijos tyrimai* 41(3), 430–454 (2014).
<https://doi.org/10.1177/0093650212453600>
2. Bannatyne, M., Piekarzewska, A., Koch, C.: Jei galėtumėte patikėti savo akimis: Vaizdai ir netikros naujienos. p. 128–133 (2019).
<https://doi.org/10.1109/IV-2.2019.00034>
3. Barrera, O., Guriev, S., Henry, E., Zhuravskaya, E.: Faktai, alternatyvūs faktai ir faktų tikrinimas post-truth politikos laikais. *Viešosios ekonomikos žurnalas* 182 (2020).
<https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2019.104123>
4. Berinsky, A.J.: Gandai ir sveikatos apsaugos reforma: politinės dezinformacijos eksperimentai. *Britų politikos mokslų žurnalas* 47(2), 241262 (2017). <https://doi.org/10.1017/S0007123415000186>
5. Boveř, A., Makse, H.A.: Netikrų naujienų įtaka „Twitter“ per 2016 m. JAV prezidento rinkimus. *Gamtos komunikacijos* 10 (Jan 2 2019).
<https://doi.org/10.1038/s41467-018-07761-2>
6. Burkhardt, J.M.: Netikrų naujienų istorija. *Bibliotekų technologijų ataskaitos* 53(8), 5–9 (2017)
7. Dang, L., Hassan, S., Im, S., Moon, H.: Veido vaizdo manipuliavimo aptikimas, pagrįstas konvoliuciniu neuroniniu tinklu. *Ekspertų sistemos su programomis* 129, 156–168 (2019).
<https://doi.org/10.1016/j.eswa.2019.04.005>
8. Friggeri, A., Adamic, L.A., Eckles, D., Cheng, J.: Gandų kaskados. In: Adar, E., Resnick, P., Choudhury, M.D., Hogan, B., Oh, A.H. (eds.) Aštuntosios tarptautinės interneto dienoraščių ir socialinės žiniasklaidos konferencijos medžiaga, ICWSM 2014, Ann Arbor, Michigan, USA, June 1-4, 2014. The AAAI Press (2014)
<http://www.aaai.org/ocs/index.php/ICWSM/ICWSM14/paper/view/8122>
9. Gunawan, F., Suwandi, V.: Labiausiai įtakojančių netikrų naujienų ypatybių nustatymas. *ICIC Express Letters, Part B: Applications* 11(1), 93–101 (2020).
<https://doi.org/10.24507/icicelb.11.01.93>
10. Haigh, M., Haigh, T., Kozak, N.: Netikrų naujienų sustabdymas: tarpusavio priešpriešinės propagandos darbo praktika. *Žurnalistikos studijos* 19(14), 2062–2087 (2018).
<https://doi.org/10.1080/1461670X.2017.1316681>

11. Hameleers, M., Powell, T.E., Meer, T.G.V.D., Bos, L.: Paveikslas piešia tūkstantį melų? Multimodalinės dezinformacijos ir paneigimų, sklaidžiamų per socialinius tinklus, poveikis ir mechanizmai. *Politinė komunikacija* 0(0), 1–21 (2020).

<https://doi.org/10.1080/10584609.2019.1674979>

12. Katsaounidou, A., Vrysis, L., Kotsakis, R., Dimoulas, C., Veglis, A.: Matematinis žaidimas: rimtas žaidimas, skirtas švietimui ir mokymui naujienų tikrinimo srityje. *Edukologijos mokslai* 9(2) (2019).

<https://doi.org/10.3390/educsci9020155>

13. Lewandowsky, S., Ecker, U.K.H., Seifert, C.M., Schwarz, N., Cook, J.: Nesuprasta informacija ir jos taisyms: nuolatinė įtaka ir sėkmingas šalinimas. *Psichologijos mokslas visuomenės labui* 13(3), 106–131 (2012).

<https://doi.org/10.1177/1529100612451018>

14. Lutzke, L., Drummond, C., Slovic, P., Rvai, J.: Kritinio mąstymo skatinimas: paprastos intervencijos apriboja netikrų naujienų apie klimato kaitą įtaką „Facebook“. *Pasauliniai aplinkos pokyčiai* 58 (2019).

<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.101964>

15. Nash, R.A., Wade, K.A., Brewer, R.J.: Kodėl apdirbti vaizdai iškreipia atmintį? Sąmonė ir pažinimas 18(3), 773–780 (2009)

16. Parikh, S., Khedia, S., Atrey, P.: Sistema, skirta aptikti netikrus „Twitter“ vaizdus socialinėje žiniasklaidoje. pp. 104–110 (2019).

<https://doi.org/10.1109/BigMM.2019.00-37>

17. Posetti, J., Matthews, A.: Trumpas netikrų naujienų ir dezinformacijos istorijos vadovas: naujas ICFJ mokymosi modulis (2018),

<https://www.icfj.org/news/short-guide-history-fake-news-and-disinformation-new-icfj-learning-module>

18. Quandt, T., Frischlich, L., Boberg, S., Schatto-Eckrodt, T.: Netikros naujienos, pp. 1–6. Amerikos vėžio asociacija (2019).

<https://doi.org/10.1002/9781118841570.iejs0128>

1. Roozenbeek, J., van der Linden, S.: Netikrų naujienų žaidimas suteikia psichologinį atsparumą dezinformacijai internete. *Palgrave komunikacijos* 5(1) (2019).

<https://doi.org/10.1057/s41599-019-0279-9>

2. Sacchi, D.L., Agnoli, F., Loftus, E.F.: Besikeičianti istorija: Gydytojos nuotraukos įtakoja praeities viešų įvykių atmintį. Taikomoji kognityvinė psichologija: Atminties ir pažinimo taikomųjų tyrimų draugijos oficialusis leidinys 21(8), 1005–1022 (2007)

3. Tandoc, Jr., E.C., Lim, Z.W., Ling, R.: „Netikrų naujienų“ apibrėžimas: Mokslinių apibrėžimų tipologija. *Skaitmeninė žurnalistika* 6(2), 137–153 (2018).

<https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1360143>

4. Wade, K.A., Garry, M., Read, J.D., Lindsay, D.S.: Nuotrauka verta tūkstančio melo: netikrų nuotraukų naudojimas melagingiems vaikystės prisiminimams kurti. *Psichonominis biuletenis ir apžvalga* 9(3), 597–603 (2002).

(d) Su projektu susiję internetinių žaidimų ištekliai

1. https://beinternetawesome.withgoogle.com/en_us/interland
2. <https://www.getbadnews.com/#intro>
3. <https://trollfactory.yle.fi/>

(e) Mokomieji klausimai ir strategijos, susijusios su mokymu apie netikras naujienas

1. USC [jrangių rinkinys skaitmeniniu būdu raštingiems mokytojams](#)
2. Rand Corp. (2019). [Žiniasklaidos raštingumo ugdymo, kaip tiesos nykimo mažinimo priemonės, tyrimas.](#)
3. Berdik, C. (2017). [Kaip išmokyti vidurinės mokyklos moksleivius pastebėti netikras naujienas.](#) *Švietimo savaitė.*
4. Ferriter, B. (2016, Nov. 20). [Ka darote, kad mokytumėte mokinius pastebėti netikras naujienas?](#) *Mokymo kokybės centras.*
5. Glazer, K. (2016, Dec. 15). [Venkite „netikrų naujienų“ klasėje.](#) *Tarptautinis raštingumo dienraštis.*
6. Huguet, A. et al. (2019). [Žiniasklaidos raštingumo ugdymo, kaip tiesos nykimo mažinimo priemonės, tyrimas.](#) Santa Monica, CA: RAND.
7. Jacobson, L. (2017, Jan. 1). [Kvapo testas: pedagogai gali atremti netikras naujienas pasitelkę informacinį raštingumą.](#) Štai kaip. *Mokyklos bibliotekos žurnalas.*
8. Levin, K. (2016, Dec. 6). [Vaistas nuo netikrų naujienų plitimo?](#) *Istorijos mokytojai. Smithsonian.*
9. Wineburg, S., & McGrew, S. (2016, Nov. 1). [Kodėl mokiniai negali „Google“ ieškoti tiesos.](#) *Švietimo savaitė.*
10. [Kova su netikromis naujienomis klasėje.](#) (2016, Dec. 21). *Edutopia.*
11. [Klasė, kurioje netikros naujienos žlunga.](#) (2016, Dec. 22). *NPR.*

(f) Mokomieji vaizdo įrašai apie netikras naujienas

1. TED Ed. [Devyni vaizdo įrašai apie tiesą ir naujienas](#)
2. TED Ed. [Kaip gali pasklisti melagingos naujienos](#)
3. TED Ed. [Kaip išsirinkti savo naujienas](#)
4. TED pokalbiai. [Kaip atskirti faktus nuo fantastikos internete](#)
5. PBS Minties kanalas. [Kaip NEpastebėti netikrų naujienų](#)

6. FactCheck.org. [Aptikti netikras naujienas](#)
7. Tolerancijos mokymas. [Kaip netikros naujienos tampa naujiena?](#)
8. Suskaičiuojamas. [5 būdai, kaip įveikti patvirtinimo šališkumą](#)
9. Virš triukšmo. [Kodėl mūsų smegenys mėgsta netikras naujienas?](#)
10. Noam Chomsky. [10 manipuliavimo žiniasklaida strategijų](#)
11. „MediaWise“: [Kodėl jūsų naujienų kanalas yra baisus](#)
12. Dalijimasis įgūdžiais. [Kaip technologijos sunaikino tiesą](#)
13. Greitieji žiniasklaidos raštingumo kursai: [Žiniasklaida ir protas](#) bei [Įtaka ir įtikinėjimas](#)
14. [Dylanno Roofo klaidinimas](#)

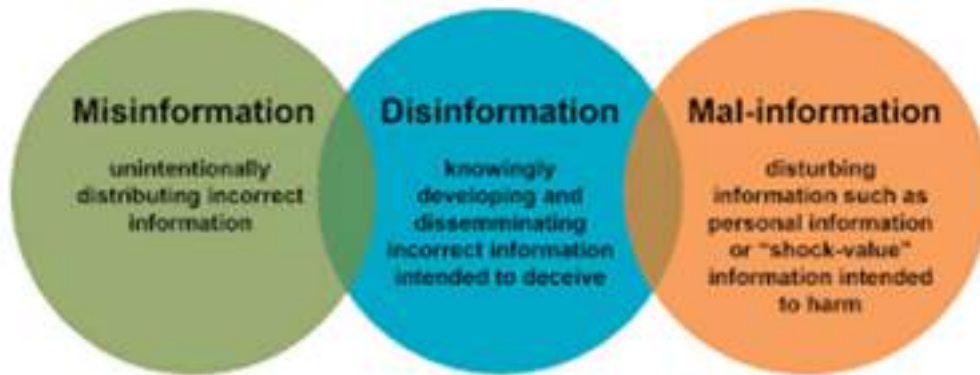
Jeremy Bishop. Unsplash

VADOVAVIMAS MOKYKLOS POLITIKOS PLĖTRAI IR JOS VEIKSMŲ PLANAVIMAS

5o GYMNASIO VOLOU

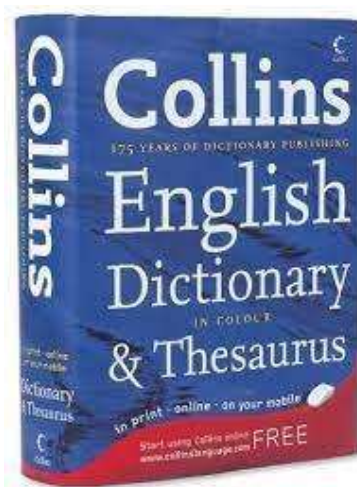

- Sako, kad negali tikėti niekuo Facebook'e
- Ištrini savo paskyrą?
- Ne, rašau tai Facebook'e.

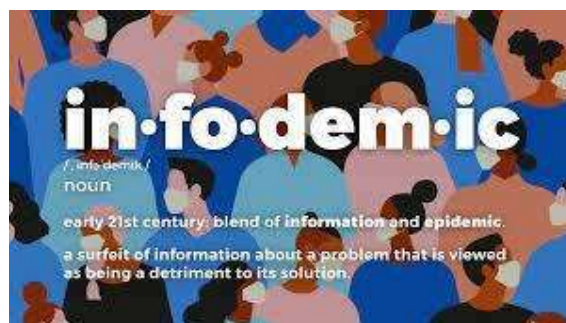
IŽANGA

Klaidingos ar šališkos informacijos skleidimas – nuo tikrai melagingų gandų iki atviro melo – jokia naujiena.

Juk dezinformacijos incidentai užfiksuoti dar senovės Romoje. Tačiau skaitmeninių technologijų atsiradimas ir demokratizacija atvėrė naujus kelius šiam reiškiniui tiek, kad terminas „netikros naujienos“ buvo 2017-ųjų metų žodis Collinso žodyne.

Tiesą sakant, tendencija tuo nesibaigia: nuo COVID-19 pandemijos protrūkio dezinformacija internete, tyčia ar ne, (ypač visuomenės sveikatos klausimais) tapo itin svarbia socialine ir politine problema, o daugelis oficialių institucijų, tokios kaip Europos Komisija, Jungtinės Tautos ir net popiežius, skelbia pareiškimus ir nurodymus, siekdamos užkirsti kelią jos plitimui, kurį Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) pavadino „informacijos epidemija“ (infodemija).

In*fo*dem*ic
Daiktavardis

21 amžiaus pradžia: informacijos ir epidemijos mišinys.
Informacijos apie problemą nesaikingumas, kuris vertinamas kaip žala jos sprendimas

Prieš 2016 m. JAV prezidento rinkimus socialinė žiniasklaida buvo užtvindyta identifikuojamų netikrų naujienų, tačiau mažai arba nieko nebuvo padaryta siekiant kovoti su problema, nes „Facebook“, „Twitter“ ir kitos pagrindinės žiniatinklio žiniasklaidos platformos, o ne žiniasklaida, buvo laikomos patikimesnėmis. Visų pirma vyresni Facebook vartotojai yra pagrindinis netikrų naujienų plitimo šaltinis. Žurnalas „Science Advances“ neseniai pranešė, kad vyresni nei 65 metų žmonės yra labiausiai tikėtinas netikrų naujienų šaltinis „Facebook“, nepaisant jų politinės priklausomybės.

Remiantis 2016 m. JAV atliktu tyrimu, nors „didžioji dauguma Facebook vartotojų 2016 m. iš viso nesidalijo straipsniais iš netikrų naujienų domenų“, dezinformacija, kuria vis dar dalijamasi, daro neigiamą poveikį jautriems asmenims (ypač pagyvenusiems žmonėms), taip pat bendruomenėms ir visai tautai. Reikia išplėsti pastangas gerinti skaitmeninės žiniasklaidos raštingumą, kuris šiuo metu daugiausia dėmesio skiria studentams ir jaunimui, kad pasiektų vyresnio amžiaus socialinės žiniasklaidos naudotojus.

[\(https://onlinedegrees.und.edu/masters-cyber-security/tips-for-students-on-how-to-identify-fake-news/\)](https://onlinedegrees.und.edu/masters-cyber-security/tips-for-students-on-how-to-identify-fake-news/)

Siekdami išspręsti minėtas nerimą keliančias tendencijas, įvairūs veikėjai parengė keletą iniciatyvų. Žurnalistai ir žiniasklaidos ekspertai paleido greito tikrinimo paslaugas, o politikai visame pasaulyje rengia antidezinformacijos

teisės aktus, o internetinės platformos stiprina savo politiką, skirtą kovoti su tyčinės ir ne dezinformacijos plitimu (žr., pavyzdžiui, Twitter ir Facebook). Nors ir pagirtini, jie visi kelia tą pačią problemą: jiems nesunkiai meta iššūkį kritikai, teigiantys, kad tai bandymas apriboti saviraiškos laisvę. (<https://www.etwinning.net/el/pub/etwinning-plus/highlights/simple-ways-to-address-disinfo.htm>)

Sustok. Pagalvok. Nuspręsk.

Anti netikros naujienos

Kalbos laisvė, ne melo laisvė: anti netikrų naujienų kompanija

Paskatintas vadinamųjų „netikrų naujienų“ paplitimo ir jų įtakos rinkimams, Santa Barbaros valstijos senatorius pristatė įstatymo projektą, kuris paskatintų Kalifornijos vidurines mokyklas mokyti mokinius būti skeptiškais, informuotais naujienų vartotojais.

*Netikros naujienos ar kalbos laisvė
Ar yra teisė nebūti apgautam?*

Hannah-Beth Jackson (D-Santa Barbara), SB 203, žinomas kaip Skaitmeninės pilietybės ir žiniasklaidos raštingumo įstatymo projektas, reikalauja, kad valstybinis viešųjų mokymų vadovas sušauktų pedagogų, bibliotekininkų, tėvų, mokinių ir žiniasklaidos ekspertų komitetą, kuris sudarytų, kad būtų parengtos gairės, kaip geriausiai atpažinti netikras naujienas.

2016 m. prezidento rinkimuose išpopuliarintas terminas „netikros naujienos“ reiškia interneto apgaulę arba tyčia sukurtas istorijas, pristatomas kaip naujienos ir kuriomis siekiama paveikti viešąją nuomonę. Kibernetinės patyčios, privatumas, autorių teisių pažeidimai, skaitmeniniai pėdsakai, sekstingas ir bendras interneto saugumas taip pat būtų įtraukti į gaires. Gairės būtų trumpos ir galėtų būti dėstomos visuose klasių lygiuose, bet kokių dalyku, nors labiausiai tikėtinos mokymosi vietos būtų vidurinės mokyklos valdžios, istorijos, anglų kalbos ir žurnalistikos pamokos.

Nesunku suprasti, kodėl netikros naujienos yra problema, tačiau sunkiau jas atpažinti ir užkirsti kelią jų plitimui. Daugelis socialinės žiniasklaidos vartotojų, įskaitant žurnalistus ir politikus, žino apie problemas susijusias su netikromis naujienomis, tačiau nesąmoningai jomis pasitiki, dalindamiesi klaidinančiomis, neteisingomis ir išgalvotomis „naujienomis“ „Facebook“, „Twitter“ ir kitose platformose. (<https://edsources.org/2017/bill-would-help-california-schools-teach-about-fake-news-media-literacy/582363>)

Mokiniai ir dezinformacija

Dezinformacija socialiniuose tinkluose plinta toliau, greičiau, giliau ir plačiau nei teisinga informacija ir dažnai yra tarp populiariausių socialinių tinklų įrašų. (Vosoughi, Soroush, Deb Roy and Sinan Aral, „Tikrų ir klaidingų naujienų sklaidimas internete“, *Mokslas* 359(6380): 1146–51, Kovas 2018.

<https://doi.org/10.1126/science.aap9559/> Silverman, Craig, „Ši analizė rodo, kaip virusinės netikros rinkimų naujienos pralenkė tikras naujienas „Facebook'e“, *Buzzfeed News*, 2016. www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/viral-fake-election-newsoutperformed-real-news-on-facebook21,22)

2014 metais Pasaulio ekonomikos forumas spartų skaitmeninės dezinformacijos plitimą įvardijo kaip vieną iš dešimties didžiausių pavojų visuomenei. Šis spartus plitimas nestebina, turint omenyje didžiulį žmonių skaičių, kurie internetu naudojami – šiek tiek daugiau nei pusė pasaulio gyventojų ir daugiau nei 69 procentai 15–24 metų amžiaus asmenų – kalbėti, bendrauti, vartoti ir dalytis informacija. (Pasaulio ekonomikos forumas, „10 geriausių 2014 m. tendencijų: 10. Greitas dezinformacijos plitimas internete“, Pasaulinės nuostatos 2014 perspektyvoje (blog), 2014. <http://wef.ch/GJAfq6>)

Viena iš galimų priežasčių yra ta, kad emociškai įkrautas turinys – toks, kuris stebina, kelia pasipiktinimą ar pyktį – tarp žmonių plinta plačiau ir greičiau nei įprastas turinys. „Twitter‘yje“ komunikacijos apie tris poliarizuojančias problemas tyrimas parodė, kad moralinių ir emocinių žodžių buvimas pranešimuose padidino jų sklaidą 20 procentų kiekvienam papildomam žodžiui. (Brady,

William J., Julian A. Wills, John T. Jost, Joshua A. Tucker and Jay J. Van Bavel, „Emocija formuoja moralizuoto turinio sklaidą socialiniuose tinkluose“, Nacionalinės mokslų akademijos darbai, 2017. (www.pnas.org/content/114/28/731323)

Vaikai dažnai naudojami internetu: jie „vertina technologijas kaip būdą tyrinėti problemas, su kuriomis susiduria jų bendruomenės, būti informuotiems apie įvykius ir problemas, rinkti duomenis ir dalytis nuomone bei patirtimi su kitais“. (Livingstone, Kardefelt Winther and Saeed, „Global Kids Online“ lyginamoji ataskaita / Trečias, A., D. Conrad, L. Moody and K. McDonald, Skaitmeninė žiniasklaida ir paauglių įsitraukimas į socialinius ir elgesio pokyčius: greita įrodymų apžvalga, UNICEF ir Vakarų Sidnėjaus universitetas, 2020).

Daugelis jaučiasi labiau prisitaikę prie socialinės žiniasklaidos ir internetinio pasaulio nei jų tėvai, globėjai ir pedagogai, ir jiems patinka šis pasaulis, ir jie juo domisi. (Ofcom, Vaikai ir tėvai: žiniasklaidos naudojimo ir požiūrių ataskaita 2019, Ofcom, Londonas, 2020. www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/childrens/children-and-parents-media-use-and-attitudes-report-201932)

Didėjant skaitmeniniam naudojimui, didėja ir dezinformacijos poveikis: viename 2020 m. tyrime 76 procentai 14–24 metų amžiaus žmonių teigė, kad dezinformaciją internete mato bent kartą per savaitę, o tai 50 procentų daugiau nei ankstesniais dvejais metais. („Vodafone“ fondas Vokietijoje, 'Studie Zu Desinformation in Der Coronakrise: Mehr Junge Menschen Regelmäßig Mit Falschnachrichten Konfrontiert', Gruodis 2020

www.vodafone-stiftung.de/desinformation-jugend-coronakrise/).

Vaikai gali būti ypač pažeidžiami dezinformacijos, nes jų branda ir pažinimo gebėjimai vis dar kinta, įskaitant „skirtingų psichologinių ir fiziologinių motyvų, o kartu su jais ir skirtingų teisių bei apsaugos priemonių“ vystymąsi. (Bhabha, Jacqueline, „Vaikas: koks žmogus?“, Amerikos šiuolaikinių kalbų asociacijos leidiniai 121(5): 1526–35, 2006).

10 šalių atlikta UNICEF apklausa atkreipia dėmesį į trūkumus, kaip jaunimas vertina internetinę informaciją: iki trijų ketvirtadalių vaikų teigė negalintys įvertinti informacijos, su kuria susiduria internete, teisingumo. (Livingstone, Kardefelt Winther and Saeed, Pasaulio vaikai internetu lyginamoji atasakaita.)

Tai buvo ypač aktualu tarp mažų vaikų. Tačiau, priklausomai nuo šalies, santykinai didelė dalis vyresnių vaikų patys nurodė, kad turi aukštus kritinio vertinimo įgūdžius.

Vaikai aktyviai naudojami internetiniais ištekliais, tačiau jie ne visada turi pažintinių ir emocinių gebėjimų atskirti patikimą ir nepatikimą informaciją. Dėl to dezinformacija gali ne tik pakenkti jiems, bet ir paskleisti ją tarp savo bendraamžių. Vaikai gali būti dezinformacijos taikiniai ir objektai, tačiau jie taip pat gali užginčyti ir paneigti dezinformaciją. Vaikai, susidūrę su dezinformacija (UNICEF-Global-Insight-Digital-Mis-Disinformation-and-Childs-2021.pdf)

[Apklausoje dalyvauja Albanija, Brazilija, Bulgarija, Čilė, Gana, Juodkalnija, Naujoji Zelandija, Filipinai, Pietų Afrika ir Urugvajus. (Šaltinis: Sonia Livingstone, Daniel Kardefelt Winther ir Mariam Saeed, Pasaulio vaikai internetu lyginamoji analizė, Innocenti tyrimų ataskaita, UNICEF biuro tyrimas - Innocenti, Florencija, 2019)]

Tēvai, globējai ir pedagogai

Vien tik skaitmeninio, žiniasklaidos ir informacinio raštingumo įgūdžiai nėra patikimas sprendimas nuo dezinformacijos, todėl vaikai negali visiškai apsaugoti. Mūsų ekspertai teigė, kad atviras dialogas tarp vaikų, tėvų, globėjų ir pedagogų gali skatinti jų kritinį mąstymą. Keletas pranešė, kad vaikų tikslinės grupės, apklausos ir bendruomenės lygmens tyrimai gali būti naudingi būdai tėvams, globėjams ir pedagogams suprasti globojamų vaikų informavimo įpročius ir gali būti vienas geriausių būdų sukurti sveiką bendruomenės ir politikos reakciją, aktualią vietiniu mastu. Atsižvelgiant į daugybę priežasčių, dėl kurių vaikai dalijasi informacija, gali būti naudinga pasikalbėti su jais apie tokio elgesio pasekmes, ypač kai dezinformacija kelia pavojų. Suaugusieji, besirūpinantys ir ugdatys vaikus, gali pradėti šiuos pokalbius ir paskatinti kritinius apmąstymus bei supratimą. (UNICEF-Pasaulinė-Įžvalga-Skaitmeninė-Dezinformacija-ir-Vaikai-2021.pdf)

[UNICEF-Global-Insight-Digital-Mis-Disinformation-and-Children-2021.pdf](#)

Europos Sąjungos nuomonė ir pasiūlymai medijų raštingumo klausimu

Žiniasklaidos raštingumas reiškia „gebėjimą pasiekti, analizuoti, vertinti, plėtoti, kurti ir interpretuoti žiniasklaidą ir apima pagrindinius įgūdžius, vedančius į skaitmeninį pilietiškumą“. Skaitmeninis pilietiškumas „reiškia įvairius įgūdžius, susijusius su dabartinėmis technologijomis ir socialine žiniasklaida, įskaitant tinkamo, atsakingo ir sveiko elgesio normas. (<https://edsources.org/2017/bill-would-help-california-schools-teach-about-fake-news-media-literacy/582363>)

Europos regionų komisija (E.C.R) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019IR1053&from=EN>) palankiai vertina Europos Komisijos iniciatyvą kovoti su dezinformacija ir atkreipia dėmesį į tai, kad nauji būdai gauti informaciją ir ją skleisti reikalauja naujų įgūdžių, kuriuos turėtų lydėti kritinis informacijos ir jos šaltinių išnagrinėjimas. Taip pat dar kartą patvirtina savo požiūrį išreikštoje nuomonėje „Kova su dezinformacija internete: europinis požiūris“ ir pabrėžia, kad dezinformacija, kaip sudėtingų ir greitų socialinių ir ekonominių pokyčių problema, turi būti sprendžiama visapusiškai. E.Co.R mano, kad vietos ir regionų valdžios institucijos turi geras sąlygas dalyvauti diskusijose apie dezinformacijos grėsmę, taip pat pradėti ir koordinuoti priemones šiam reiškiniui spręsti.

E.Co.R atkreipia dėmesį į iki šiol sukauptą įvairių klausimų ir kampanijų pilietinio ugdymo srityje patirtį, kuri rodo, kad didinti visuomenės sąmoningumą ir keisti elgesį galima tik per ilgą ir sudėtingą procesą (**įskaitant žiniasklaidos ir informacinio raštingumo** ugdymą).

Didelio masto, nacionaliniai reprezentatyvi apklausa JAV parodė, kad jaunuoliai, kurie gauna žiniasklaidos raštingumo mokymosi galimybes, yra labiau linkę teisingai įvertinti informacijos tikslumą (Kahne, Joseph ir Benjamin Bowyer, „Demokratijos ugdymas partizanų amžiuje: kova su partizanų amžiumi: Motyvuoto samprotavimo ir dezinformacijos iššūkiai“, „Amerikos švietimo tyrimų

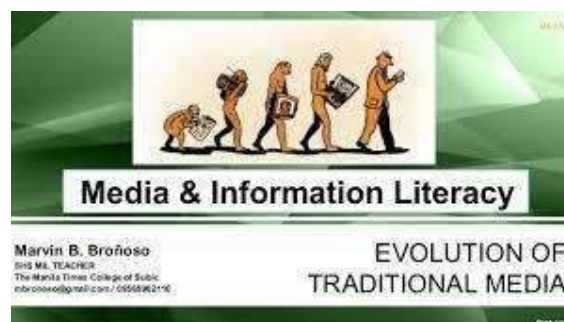
žurnalas“, 54(1):3–34, 2017), ir kad tie, kurie mokykloje įgijo medijų raštingumo ugdymą, 26 procentais dažniau įvertino įrodymais pagrįstą įrašą kaip „tikslų, o ne neteisingą kaip „tikslų“.

Priešingai, tyrime nustatyta, kad jaunuoliai, negavę žiniasklaidos raštingumo ugdymo, taip pat linkę vertinti tikslus ir netikslus įrašus kaip „tikslus“. Politinės žinios nepagerino vaikų gebėjimo teisingai įvertinti įrašų tikslumą, tačiau medijų raštingumo ugdymas pagerino.

Svarbu atskirti vaikų skaitmeninius ir techninius įgūdžius, pvz., gebėjimą naršyti naršyklėse, naudoti paieškos terminus ir pasirinkti atitinkamas nuorodas, ir jų gebėjimą įvertinti internete randamo turinio tikrumą. Vienas tyrimas parodė, kad mokiniai turi didesnę informacinį raštingumą, bet ne kitų rūšių raštingumą (įskaitant naujienas, skaitmeninį ir žiniasklaidos raštingumą), žymiai geriau atpažįsta klaidingą / dezinformaciją. (Jones-Jang, S. Mo, Tara Mortensen and Jingjing Liu, „Ar žiniasklaidos raštingumas padeda atpažinti netikras naujienas? Informacinis raštingumas padeda, bet kiti – ne“, – teigia Amerikos elgesio mokslininkas, 65(2):371–88, 2019. <https://doi.org/10.1177/0002764219869406>)

Indonezijoje atliktas tyrimas parodė, kad mokiniai, techniškai įgudę naudotis keliomis socialinės žiniasklaidos platformomis, vis dėlto nepasitiki savo gebėjimu atskirti dezinformaciją nuo tikslios informacijos. (Syam ir Nurrahmi, „Nežinau, ar tai netikros, ar tikros naujienos“).

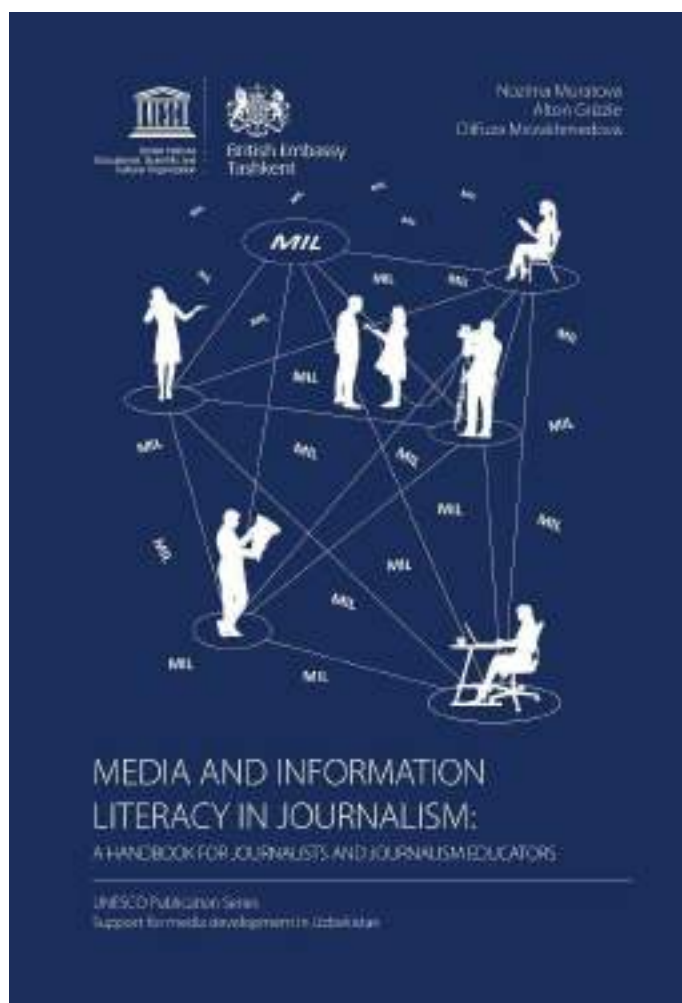
Tai apibendrinta dr. Livingstone'o pastebėjime, kad medijų raštingumas „mato žiniasklaidą kaip objektyvą arba langą, pro kurį galima žiūrėti į pasaulį“, o informacinis raštingumas „mato informaciją kaip įrankį, kuriuo galima paveikti pasaulį“ (Livingstone, Sonia, „Apie tarptautinių lyginamųjų žiniasklaidos tyrimų iššūkius“, Europos komunikacijos žurnalas, 18(4):477–500, December 2003. <https://doi.org/10.1177/026732310318400391>)

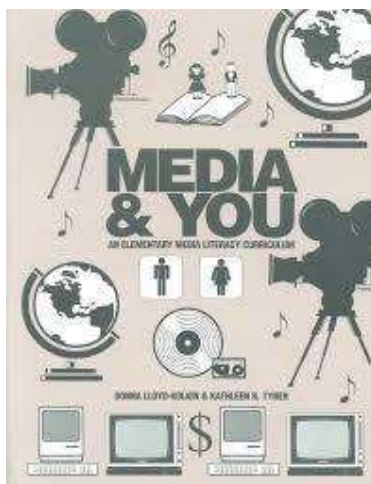

Kaip rekomendavo UNICEF, vaikų medijų ir informacinio raštingumo ugdymas turėtų būti platesnių skaitmeninio raštingumo pastangų dalis, vykdoma taikant pagal amžių tinkamas mokymo programas, atitinkančias vaikų tobulėjimo galimybes. (Nascimbeni, Fabio ir Steven Vosloo, Skaitmeninis

vaikų raštingumas: apibrėžimų ir sąvokų tyrinėjimas, UNICEF, Nju Jorkas, 2019. www.unicef.org/globalinsight/reports/digital-literacy-children)

Žiniasklaida, politikai ir sprendimus priimančios asmenys gali plačiai diskutuoti apie dezinformaciją, tačiau tik ribotą įtaką piliečių elgesiui. Europos Komisija taip pat pripažįsta, kad visų šių aspektų dar nepavyko integruoti į piliečių švietimo programas, taip pat jie nebuvo integruoti į bendrą piliečių suvokimą ar į kasdienę naujosios žiniasklaidos praktiką. Siekiant ilgalaikių elgsenos pokyčių, dėmesys turi būti skiriamas pilietiniam ugdymui ir komunikacijos veiklai. Kartu su švietimo sistemomis ir politinio mąstymo bei veiksmų ugdymu, svarbu, kad komunikacijos veikla būtų kuo platesnė ir tikslinės grupės būtų tinkamai informuojamos joms pageidaujama žiniasklaidos kanalais.

Asmenys dažnai neturi reikiamų įgūdžių ir žinių bei nežino, kaip reaguoti į melagingą informaciją arba kaip elgtis, kai tie patys ar žinomi asmenys tampa melagingos informacijos ir neapykantą kurstančių kalbų aukomis. Visų pirma mažesnėms bendruomenėms vis dar trūksta reikiamos patirties ir žinių, kaip reaguoti į pasaulines socialinių tinklų platformas krizės sąlygomis.

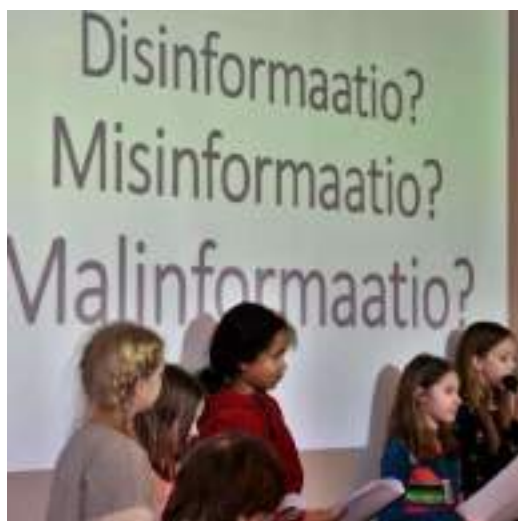
Nauji informacijos šaltiniai ir sklaida reikalauja suteikti piliečiams reikiamų įgūdžių, kad jie galėtų atspirti dezinformacijai internete pasitelkiant žinias, skaitmeninius įgūdžius ir veiksmus. Žiniasklaidos ir informacinio raštingumo ugdymas skatina piliečių kritinį mąstymą ir leidžia išsamiai nagrinėti informaciją bei jos kilmę. Šis procesas suteikia piliečiams galimybę sąmoningai pasirinkti

turinį, kurį jie vartoja, o tai labai padidina jų socialinį atsparumą. Klausimo skubumą liudija tai, kad daugiau nei pusė ES valstybių narių gyventojų kasdien atnaujiną informaciją iš socialinės žiniasklaidos.

Dezinformacija ir švietimas mokykloje

Piliečiai turi būti geriau informuojami apie šią problemą, visų pirma didinant informatyvumą per mokyklinį švietimą.

Šiame kontekste žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumas dabar išskyla kaip geriausias būdas įveikti dezinformacijos ir žodžio laisvės dilemą. Pagal vieną Londono ekonomikos mokyklos (LSE) žiniasklaidos ir komunikacijos katedros socialinės psichologijos profesorės Sonia Livingstone apibrėžimą, medijų raštingumas yra „gebėjimas pasiekti, analizuoti, vertinti ir kurti pranešimus įvairiuose kontekstuose“.

([https://eprints.lse.ac.uk/1027/1/What_is_media_literacy_\(LSERO\).pdf](https://eprints.lse.ac.uk/1027/1/What_is_media_literacy_(LSERO).pdf))

Šiandien žiniasklaidos raštingumui ir informacijai kibernetinio saugumo srityje skiriama dar daugiau dėmesio nei bet kada anksčiau, kaip rodo Saugaus interneto diena 2021 m., kai daugelis šalių nusprendė savo šventes sutelkti į informacijos mainus internete pasitikėjimą ir patikimumą bei dezinformaciją iš Jungtinė Karalystė Vokietijai, Suomijai ir Bulgarijai, ir tai tik keli pavyzdžiai. (https://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3370_el.htm)

Tai reiškia, kad informacijos ir pedagoginių išteklių šiuo klausimu pasiūla toliau auga tiems mokytojams ir pedagogams, kurie nori su savo mokiniais spręsti dezinformacijos problemą ir skatinti žiniasklaidos raštingumą.

Komisija mano, kad aukštesnis žiniasklaidos raštingumo lygis padės Europos piliečiams atpažinti dezinformaciją internete ir kritiškai žiūrėti į internetinį turinį. Todėl ji skatins faktų nustatymo agentūras ir pilietinės visuomenės organizacijas teikti mokomąją medžiagą mokykloms ir mokytojams.

(<https://www.cedefop.europa.eu/en/news/european-approach-media-literacy-digital-environment>)

Todėl mokyklos ir švietimo vaidmuo yra svarbus sprendžiant dezinformacijos problemą. Taigi mokykla raginama kurti politiką ir planuoti veiksmus šioje srityje.

Pavyzdžiui, Chavira, buvusi laikraščio reporterė, yra viena iš K – 12 mokytojų Kalifornijoje, kuri didžiąją dienos dalį praleidžia dėstydamą žurnalistiką. Naudodamasi „Naujienų raštingumo projektu“, ne pelno siekiančios organizacijos, skirtos žiniasklaidos raštingumui klasėje, mokymo programa, Chavira parodo savo mokiniams, kaip atpažinti netikras naujienas, kaip žurnalistai renka informaciją ir kaip mokiniai gali tobulinti savo bendravimo įgūdžius.

Ji sakė, kad žiniasklaidos raštingumo galima mokyti bet kurioje klasėje, ne tik žurnalistikos ar vyriausybės. „Mes visi, kaip pedagogai, privalome tai įtraukti į savo klases, kaip ir technologijas“, – sakė ji. „Skaitymo, rašymo, kritinio mąstymo įgūdžiai – tai turėtų būti antra prigimtis. (<https://edsource.org/2017/bill-would-help-california-schools-teach-about-fake-news-media-literacy/582363>)

Žinoma, būtina, kad šie veiksmai ir geroji praktika būtų nuoseklūs ir tęstūs, kad jie būtų kuo veiksmingesni sprendžiant šią problemą. Kitaip tariant, mokykla turi suformuluoti nuoseklią politiką, mokyti savo mokinius, kaip „interpretuoti“ naujienas, taip pat įvaizdį ir komentarus, kurie lydi šias naujienas.

Kai mokiniai tobulėja ir pradeda savo profesinę karjerą, jie turi mokėti atskirti netikras naujienas nuo tikrų, faktais patikrinta žurnalistika. Gebėjimas pastebėti dezinformaciją, užmaskuotą kaip teisėtą naujieną, leis mokiniams kovoti su plačiai paplitusiu žalingos, klaidinančios ir melagingos informacijos platinimu.

Mokyklos politika apie dezinformaciją

Apibendrinant galima pasakyti, kad mokykla, kuri siekia veiksmingai spręsti dezinformacijos problemą ir ugdyti savo mokiniuose atitinkamus įgūdžius, kaip valdyti naujienų istoriją, turėtų laikytis šios politikos:

- A) Turėti apmokytus dėstytojus,** gebančius spręsti klausimus ir panaudoti mokomąją medžiagą, tinkamą mokinių medijų raštingumui ugdyti. (*BIK naujienlaiškio leidimai*, ketvirtinis naujienlaiškis „*Geresnis internetas vaikams*“,) gali sudominti pedagogus, ieškančius daugiau informacijos apie dezinformaciją ir žiniasklaidos raštingumą.

Galiausiai, geras atspirties taškas pedagogams, norintiems žengti dar vieną žingsnį toliau ir sukurti dalyvaujamojo raštingumo strategiją socialinei žiniasklaidai visoje mokykloje būtų [sml4change programos](https://www.etwinning.net/el/pub/etwinning-plus/highlights/simple-ways-to-address-disinfo.htm) rekomendacijos. (<https://www.etwinning.net/el/pub/etwinning-plus/highlights/simple-ways-to-address-disinfo.htm>)

B) Sugebėti įtraukti dezinformacijos klausimą į tvarkaraštį, nepaisant to, kad visada sunku rasti vietą perpildytoje mokymo programoje, įtraukiant kuo daugiau kelių specialybių studentų ir dėstytojų (filologijos, sociologijos, informatikos vizualiniai Menai ir tt).

C) Norėdami išsiaiškinti, ar mūsų mokiniai žino, kas yra dezinformacija ir kaip ji skleidžiama, atlikti apklausą (pvz., per anketą) ir gebėti apdoroti atsakymus, kad būtų galima padaryti išvadas.

D) Padėti savo mokiniams išplėsti savo skaitmeninį akiratį, kad jie galėtų įtraukti įvairius požiūrius ir nuomones.

Mokiniai turi ieškoti patikimų šaltinių, kurie išreiškia skirtingas nuomones ir įvairias perspektyvas apie dabartinius įvykius, kad sužinotų apie skirtingus požiūrius į klausimus. Kartais šie šaltiniai yra ne skaitmeniniai, o kūnas ir kraujas.

E) Organizuoti mokymą remiantis 3 pagrindiniais klausimais:

Kas yra dezinformacija?

Kaip dezinformacija veikia jaunų žmonių gyvenimus?

Kaip galime efektyviai su tuo susidoroti?

F) Išskelti savo mokiniams tikslus:

a) lavinti įgūdžius, kad jie galėtų atskirti tikras naujienas nuo melagingų.

b) ugdyti kritinį mąstymą.

c) atvirai reikšti savo jausmus ir suprasti, kodėl naujienos juos paveikia.

- F) Su mokiniu **aptarti** dezinformacijos sampratą, ją nuodugniai **išanalizuoti**, **komentuoti** įvairias jos formas ir **stebėti**, kaip melagingų naujienų sklaidimas veikia mūsų gyvenimą, vartotojų elgesį, politines pažiūras ir sveikatą bei kaip tai kelia grėsmę laisvei ir demokratijai.

HOW TO SPOT FAKE NEWS

CONSIDER THE SOURCE
Click away from the story to investigate the site, its mission and its contact info.

READ BEYOND
Headlines can be outrageous in an effort to get clicks. What's the whole story?

CHECK THE AUTHOR
Do a quick search on the author. Are they credible? Are they real?

SUPPORTING SOURCES?
Click on those links. Determine if the info given actually supports the story.

CHECK THE DATE
Reposting old news stories doesn't mean they're relevant to current events.

IS IT A JOKE?
If it is too outlandish, it might be satire. Research the site and author to be sure.

CHECK YOUR BIASES
Consider if your own beliefs could affect your judgement.

ASK THE EXPERTS
Ask a librarian, or consult a fact-checking site.

IFLA
International Federation of Library Associations and Institutions

G) Suteikti savo mokiniams naujienų valdymo įrankius, kuriais jie naudotųsi, atskiriant tikras naujienas nuo melagingų:

1. Šaltinio kontrolė: Kurioje svetainėje istorija buvo paskelbta? Ar tai patikima? Ar vaizdai aiškūs? Ar tekstas aiškiai parašytas be rašybos klaidų ir perdėjimų?

Jei mokiniai nėra tikri, jie išmoksta spustelėti skiltį „Apie mus“ ir patikrinti, ar yra aiškus planas, paaiškinantis Agentūros darbą ir istoriją.

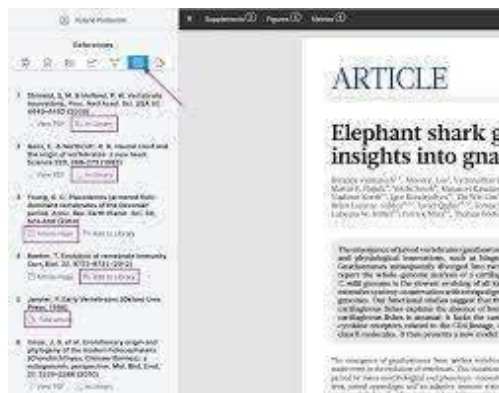
2. Autoriaus patikrinimas.

Siekdami įsitikinti, ar viskas, ką autorius rašo, yra patikima, mokiniai ieško kitų to paties autoriaus tekstų. Jei jis nieko daugiau neparašė arba jei rašo svetainėse, kurios atrodo nepatikimos, prieš pasitikėdami juo turėtų gerai pagalvoti.

3. Patikrinkite straipsnyje pateiktas nuorodas ir išnašas.

Tokiu būdu mokiniai mokosi ieškoti ne žodžiais, o vaizdais. Įkėlę vaizdą jie matys visas kitas svetaines, kuriose yra panašių vaizdų. Tuo pat metu „Google“ juos informuoja apie kitas svetaines, kuriose šie vaizdai taip pat buvo naudojami ir jei jie buvo naudojami nereguliariai

4. Atvirkštinė nuotraukos paieška Google platformoje.

In this way the students learn to search with images rather than words. Uploading an image, they will see all the other websites that have similar images. At the same time they are informed by Google about other sites where these images have also been used and if they have been used irregularly

5. Atsižvelgdami į tai, ką žinome šia tema

Mokiniai turėtų apmąstyti, ką jau žino šia tema. Ar tai, ką jie žino, sutampa su istorija, kurią jie skaito? Ar tai skamba patikimai, ar tai stebina? Ar jie pakankamai žino, kad galėtų priimti pagrįstą sprendimą dėl istorijos patikimumo?

Tai padės jiems priimti pagrįstesnius sprendimus dėl istorijos tikrumo – arba bent jau tai padės jiems apsvarstyti, ar jie turėtų pasitikėti naujienomis.

6. Dalintis istorija tik patikrinus ir atsargiai apsvarsčius

7. Mesti iššūkį mūsų išankstiniams nusistatymams

Mokinių prašoma pagalvoti, ar ši žinia patvirtina jų įsitikinimus. Jie svarsto, ar būtų skirtumas, jei naujienomis pasidalintų draugas ar jų sekama įžymybė.

Vienas iš skaitmeninio amžiaus stebuklų yra tai, kad jis subūrė žmones, turinčius panašių idėjų ir vertybių, bendruomenėse, visoje šalyje ir visame pasaulyje. Tačiau skaitmeninės technologijos taip pat sukėlė skaitmeninį burbulą daugeliui žmonių, kurie naujienas ir informaciją gauna tik iš šaltinių, kurie sustiprina jų šališkumą ir įsitikinimus.

Socialinės žiniasklaidos vartotojai, turintys stiprių politinių pažiūrų, gali ne iš karto atpažinti, kad jų Facebook draugai, kurie pakartoja tokias nuomones, skleidžia netikras naujienas. Kaip ir vyresni nei 65 metų žmonės yra labiausiai linkę dalytis netikromis naujienomis, gali būti, kad asmenys, kurie dalijasi jūsų pasaulėžiūra, gali nerimauti, tinkamai nepatikrindami informacijos šaltinio. (<https://onlinedegrees.und.edu/masters-cyber-security/tips-for-students-on-how-to-identify-fake-news/>)

8. Pranešimo-skundo pateikimas platformai,

kai mokiniai patvirtina, kad jų skaitomos naujienos yra klaidingos. Jie turi didinti informatyvumą savo skaitmeniniame šeimos, draugų ir bendraminčių rate apie netikrų naujienų keliamus pavojus. Jei jie pastebi, kad kažkas dalijasi netikromis naujienomis, jie turi pasisakyti. Taip pat jie turi įspėti asmenį ir jų auditoriją, kad jų paskelbta arba bendrinama „naujiena“ yra klaidinga, ir papasakoti apie patarimus bei išteklius šiame vadove, kad jie žinotų, kaip atpažinti netikras naujienas ir padėti su jomis kovoti. when students confirm that the news they are reading is false. They have to raise awareness within their digital circle of family, friends, and associates about the dangers of fake news. If they notice that someone is sharing fake news, they have to speak up. Also they have to alert the person and their audience that the “news” item they posted or shared is false, and to tell them about the tips and resources in this guide so they will know how to identify fake news and help combat it.

G) Dalintis patikimomų naujienų šaltiniais su mokiniais.

Vaikams ir paaugliams patinka skaityti apie aktualijas ir dalintis tuo, ką išmoko. Taigi, kai tik įmanoma, savo klasės temas stengiamės susieti su aktualijomis.

Taip pat stengiamės nukreipti savo mokinius į patikimų naujienų svetaines, skirtas jaunesniems skaitytojams. (pvz., „Newsround“, kurią transliuoja BBC ir yra skirta vaikams ir jaunimui (<https://www.bbc.co.uk/newsround/42185484>) „Pirmos naujienos“ yra laikraštis, skirtas vaikams nuo 7 iki 14 metų, o „Diena“ prieš dešimtmetį buvo išleistas kaip kasdieninis internetinis laikraštis paaugliams. Juk svarbu savo studentams pateikti keletą patikimų naujienų šaltinių, kad jie žinotų, kaip atrodo atsakinga žurnalistika.

(<https://blog.pearsoninternationalschools.com/how-to-teach-your-students-to-recognise-fake-news/>)

„Insafe“ Europos saugaus interneto centrų tinklas sukūrė daugybę COVID-19 duomenų dezinformacijos ir greitų kontrolės šaltinių, apimančių įvairias kalbas ir amžių, ir yra prieinami per portalą „Geresnis internetas vaikams“. (GIV) - ir dar daugiau įvairių išteklių galerijoje „Geresnis internetas vaikams“.

Be to, SELMA įrankių rinkinys siūlo daugybę žiniasklaidos analizės ir žiniasklaidos kūrimo išteklių, kurie, nors daugiausia dėmesio skiria neapykantos kurstymui internete, vis dar yra puikus būdas jaunimui geriau suprasti, kaip kuriama informacija.

(<https://www.etwinning.net/el/pub/etwinning-plus/highlights/simple-ways-to-address-disinfo.htm>)

H) Mokyti mokinius perkelti teoriją į praktiką.

Per konkrečius pavyzdžius mokiniai pritaiko tai, ką išmoko, ir išsiaiškina, ar naujienos yra teisingos, ar klaidingos.

VADOVAS UGDYTOJAMS APIE MELAGIENAS

InfoWars: There's a war on for your mind!

I) Drąsinti mokinius išreikšti save ir kurti savo darbus pateikta

Paskutiniame etape mokiniai kuria savo skaitmeninę knygą, dainą, plakatą, animacinį filmuką arba naudoja tokias programas kaip Komika ar CapCut, kad sukurtų atitinkamą istoriją.

J) Prižiūrėti ir vertinti dalyvaujančių mokinių veiklą, prižiūrint darbo progresą (patariant, įsikišant, klausiant, rašant projekto dienoraštį, organizuojant kiekvienos grupės susitikimus ir įsipareigojant padėti).

K) Užtikrinti, kad tyrimo rezultatai, darbo eiga ir galutinis mokinių produktas būtų skleidžiami (dėstytojų) į kitas šalis ir Europos mokyklas (per švietimo platformas ir Europos programas), taip pat per žiniasklaidą, socialinę žiniasklaidą ir vietos valdžios institucijas. Kartu informuojami ir kiti mokyklos mokiniai bei Tėvų ir globėjų asociacija. Mokyklos svetainė nuolat atnaujinama, jame rodomi mokinių projektai, darbų eiga ir pabaiga.

Taigi mokytojams ir mokiniams suteikiama galimybė keisti nuomonę ir patirtį, aptarti net programų įgyvendinimo kliūtis ir sunkumus, bet daugiausia –

pasitenkinimo programos pristatymu ir indėliu į rezultatų sklaidą bei aktyvų ir kritiškai mąstančio piliečio kūrimą.

(http://exclusion.pep.uoi.gr/ROMA/agogi/agogi_kef3.htm).

Tools for information dissemination

All levels of the education administration should regularly disseminate information horizontally to stakeholders at their respective levels, using appropriate tools and channels:

- brochures/pamphlets
- school profiles
- regional education profiles
- annual reports
- special reports on a specific topic
- summary tables, lists and charts
- information display on school boards
- community notices
- media releases
- Internet websites and by email

Skaitydami šioje svetainėje:

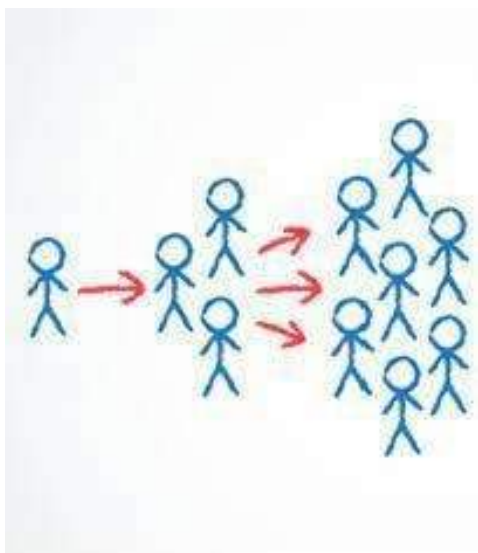
https://www.google.gr/search?sxsrf=AOaemvK26ih63AVq_aTSx7KmweaLk9xb3Q%3A1641901700560&lei=hG7dYYu9IaWfxc8Ppb-a-A8&q=5%20strategies%20to%20disseminate%20information&ved=2ahUKewiLj_i80Kn1AhWlQvEDHaWfCv8QsKwBKAB6BAhBEAE&biw=1745&bih=800&dpr=1.1,

„Nustačius sklaidos tikslą ir auditoriją, galima įvairiais būdais dalytis sukurtu turiniu.

Įprasti platinimo būdai yra šie:

- Programos ar politikos santraukų publikavimas;
- Projekto išvadų publikavimas nacionaliniuose žurnaluose ir visos valstijos leidiniuose;
- Pristatymas nacionalinėse konferencijose ir profesinių asociacijų susirinkimuose;
- Programos rezultatų pristatymas vietos bendruomenių grupėms ir kitoms vietos suinteresuotosioms šalims;
- Programinės medžiagos, tokios kaip skrajutės, vadovai, brošiūros ir DVD, kūrimas ir platinimas;
- Mokomosios medžiagos ir mokymo programų rinkinių kūrimas kitoms bendruomenėms;
- Dalijimasis informacija socialiniuose tinkluose arba organizacijos svetainėje;
- Išvadų apibendrinimas pažangos ataskaitose finansuotojams;
- Informacijos sklaida organizacijos interneto svetainėje;

- Projekto veiklos aptarimas per vietinį radiją;
- Informacijos skelbimas vietiniame laikraštyje;
- Pranešimo spaudai išleidimas“.

Epilogas

Apibendrinant galima teigti, kad visuomenė, kuri yra suinteresuota kurti aktyvius ir kritiškus piliečius, „investuoja“ į savo mokinių įgūdžių ugdymą. Švietimas šiandien turi būti lankstus, kūrybiškas ir sudėtingas. Šiuolaikinė mokykla siekia pakeisti visuomenės, švietimo ir mokytojo standartus.

Active vs. Passive Learning	
<p>examples: internship, research experience, practicum</p> <p>+Students learn by doing something (and reflecting on their experience).</p> <p>-Requires time, effort, and funding for individualized attention.</p>	<p>examples: lecture, some discussions</p> <p>+Valuable for disseminating basic knowledge to large group.</p> <p>-Students don't process material as deeply, doesn't prepare for future career.</p>

Žinome, kad dabar yra nauja mokinių karta, kuri nori mokymosi aplinkos, kurioje būtų įdiegtos skaitmeninės priemonės, būtų pritaikyta individualiems mokymosi stiliams ir būtų skatinamas bendradarbiavimas bei komandinis darbas. Mokytojo vaidmuo šioje aplinkoje yra sukurti sąlygas naujovėms, o ne suteikti jau paruoštų žinių.

Dabar žinios yra kelionė. Atsižvelgiant į dalyko sudėtingumą, mokinio gebėjimus ir turimas priemones, kelionė gali skirtis žingsniais ir trukme. Mokinys bendradarbiauja plėtojant ugdymo procesą, yra bendradarbis, organizatorius ir per patyriminę-socialinę veiklą siekia, įgyti ir valdyti žinias. Mokymosi procesas turi būti aktyvus, o ne pasyvus.

Mokymosi kelionės metu mokytojas turi būti šalia, įkvėpti savo mokinius, kurti tyrimų kultūrą ir palaikyti mokinių žingsnius jų pačių kelyje. Šiuolaikinėje mokykloje mokytojo ir mokinių bendravimas ir sąveika turėtų būti savaime suprantami dalykai.

Atvira, moderni, lanksti ir kūrybiška mokykla neapsiriboja tik klase. Mokinių susidomėjimo nesumažina edukacinės patyriminės ekskursijos, muziejai ir kultūros vietų lankymas bei reginiai. Technologijų ir skaitmeninės revoliucijos eroje mokyklos vaidmuo mokinių medijų raštingumui taip pat yra labai svarbus.

KAIP ATPAŽINTI MEGALIENAS

10 PATARIMŲ, KAIP MOKYTI IR MOKYTIS APIE NETIKRAS NAUJIENAS

VILNIUS VOCATIONAL TRAINING CENTRE OF TECHNOLOGIES

IŽANGA

Valandų valandas praleisdami internete, pažindami pasaulį medijos pateikiamu turiniu, be abejo, susiduriame ir su melagingomis naujienomis, dezinformacija ar net tampame informacinio karo įkaitais. Vertinant šį dideliu informaciniu srautu mus pasiekiantį ydingą turinį ypatingai svarbu ugdyti medijų raštingumą, kritinį mąstymą, analitinius gebėjimus. Tam, žinoma, pasitarnauja švietimas, tad nenuostabu, kad vis daugiau pasaulio šalių skirtinga apimtimi ir formomis mokymą apie netikras naujienas intergruoja į švietimo programas pradinukams, ūgtelėjusiems mokiniams ir studentams.

Įsitikindami šios temos švietime aktualumu galime rasti tiek mokslinių, tiek publicistinių išvalgų. *Tyrimai parodė, kad nesugebėjimas vertinti turinio lemia dvi vienodai apmaudžias pasekmes: žmonės tiki viskuo, kas atitinka jų išankstines nuostatas, arba ciniškai viskuo netiki. Bet kuris būdas veda į poliarizuotą ir atsiribojusią pilietybę. Kiti naujausi tyrimai rodo, kad paaugliai yra techniškai išprusę, tačiau daugumai jų nepavyksta įvertinti naujienų straipsnių ir vaizdų tikrumo*¹, - skelbia The New York Times.

O Štai Suomijoje informacinio raštingumo ir kritinio mąstymo ugdymas nuo 2016 m. tapo nacionalinių švietimo programų dalimi. *Matematikos pamokose mokiniai sužino, kaip lengva meluoti su statistika. Mene jie mato, kaip galima manipuliuoti vaizdo reikšme. Istorijoje jie analizuoja žymias propagandos kampanijas, o suomių kalbos mokytojai kartu su jais ieško būdų, kaip žodžiai gali būti naudojami supainioti, suklaidinti ir apgauti*², - suomių švietimo patirtį apibūdina vienas iš mokytojų.

Suprantama, kas yra tokio švietimo smagalyje. Žinoma, mokytojas, savo asmeniniu pavyzdžiu, išmanymu, gebėjimais ir nuoširdžiu rūpesčiu galintis padėti jaunuoliams nepasiklysti: įgalinti mokinių ir studentų skaitmeninį raštingumą, ugdyti kritinį mąstymą bei gebėjimą analizuoti. Akivaizdu, kad jei mokytojas šios misijos - mokyti apie melagingas naujienas - imsis pirmąsyk, be sisteminės paramos, bus nežymių kliūčių, todėl šiame vadove mokytojams pateikiami metodiniai patarimai, veiklos scenarijai bei, galimai, naudingi mokymo ir mokymosi šaltiniai. Visa tai išdėstyta dešimtyje patarimų - punktų, apimančių šio vadovo turinį.

Ikvėpimui!

Supažindiname su viena iš JAV Niujorko vidurinių mokyklų, George Jackson Academy, kurioje įgyvendinant [News Literacy Project](#)¹⁶. anglų kalbos ir literatūros mokytojas veda kursą, skirtą mokytis atpažinti netikras naujienas. Trumpas pasakojimas atskleidžia projekto sumanytojų intencijas bei mokytojo iššūkius, o taip pat atliepia mokinių patirtis mokymosi apie netikras naujienas metu.

→ [How to teach kids to spot fake news](#)¹⁷

---

¹⁶ <https://newslit.org/>

¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=W-N56L578jo>

PIRMASIS PATARIMAS:

MOKYKITE TIK PATYS AKTYVIAI MOKYDAMIESI

Netikrų naujienų tematika – labai dinamiškas turinys: (ne)tyčia skleidžiamos klaidingos informacijos kūrimo, platinimo bei profesionalumo strategijos ir technologijos nuolat modernėja. Mokytojas, norėdamas mokyti šių temų, nuolat turi jausti pulsą, sekti tendencijas, archyvuoti naujausius ir didžiausią rezonansą sukeliančius pavyzdžius.

Visų pirma, pats mokytojas turi būti atsparus netikroms naujienoms: turėti gilų išmanymą, gebėti identifikuoti netikras naujienas, savo pavyzdžiu demonstruoti žinojimą ir gebėjimus.

Veikimo principai, padėsiantys švietimo praktikos pradžioje:

- Netikrų naujienų tematika – šiuo metu aktualus mokymo(si) turinys -, tad kiekvienas regionas ar šalis kartu su atsakingomis institucijomis įgyvendina plataus masto nacionalinio ir informacinio saugumo, žiniasklaidos skaidrumo ar edukacinius projektus. Pastarieji dažnai sukuria mokymo(si) priemonių, įgyvendina suinteresuotų šalių mokymų programas. Mokytojui pravartu pasidomėti mokymo ir mokymosi ištekliais savo šalyje ir, neabejotinai, pasinaudoti galimybėmis tobulėti.
- Institucijos ar nevyriausybinės organizacijos turi sutelkusios gausų specialistų, partnerių būrį, kurį galima pasitelkti įgyvendinant edukacijas mokiniams. Jei mokytojas nori ir gali pasinaudoti specialistų patirtimi konsultuodamasis ar organizuodamas edukacijas savo mokiniams, tai – vaisingas bendradarbiavimas.
- Be abejo, mokytojas privalo neapleisti savišvietos! Pravartu nuolat sekti informacinių platformų, edukacinių iniciatyvų ir specialistų, kurie Jūsų šalyje atlieka šviečiamąją misiją netikrų naujienų tematika, turinį.

Keletas naudingų nuorodų:

- Mokomosios medžiagos skaitmeninis rinkinys [Check or Cheat](#)¹⁸, kuriame mokytojas ras to paties pavadinimo sužaidybintą mokomąją priemonę mokiniams bei vertingą vadovą mokytojui [10 disinformation types in social media](#)¹⁹.
- [Pilietinio atsparumo iniciatyva \(CRI\)](#)⁷ yra Lietuvos ne pelno siekianti nevyriausybinių organizacijų, įkurta Europos sąjungoje veikiančios ekspertų grupės. CRI savo veiklą orientuoja į Lietuvos ir kitų regiono visuomenių atsparumo didinimą įtraukiančiomis švietimo priemonėmis. Šia organizacija siekia didinti atsparumą saugumo, žiniasklaidos raštingumo, dezinformacijos, kibernetinės, pilietinės ir liaudiškos veiklos srityse, įgalinant pilietines visuomenes pačias aktyviai įsitraukti į švietėjišką veiklą. Šios iniciatyvos autoriai rengia aktualių publikacijų, tarp kurių - [Cri 101 On How Not To Be Fooled](#)⁸ (anglų kalba).
- [EAVI](#)⁹ – Europos žiūrovų interesų asociacija – yra Briuselyje registruota tarptautinė ne pelno organizacija, pasisakanti už medijos raštingumą, pilietinį ir pilietišumą. EAVI remia iniciatyvų, kurios leidžia piliečiams skaityti, rašyti ir dalyvauti visuomenės gyvenime per žiniasklaidą, įtraukimą. EAVI atstovauja piliečių interesams Europoje, vykdydama lobizmą, konferencijas, tinklų kūrimą, mokslinius tyrimus, žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumui skirtus projektus, gerosios patirties kūrimą ir internetinio išteklių turinio kūrimą, ypatingą dėmesį skirdama jaunimo švietimui.
- [First Draft](#)¹⁰ - ne pelno siekianti organizacija, teikianti praktines ir etines gaires, kaip rasti, patikrinti ir skelbti turinį, gautą iš socialinio žiniatinklio. Iniciatyva vienija platų tarptautinių naujienų skyrių, universitetų, platformų ir pilietinės visuomenės organizacijų partnerių tinklą.

¹⁸ <http://www.checkorcheat.eu/>

¹⁹ http://www.checkorcheat.eu/wp-content/uploads/10_DISINFORMATION_TYPES_Check_or_Cheat.pdf

ANTRASIS PATARIMAS:

IDENTIFIKUOKITE MOKINIŲ JAU TURIMAS ARBA ĮGYTA ŽINIAS

Jaunuoliai, pasinėrę į skaitmeninį informacinę erdvę, jaučiasi čia jaukiai ir yra arba mano esą jos ekspertai. Mokytojui svarbu išsiaiškinti su kuo, diletantais ar ekspertais, susidurta klasėje - tai padės pasirinkti tinkamą mokymo(si) strategiją. Prieš neriant gilyn pravartu išsiaiškinti, ką mokinys jau žino, moka.

Sužadinti protą galima naudojant gerai žinomą metodą - proto / minčių žemėlapij -, kuris leis atpažinti, kokia turima informacija ir sąvokomis operuoja mokiniai.

Proto / minčių žemėlapio pagrindu pravartu pasirinkti tematikos apie netikras naujienas svarbiausius elementus, sąvokas ir raktinius žodžius.

Trumpai apie metodą:

- Metodą taikyti galima tiek individualiam, tiek grupiniam darbui.
- Metodą įgyvendinti galima tiek popieriaus lape, tiek lentoje, tiek naudodami el. išteklius. Jei norėtumėsi išmėginti skaitmeninius būdus kuriant minčių žemėlapius, pakanka pasinaudoti paieška žiniatinklyje. Pavyzdžiui, [5 Popular Mind Mapping Tools For Teachers And Students](#).¹¹
- Svarbu aptarti mokinių sukurtą minčių žemėlapio turinį, matomų juose tendencijų, mokiniams kylančių klausimų.

Įkvėpimui!

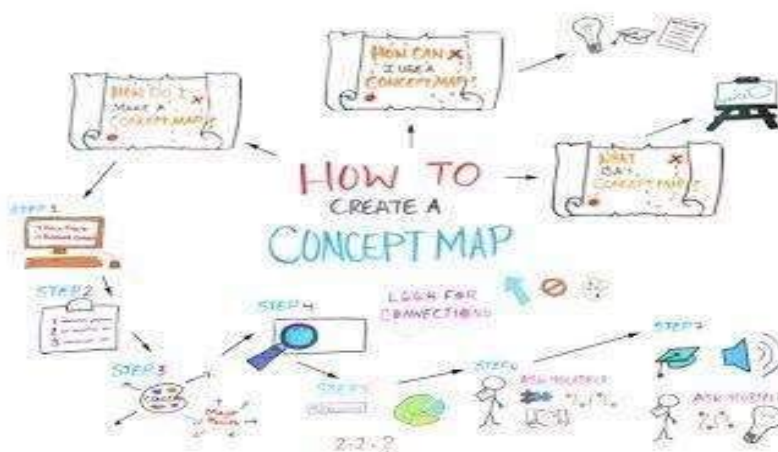
Sąvokų (minčių / proto) žemėlapis yra vizualus būdas organizuoti mintis ir užmegzti ryšius tarp idėjų. Naudoti sąvokų žemėlapij galima idėjoms kurti ir tvarkyti, sudaryti užduoties metmenis arba pasitikrinti savo žinias. Kuriant sąvokų žemėlapius rekomenduojama atlikti šiuos veiksmus:

- 1 veiksmas. Nustatyti pagrindinę temą ir apgalvoti viską, kas apie ją žinoma. Naudoti reikia visą atitinkamą turinį iš paskaitų, tekstų ir kitos kursų medžiagos.

- 2 veiksmas. Suskirstyti informaciją į pagrindinius punktus.
- 3 veiksmas. Kurti žemėlapi: pradėti nuo pagrindinės temos, tada išsiaiškinti pagrindinius taškus ir pagalbinę informaciją.
- 4 veiksmas. Peržiūrėti žemėlapi ir ieškoti daugiau jungčių. Naudoti rodykles, simbolius ir spalvas, kad parodyti idėjų ryšius.
- 5 veiksmas. Įtraukti išsamią informaciją: apibrėžimai, lygtys ir diagramos yra naudingos.
- 6 veiksmas. Analizuoti ir patobulinti žemėlapi. Kontroliniai klausimai: kaip idėja dera, ar pavaizduoti visi reikiami ryšiai, ar žemėlapis tikslus, logiškas ir detalus.
- 7 veiksmas. Kai žinių bus daugiau, galima atnaujinti sąvokų žemėlapi, kad geriau susiformuotų gilesnis supratimas.

Atlikus šiuos septynis paprastus veiksmus galima sukurti sąvokų žemėlapi, kuris padės mokytis. Toliau pateikiamas vizualus šių veiksmų paaiškinimas ir įgyvendinimas anglų kalba (su ispanų kabos subtitrų galimybe).

→ [How to Create a Concept Map](https://www.youtube.com/watch?v=sZJ6DwCqSU)²⁰

²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=sZJ6DwCqSU>

Įkvėpimui!

Verta susipažinti su matematikos mokslų daktare Hazel Wagner. Mokslininkė specializuojasi minčių kartografavime, mokydama kitus, kaip šį metodą naudoti, siekiant pagerinti savo atmintį, studijas, planavimą ir dar daugiau. Toliau pateikiamas H. Wagner pranešimas TEDx konferencijoje anglų kalba.

→ [Want to learn better? Start mind mapping | Hazel Wagner | TEDxNaperville](https://www.youtube.com/watch?v=5nTuScU70As)²¹

TREČIASIS PATARIMAS:

KARTU SU MOKINIAIS REFLEKTUOKITE TURIMAS IR ĮGYTAS ŽINIAS

Rūpinimą informaciją apie mokinių turimą arba įgytą žinojimą netikrų naujienų atpažinimo tematika galima naudojant, pavyzdžiui, nebaigtų sakinių metodą. Šiuo metodu ne tik ištiriama, ką mokiniai, galimai, žino ir moka, bet ir ko norėtų išmokti, į kokius individualius klausimus mokant reiktų atsakyti. Tai padės susidaryti bendrą klasės žinių ir gebėjimų sąrašą. Jį turėdamas mokytojas

---

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=5nTuScU70As>

galės pasirinkti geresnes mokymo(si) strategijas ir atliepti mokinių žingeidumo poreikius.

Trumpai apie metodą:

- Metodą taikyti galima tiek individualiam, tiek grupiniam darbui.
- Metodą įgyvendinti galima tiek popieriaus lape, tiek lentoje, tiek naudodami el. lšteklius.
- Mokymo(si) pradžioje su mokiniais pildoma pirmoji lentelės dalis: *Žinau, kad..., Noriu sužinoti...* -, o mokymo(si) pabaigoje - *Sužinojau...*
- Svarbu aptarti suformuoto sąrašo turinį, matomas jame tendencijas, mokiniams kylančius klausimus.

Toliau pateikta metodo taikymo lentelės pavyzdys.

Temos / temų ciklo pavadinimas		
Žinau, kad...	Noriu sužinoti...	Sužinojau...

Įkvėpimui!

Jau minėta, kad žinių sąrašą galima formuoti naudojant ir interaktyvius įrankius: skaitmenines lentas, el. įrankių šablonus tinkamus anksčiau pateiktos lentelės turiniui atvaizduoti. Vienas tokių - Padlet, -, kurio galima kurti įvairiausių informacijos šablonus. Pateikiame trumpą anglų kalba perteiktą videopasakojimą, kokiais įrankio funkcionalumais galima pasinaudoti *Padlet* programoje.

→ [Padlet Tutorial for Teachers + 8 Ways to Use With Students](https://www.youtube.com/watch?v=x9IQVofS43I)²²

²² <https://www.youtube.com/watch?v=x9IQVofS43I>

KETVIRTASIS PATARIMAS:

SKIRKITE PAKANKAMAI DĖMESIO AKTUALIAUSIOMS SĄVOKOMS

Mokant ir mokantis apie netikras naujienas, gvildenant artimą tematiką pravartu tinkamai pažinti svarbiausias sąvokas: jas įvardyti, aptarti, naudoti diskusijose. Svarbiausių sąvokų ir reiškinių, kuriuos rekomenduojama atskleisti mokymo(si) turinyje, sąrašas:

- Misinformacija. Reiškiny, kai dalijamasi neteisinga informacija, bet be tikslo pakenkti (t.y. klaida).
- Dezinformacija. Reiškiny, kai dalijamasi neteisinga informacija, sąmoningai stengiantis pakenkti.
- Malinformacija. Reiškiny, kai dalijamasi tikra informacija stengiantis pakenkti (pvz. asmeninės banko sąskaitos duomenimis).
- Deepfake. DI (dirbtinio intelekto) technologija, naudojama sukurti ar pakeisti vaizdo įrašus redaguojant veidus (pakeičiant veidus ar sukuriant naujus veido bruožus).
- Pseudomokslas. Susideda ir teiginių, įsitikinimų ar praktikų, kurios tariamai yra mokslinės ir faktinės, bet nėra suderinamos su moksliniais metodais.

- Manipuliavimas turiniu. Tai įvyksta, kai originalaus turinio aspektas yra pakeičiamas, dažniausiai tai nutinka su nuotraukomis ar vaizdo įrašais. Vizualios medijos gali būti transformuojamos manipuluojant nuotraukomis, paprastai vadinamomis „fotošopinimu“ (angl. photoshopping). Vaizdo manipuliavimas yra skaitmeninio vaizdo įrašo redagavimas, naudojant tradicinius vaizdo apdorojimo ir vaizdo redagavimo metodus bei dirbtinio intelekto pagalbinis metodus, tokius kaip veido atpažinimas.
- Konspiracijos (sąmokslų) teorija. Tai yra įvykio ar situacijos paaiškinimas, kuris išryškina nuodėmingų ir galingų veikėjų sąmokslą, dažnai jų politinį motyvą, kai kiti paaiškinimai yra labiau tikėtini.
- Antraštinis masalas. Tai (angl. clickbait) yra melagingo reklamavimo forma, kuri naudoja saitinį tekstą arba nuorodą (angl. hyperlink). Jis sukurtas pritraukti dėmesį ir priversti vartotojus sekti juos ir skaityti, žiūrėti ar klausyti susieto internetinio turinio, kuris yra apgaulingas, paprastai sensacingas ar klaidinantis.
- Trolis. Tai (angl. troll) yra asmuo, kuris sąmoningai bando sujaudinti ar pradėti ginčą, ypač internete skelbdamas įžeidžiančius ar nemalonius dalykus.
- Botas. Tai (angl. bot) yra programinė įranga, vykdanči automatinės užduotis internete (šiuo atveju seka socialinių medijų paskyras ir bendrauja pamėgdami ar bendrindami turinį, komentuodami ar naudodami kitas platformos funkcijas).
- Netikra paskyra. Tai (angl. puppet account) yra tokia paskyra, kurią kažkas sukuria veikti taip, kaip negalima elgtis viešai arba remti tam tikrą turinį (norėdamas balsuoti už savo medžiagą ir teigiamai komentuoti, pagirti ar reklamuoti savo darbą).
- Netikras susidraugavimas (apsimetinėjimas). Tai (angl. befriending) – apsimetinėjimas draugu (ar norėjimas juo būti) socialiniuose tinkluose, siekiant apgauti ar pasinaudoti (t. y. išgauti asmeninę informaciją, nuotrauką, vaizdo įrašą).

Pateikiamas sąvokų sąrašas ir jų apibrėžtys atliepia šiame vadove rekomenduotos mokomosios priemonės (prieinama anglų, graikų, ispanų ir lietuvių kalbomis) [10 Disinformation Types used In Social Media](#) turinį, kuriame išskiriamas ir aktualiausių sąvokų sąrašas su išsamiais paaiškinimais.

Įkvėpimui!

Kai kada sąvokų ar reiškinių analizei pravartu panaudoti žodžių debesies metodą. Šis metodas pasitarnauja tvarkant ir sintetinat informaciją paprastai, patraukliai ir glaustai. Mokiniai, sukūrę šį vaizdinį šaltinį, įsimins žodžius ir geriau supras temas, kurias gvildens pamokų metu.

Trumpai apie metodą:

- Metodą taikyti galima tiek individualiam, tiek grupiniam darbui;
- Metodą įgyvendinti patogiau naudojant el. įrankius;
- Svarbu aptarti suformuoto žodžio debesies turinį, matomas jame tendencijas - išryškėjusius (dažniausiai paminėtus) žodžius.

Žodžių debesies metodą patogiu naudoti nagrinėjant ne tik sąvokas ar reiškinius, bet ir sudarant informacinių elementų rinkinius - atsakymus į pateiktą mokytojo klausimą. Nemokamų elektroninių žodžių debesų generatorių yra gausu, tad galima išsirinkti funkcionaliausius skaitmeninius įrankius. Kaip pavyzdį, toliau pateikiame videopasakojimą anglų kalba apie *Mentimeter* įrankio panaudojimo galimybes.

[Create an Awesome Word Cloud Live with Mentimeter](https://www.youtube.com/watch?v=I3UuTiH5krq)²³

²³ <https://www.youtube.com/watch?v=I3UuTiH5krq>

PENKTASIS PATARIMAS:**TESTUOKITE ŽINIAS IR APTARKITE REZULTATUS**

Pravartu testuoti žinias, tiek diagnostiniais, tiek mokomaisiais, tiek (savi)kontrolės tikslais. Rekomenduojama kurti ir naudoti testus, kuriuose mokinių būtų prašoma ne atspėti teisingą atsakymą, o taikyti žinias. Kaip tai padaryti? Testuose galima pateikti šiuos turinio elementus:

- Situacijas ir probleminius klausimus;
- Vizualius pavyzdžius (nuotraukas ir videoreportažus), kuriuose reiktų atpažinti atitinkamus netikrų naujienų elementus;
- Naudoti aktualius pavyzdžius - tai, kas kaip įrankiai naudojama ir pažįstama mokiniams dabar, rezonansines situacijas, šviežias problemas.

Trumpai apie metodą:

- Metodą taikyti galima individualiam (įsi)vertinimui.
- Testavimą optimaliausia įgyvendinti el. įrankiais, kurių pagalba galima įterpti medijos pavyzdžių (nuotraukas, videoreportažus) bei stebėti klasės žinių lygį prieš dėstant kursą arba jam pasibaigus.
- Svarbu kartu su mokiniais aptarti būdingiausias klaidas.

Įkvėpimui!

Testavimui, žinoma, galima ne tik kurti unikalų turinį, bet ir panaudoti jau sukurtus atvirai prieinamus šaltinius, pavyzdžiui:

- Suklastotų profilių socialinėje žiniasklaidoje daugėja ir juos pastebėti gali būti sunkiau, nei manoma. [ZeroFox](https://www.zerofox.com/)²⁴ platformoje yra patalpintas testas (anglų kalba), kuriuo pasinaudojus galima patikrinti, ar gebama iššifruoti tikrus įrašus ir profilius nuo netikrų (<https://www.zerofox.com/find-the-fake/>²⁵).

²⁴ <https://www.zerofox.com/>

²⁵ <https://www.zerofox.com/find-the-fake/>

- The learning platform Spot the Deepfake²⁶, available in English and Spanish, is created to educate the identification of *Deepfake* technology; it has developed a learning test that includes not only textual but also visual material (²⁷<https://www.spotdeepfakes.org/en-US/quiz>²⁸).
- *Deepfake* technologijos taikymo atpažinimą ugdyti sukurta mokomoji platforma Spot the Deepfake,¹⁹ prieinama anglų ir ispanų kalbomis, yra paruošusi mokomąjį testą, kuriame yra ne tik tekstinės, bet ir vaizdinės medžiagos (<https://www.spotdeepfakes.org/en-US/quiz>²⁰).

Jei vis tik norima kurti ir taikyti elektroninius testus, galima pasinaudoti įvairiais skaitmeniniais ištekliais. Kaip pavyzdys, toliau pateikiamas videopasakojimas, kaip kurti interaktyvius elektroninius testus naudojant Google forms įrankį.

→ [How to Create a Google Forms Quiz | Self Grading and Imports into Google Classroom](#)²⁹

²⁶ <https://www.spotdeepfakes.org/en-US>

²⁷ <https://www.spotdeepfakes.org/en-US/quiz>

²⁸ <https://www.spotdeepfakes.org/en-US/quiz>

²⁹ HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=p4l1NhYinuM" <https://www.youtube.com/watch?v=p4l1NhYinuM>

ŠEŠTASIS PATARIMAS:

NAUDOKITE DAUG IR ĮVAIRIOS VIZUALIOS MEDŽIAGOS

Netikrų naujienų tematika glaudžiai susijusi su vizualiniu turiniu: įrašais, nuotraukomis ir videoreportažais. Melaginga informacija dažnai iliustruojama ne tik rašytiniu žodžiu, bet ir jį pagrindžiančiais medijos šaltiniais. Tą patį, tiesa, gerais tikslais – ugdomajai veiklai pagyvinti – naudinga naudoti ir mokytoji.

Vizuali mokomoji medžiaga pagilins informacijos supratimą, atkartos realius pavyzdžius ir taip sudarys tikrą įspūdį, pagelbės mokytojui savo mokiniams perteikti ir įsisavinti teorinę mokomosios medžiagos dalį.

Toliau pateikiame keletą medijos pavyzdžių atskiroms pamokų temoms įgyvendinti, kurie gali būti tinkami pamokose organizuojant šias ugdomąsias veiklas:

- Teorijos dėstymą;
- Įvado į praktines užduotis įgyvendinimą;
- Pagrindo diskusijoms;
- Pavyzdžių iliustravimą.

Tema - netikrų naujienų atpažinimo būdai

Tikriausiai kiekvienas iš mūsų esame susidūrę su situacija, kai pažįstami žmonės socialiniuose tinkluose pradeda dalintis neaiškia bei poliarizuojančia informacija, *tiesomis* ar kitokiais pareiškimais, kurie labai dažnu atveju neturi nieko bendro su realybe ir yra tikrų tikriausia melagiena.

Toliau pateikiamame 6 minučių pasakojimą, kaip atpažinti netikras naujienas (lietuvių kalba su subtitrų anglų ir rusų kalbomis galimybe), aktualizuojami penki svarbiausi melagienų identifikavimo žingsniai:

- Pirmas žingsnis - tikrinti šaltinį. Klausimai į kuriuos verta atsakyti: koks finansavimo šaltinis, ar vizualiai nemėgdžiojami kiti žinomi šaltiniai, ar šaltinis yra žinomas visuomenėje ir kokią reputaciją turi?
- Antras žingsnis - tikrinti tekstą. Klausimai, į kuriuos verta atsakyti: ar yra gramatinių klaidų, kokiais šaltiniais ir autoritetais remiamasi

argumentuojant, ar nėra manipuliuojama emocijomis, ar šios nėra dirbtinai aštrinamos?

- Trečias žingsnis - tikrinti vaizdinę informaciją. Klausimai, į kuriuos verta atsakyti: ar naudojami vaizdai nėra redaguoti, ar vaizdai nebuvo naudojami anksčiau, kaip vaizdas susijęs su turiniu?
- Ketvirtas žingsnis - tikrinti informacijos šaltinį. Klausimai, į kuriuos verta atsakyti: ar autorius yra tikras, ar autorius yra žinomas ir kokia jo reputacija, ar nuorodą viešina botai?
- Penktas žingsnis - pranešti apie melagieną. Klausimai, į kuriuos verta atsakyti: ar socialinis tinklas arba platforma turi funkcionalumą informuoti apie netikras naujienas, kokiais būdais galima pateikti informaciją apie netikras naujienas Jūsų šalyje?

→ [5 steps how not catch on lies](#)³⁰

³⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=kbb40Xg5E7I&t=6s>

Tema – Deepfake technologija

Deepfake technologija – dirbtinio intelekto ir 3D technologijos vystymo laimėjimas, galimas panaudoti tiek įspūdingiems edukaciniams potyriams, tiek grėsmingai manipuliacijai. Apie tai 8 minučių videopasakojime anglų kalba (su subtitrų dar 30 kalbų galimybe) pasakoja kompiuterių mokslininkas Supasornas Suwajanakorna.

Pasitikrinti, ar sekasi aptikti netikrus vaizdo įrašus, kuriuose žinomi žmonės sako tai, ko niekada nesakė realiame gyvenime, galima pažiūrėjus rekomenduojamą vaizdo įrašą. Mokslininkas parodo, kaip, būdamas abiturientas, naudojo dirbtinį intelektą ir 3D modeliavimą kurdamas fotorealistinius netikrus žmonių vaizdo įrašus, sinchronizuotus su garsu. Toliau pateiktame įrašė - daugiau apie šios technologijos etines pasekmes ir kūrybines galimybes bei veiksmus, kurių imamasi kovojant su netinkamu jos naudojimu.

→ [Fake videos of real people -- and how to spot them | Supasorn Suwajanakorn](#)³¹

³¹ [Fake videos of real people -- and how to spot them | Supasorn Suwajanakorn - YouTube](#)

Tema - manipuliavimas turiniu

Žiniasklaida visada buvo ginčų ir kritikos šaltinis, ypač dabar, vadinamųjų „netikrų naujienų“ laikais. Daugybė tyrimų rodo, kad vis didesnė visuomenės dalis žiniasklaidą vertina labiau neigiamai nei teigiamai. Kai kurie žmonės kaltina žiniasklaidą dėl šališkumo, subjektyvumo ir nepatikimumo, ir, deja, yra pavyzdžių, kurie tikrai galėtų patvirtinti šiuos teiginius.

Naudotojai internete skelbia nuotraukas, kaip žiniasklaida gali manipuliuoti tiesa, nepaisydama konkrečios informacijos ar vaizdo dalių, kurios iš karto suteikia nuotraukai visiškai naują prasmę. Dvi skirtingos ataskaitos ar kadrai iš to paties įvykio gali būti užfiksuoti visiškai skirtingai.

Internetą vis dažniau užpildo ne tik manipuliatyvios nuotraukos, bet ir melagingi bei klaidinantys vaizdo įrašai. Šiuos vaizdo įrašus, kuriuos platina politikai, advokatų grupės ir kasdieniai vartotojai, žiūri milijonai. Viena iš iniciatyvų - „**Fact Checker**“²⁴ - siekia sukurti universalią kalbą, kuria būtų galima pažymėti manipuluojamus vaizdo įrašus ir patraukti atsakomybėn šios dezinformacijos kūrėjus ir dalyvius. Šioje platformoje plačiau nagrinėjami trys pagrindiniai vaizdo įrašo pakeitimo būdai: filmuota medžiaga ištraukta iš konteksto, apgaulingai redaguota arba tyčia pakeista. Šios kategorijos toliau suskirstytos į subkategorijas, kurios parodytos toliau.

Rekomenduojama analizuoti tokius pavyzdžius ir juos klasėje aptarti. Pavyzdžiui:

- [Manipuliavimo nuotraukomis rinkinys](#).³²
- [Manipuliavimo videoįrašais rinkinys](#).³³

---

³² <https://spotlightstories.co/32-examples-media-manipulating-truth/>

³³ <https://www.washingtonpost.com/graphics/2019/politics/fact-checker/manipulated-video-guide/>

Tema – konspiracijos teorijos

Šios temos rėmuose supažindiname su Quassim Cassam - Warwick universiteto filosofijos profesoriumi. 18 minučių pasakojime anglų kalba Quassimas aptaria sąmokslo teorijas ir jų pasekmes. Jis išnagrinėja, kaip jos kelia grėsmę mūsų žinioms, ir pabrėžia, kad svarbu sąmokslo teorijas paneigti, nes vis dažniau susiduriame su netikromis naujienomis ir alternatyviais faktais.

→ [Conspiracy Theories and the Problem of Disappearing Knowledge | Quassim Cassam | TEDxWarwick](#)³⁴

SEPTINTASIS PATARIMAS:

KURKITE INTERAKTYVŲ, SKAITMENINĮ MOKYMO(SI) TURINĮ

Kalbant apie netikras naujienas iš esmės kalbama apie reiškinius, daugeliu atvejų kuriamus, aptinkamus ir platinamus skaitmeninėje erdvėje. Pastarojoje dažnas jaunuolis – it namuose: jaučiasi šią aplinką pažįstąs, moka arba mano mokantis joje elgtis, geba naudoti gausybę skaitmeninių įrankių ir platformų.

Mokytojui šią aplinką taip pat būtina jaukintis - susipažinti, nusiteikti ir įprasti kurti skaitmenizuotą, interaktyvų turinį, kuriuo apsiginklavus galima pasiekti geresnio mokinių įsitraukimo, o tai reiškia - ir gilesnio dėstomų temų supratimo, įsisavinimo.

---

³⁴ [Conspiracy Theories and the Problem of Disappearing Knowledge | Quassim Cassam | TEDxWarwick - YouTube](#)

Internete gausu mokytojams skirtų skaitmeninių įrankių. Daug jų galima rasti [NWEA](#)³⁵. Tai - moksliniais tyrimais pagrįsta ne pelno organizacija, kuri remia studentus ir dėstytojus visame pasaulyje, kurdama vertinimo sprendimus, kurie tiksliai įvertina augimą ir įgūdžius, ir suteikia įvalgų, padedančių pritaikyti mokymus. Pavyzdžiui, galima pasinaudoti platformoje publikuojamu

Toliau pateikiamos dar kelios skaitmeninio mokymo(si) turinio kūrimo priemonių rekomendacijos.

Priemonė - Canva for Education

“Canva for Education³⁶“ yra nemokamas pasiūlymas visiems pedagogams. Su juo mokytojas gauna visus aukščiausios kokybės funkcijų privalumus, pvz., milijonus vaizdų, šriftų, grafikos, vaizdo įrašų, animacijų ir šablonų, taip pat specialią klasės erdvę, kurioje mokiniai ir mokytojai kviečiami dalytis, peržiūrėti ir tvarkyti savo darbus.

Toliau pateikiamas 19 minučių mokomasis vaizdo įrašas anglų kalba, kaip pasinaudoti skaitmeninės platformos privalumais.

[Get Creative with Canva for Teachers](#)³⁷

³⁵ [NWEA Home](#)

³⁶ [Create and Collaborate | Canva for Education](#)

³⁷ [Get Creative with Canva for Teachers - YouTube](#)

Priemonė - Mentimeter for Education

[Mentimeter](#)³⁸ yra interaktyvi pristatymų platforma, kuri paverčia pristatymus, susitikimus ir paskaitas labiau įtraukiais. Auditorijos prisijungia prie pristatymų per išmaniuosius telefonus nieko neatsisiunčiant. Mentimeter leidžia sąveikauti realiuoju laiku ir vizualizuoti nuomones, klausimus ir mintis naudojant WordClouds, kelių pasirinkimų klausimus, klausimų ir atsakymų viktorinas ir kt.

Mentimeter visada gali būti naudojamas nemokamai, bet jei norima neribotų klausimų skaidres viename pristatyme ir daug kitų funkcijų, galima pasinaudoti mokamais planais.

Toliau pateikiamas 45 minučių mokomasis vaizdo įrašas anglų kalba, kaip pasinaudoti skaitmeninės platformos privalumais.

→ [Mentimeter for the digital classroom - Recorded Webinar](#)³⁹

---

³⁸ [Interactive presentation software - Mentimeter](#)

³⁹ [Mentimeter for the digital classroom - Recorded Webinar - YouTube](#)

Priemonė - Slido for Education

[Slido](#)⁴⁰ – tai dar viena platforma, leidžianti sudominti mokinius tiesioginėmis apklausomis, viktorinomis ir interaktyviais klausimais bei atsakymais neatsisiunčiant programų ar nepaliekant pristatymo. „Slido for Education“ pakete - ir integracija su „Microsoft PowerPoint“ ir „Zoom Video Webinar“.

Toliau pateikiamas 46 minučių mokomasis vaizdo įrašas anglų kalba, kaip pasinaudoti skaitmeninės platformos privalumais.

→ [Introducing Slido for Education: Powering Two-way Interaction During Virtual Classes](#)⁴¹

---

⁴⁰ [Slido for Education | Slido - Audience Interaction Made Easy](#)

⁴¹ [Introducing Slido for Education: Powering Two-way Interaction During Virtual Classes - YouTube](#)

AŠTUNTASIS PATARIMAS:

PRAKTIKUOKITE

Patartina kurti ir naudoti mokymo (si) priemones bei užduotis, kurių pagrindas – praktika. Teoriškai žinoti, kaip atpažinti melagingą informaciją - be galo svarbu, neabejotinai, tačiau dar svarbiau - išugdyti gebėjimą patikrinti informaciją praktiškai.

Organizuojant praktinį mokymą ir rengiant užduotis galima naudotis toliau pateiktais įrankiais ir informacine medžiaga, pateikta pagal atskiras temas.

Tema – pseudomokslo atpažinimas

Dėl klimato kaitos ir evoliucijos, kodėl įsitikinimai, kurie prieštarauja moksliniams tyrimams, yra tokie vaisingi? Mokslo filosofas ir knygos „Nesąmonė ant polių“ autorius Massimo Pigliucci nagrinėja, kas verčia žmones laikytis tokių įsitikinimų ir kaip atskirti faktus nuo fantastikos. Massimo Pigliucci yra filosofijos profesorius CUNY-City koledže, Niujorke.

Nagrinėjant šią temą rekomenduojamas mokslininko 11 minučių videopranešimas anglų kalba.

Tema – manipuliavimo turiniu atpažinimas

Esama įrankių, galinčių padėti patikrinti, ar naudojami vaizdai ir iliustracijos tekstuose yra netikri, manipuliatyvūs. Platformoje [Stop Fake](#)⁴² prieinamas Manipuliatyvių nuotraukų atpažinimo įrankių sąrašas, kuriame galite rasti 13 įvairių įrankių. Keletą, labiausia naudojamų, rekomenduojama išbandyti ir pamokose, pavyzdžiui:

- [Foto Forensics](#)⁴³ – svetainė, kurioje galima atlikti klaidų lygio analizę (ELA), t. y. surasti paveikslėlio dalis, kurios buvo pridėtos prie jo redagavus. Apdorojus nuotrauką, programa sukuria vaizdą su redaguotomis dalimis. Be to, programa taip pat pateiks nuotraukos EXIF duomenis.
- [Google Search by Image](#)⁴⁴ – atvirkštinė vaizdų paieška. Ten galite įkelti nuotrauką, kad surastumėte jos kilmės šaltinį ir sužinotumėte, kur dar ji buvo paskelbta.

Iš visų dezinformacijos rūšių vaizdo įrašas yra vienas iš sunkiausiai patikrinamų faktų. Nejmanoma taip lengvai ieškoti, kaip teksto ir nuotraukų, o netikrus vaizdo įrašus kurti tampa lengviau ir juos sunkiau aptikti. Turint omenyje šiuos iššūkius, toliau pateikiamame 4 minučių videopasakojime anglų kalba išdėstytus keletą patarimų ir gudrybių, kaip panaikinti virusinius netikrus vaizdo įrašus socialinėje žiniasklaidoje. Vienas iš vaizdo įrašė pristatomų įrankių [Youtube DataViewer](#)⁴⁵.

[How to verify viral social media videos](#)⁴⁶

⁴² [StopFake | Struggle against fake information about events in Ukraine](#)

⁴³ [FotoForensics](#)

⁴⁴ [„Google“ vaizdai](#)

⁴⁵ [Extract Meta Data \(amnestyusa.org\)](#)

⁴⁶ [How to verify viral social media videos - YouTube](#)

Tema - Trolių, botų atpažinimas

Propagandos procesui persikėlus į internetinę erdvę atsirado naujos propagandos formos, žinomos kaip troliai ir botai. Jų tikslas – daryti įtaką rinkimų rezultatams, demoralizuoti, diskredituoti ar izoliuoti politinius oponentus, dalyvauti visuomenės apklausose, skleisti propagandą ir melagingas žinias.

Kaip atpažinti trolių?

- Rašybos klaidos.
- Dažnai moters vartotojo paskyra.
- Nedidelis skaičius sekėjų.
- Dalinasi žinutėmis @konkreto žmogaus pavardė ar vardas.
- Teigia, kad remiasi alternatyviais šaltiniais, tačiau jų nenurodo.
- Komentuoja ar dalinasi įrašais, žinutėmis tik tam tikra tema.

Kaip atpažinti botų?

- Atkreipkite dėmesį į profilio nuotrauką. Dažniausiai tai piešiniai, gamtos vaizdai, politikų ar įžymybių nuotraukos arba profilio nuotraukos neįkelta. Surasti duomenis apie profilio nuotraukos kilmę galite pasinaudoję Google Images paieška.
- Ilgas vartotojo vardas. Daugelio botų vartotojo vardas neįprastas, su skaičiais ar neturintis jokios prasmės.
- Neįmantraus turinio ar pasikartojantys įrašai ar žinutės. Botai sukurti tam, kad tam tikra tema ar grotažymė# socialiniuose tinkluose taptų vyraujanti. Šiam tikslui pasiekti žinute ar įrašu pasidalinama daugybę kartų.
- Vartotojo paskyra tuščia. Žmonių sukurtos vartotojų paskyros turi daug asmeninės informacijos, botų – nepateikiama arba pateikiama tik pagrindinė informacija.
- Botai socialiniuose tinkluose seka kur kas daugiau žmonių negu turi sekėjų.

- Dalinasi daugybę įrašų ir žinučių. Jei vartotojas nuolat, net naktimis dalinasi daugybe įrašų, didelė tikimybė, kad tai botas.
- Dalinasi radikaliais politinio turinio įrašais ar žinutėmis. Dažniausiai tai ideologinės klischės, patriotiniai, militaristinio pobūdžio tekstai, prieštaraujantys vyraujančioms vertybėms ir nuostatom.
- Vartotojo naujienų sraute daug stereotipinių įrašų, tokių kaip sentencijos, vaizdo įrašai su gyvūnais ir pan. Tokį turinį botai naudoja pertraukose tarp rinkimų ar kitų aktualių įvykių.

Turint omenyje žmonių sąveiką su dezinformacija socialiniuose tinkluose, pamokose rekomenduojama pritaikyti ir išbandyti daugiau vertingų skaitmeninių įrankių:

- [Fakey \(iu.edu\)](#)⁴⁷ – šiuo žaidimu siekiama išmokyti žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo ir iširti, kaip žmonės sąveikauja su dezinformacija.
- [Botometer® by OSoMe \(iu.edu\)](#)⁴⁸ - Botometras (anksčiau BotOrNot) tikrina Twitter paskyros veiklą ir suteikia jai balą. Aukštesni balai reiškia daugiau į botą panašios veiklos. Norint naudotis šia paslauga, reikalingas Twitter autentifikavimas ir leidimai.

DEVINTASIS PATARIMAS:

DISKUTUOKITE IR DEBATUOKITE

Siekiant mokinių atsparumo netikroms naujienoms reikia suformuoti tvirtą žinojimą ir nuostatas. Pamokose rekomenduojama ne tik analizuoti pavyzdžius bei atpažinti netikras naujienas įgyvendinant pratybas, bet ir nuolat kalbėtis netikrų naujienų problematikos klausimais, diskutuoti bei debatuoti.

Diskusijom pakurstyti rekomenduojami taikyti metodai:

1. Žinių ratas.
2. Debatai.

---

⁴⁷ [Fakey \(iu.edu\)](#)

⁴⁸ [Botometer® by OSoMe \(iu.edu\)](#)

Metodas - žinių ratas

Šis metodas moko aktyviai dalyvauti grupės diskusijoje, nenukrypti nuo temos ir į ją įsigilinti. Diskusijos mūsų gyvenime turi didelę reikšmę, mokykloje diskusija skatina asmenybės intelekto raidą. Mokiniai diskutuodami mokosi labai svarbių gebėjimų: išklaudyti, sujungti informaciją į visumą, reaguoti į įvairias mintis, o paskui pagal jas susidaryti nuomonę ir įsitikinimus. Gera diskusija nėra atsitiktinumas. Metodo organizavimo ir taikymo žingsniai:

- Diskusijos temos ir tikslo paskelbimas.
- Pasiskirstymas grupėmis.
- Suformuojamas tikslinis – vedamasis klausimas.
- Diskusija susibūrus į mažas grupes.
- Visos klasės diskusija.
- Diskusijos apibendrinamoji užduotis. Tikslinga skirti mokiniams užduotį, kad jie galėtų praktiškai pritaikyti per diskusiją įgytas žinias. Tokia užduotis galėtų būti: parašyti straipsnį, apibendrinantį visas išsakytas nuomones, apginti savo nuomonę, parengti grupinį projektą, atlikti tyrimą naudojant interviu.

Įvėpimui!

Toliau pateikiamas 4 min. pasakojimas apie žinių (Sokrato) rato metodo taikymą, kas leidžia mokiniams gilinti savo supratimą ir kuria bendruomeniškumo jausmą, įsitraukiant į savo bendraamžių argumentuotus argumentus.

[Scaffolding Discussion Skills With a Socratic Circle](#)⁴⁹

⁴⁹ [Scaffolding Discussion Skills With a Socratic Circle - YouTube](#)

Metodas - debatai

Debatų tikslas – įtikinti trečiąją, neutralią teisėjų grupę, kad jūsų argumentai yra geresni už oponentų argumentus.

Įkvėpimui!

Toliau pateikiamas 12 minučių videopasakojimas anglų kalba, kaip taikyti debatų metodą.

→ [Teaching Activity #7 Class debate.](#)⁵⁰

---

⁵⁰ [Teaching Activity #7 Class debate.](#) - YouTube

DEŠIMTASIS PATARIMAS:

UGDYKITE KINU

Manipuliatyvaus turinio medijoje klausimus neretai nagrinėja vaidybinio ir dokumentinio kino autoriai. Gilesnėm diskusijoms su mokiniais paskatinti rekomenduotina rinktis edukacinį kiną. Toliau pateikiame keletą rekomendacijų.

Pirmoji rekomendacija - Ratas (2017 m.)

Socialiniai tinklai – patogumas ar paslėptas pavojus? „Ratas“ siūlo kitokį žvilgsnį į technologijų pažangos galimybes.

→ [CIRCLE \(2017\) movie trailer](#)⁵¹

Antroji rekomendacija - Socialinė dilema (2020 m.)

Dokumentinis filmas tyrinėja pavojingą socialinių tinklų poveikį žmonėms, kai tuo pačiu technologijų ekspertai skambina pavojaus varpais apie savo pačių kūrybą.

---

⁵¹ [RATAS \(2017\) filmo anonsas - YouTube](#)

→ [The Social Dilemma | Official Trailer | Netflix](#)⁵²

VIETOJE IŠVADŲ:

KUR IEŠKOTI ĮKVĖPIMO?

Šis vadovas – tik trumpi patarimai, ko imtis mokantis ir mokant apie netikras naujienas. Domintis tema ir ieškant naudingų išteklių internete, gausu vadovų, atmintinių ir mokomųjų priemonių, parengtų padėti teoriją realizuoti praktikoje. Primename ir rekomenduojame keletą jų:

- **Medijų ir informacinis raštingumas. Praktinis mokymo vadovas.** Parengtas vadovas ES šalyse fondų lėšomis pasinaudojant išverstas į daugelį ES kalbų, tad verta jo pasidairyti ne tik anglų, bet ir gimtąja kalba. [Media and information literacy A practical guidebook for trainers](#)⁵³ - vadovas supažindins su naudingais įrankiais, naudojamais medijų ir informacinio raštingumo srityse. Medžiaga skirta mokymo vadovams, o mokytojai gali ja naudotis kaip informacijos šaltiniu. Kiekviena leidinio tema yra suskirstyta į lengvai suprantamas pamokas, kurios suteikia mokiniams galimybę mokytis praktinius pratimus, diskusijas ir žaidimus. Pedagogai gali laikytis siūlomų

⁵² [The Social Dilemma | Official Trailer | Netflix - YouTube](#)

⁵³ <https://www.dw.com/downloads/56736330/dwa-mil-guidebook-en-3rdedition.pdf>

mokymo planų arba pasirinkti ir pritaikyti atskirus elementus, kurie, jų manymu, tinka mokiniams. Pateikiama pamokų, kaip veikia tradicinė žiniasklaida, kaip informacija tampa naujiena ir kaip atskirti, ar informacija medijose yra neobjektyvi, ar visapusiška bei patikima. Pateikiama praktinių patarimų, kaip žmonės gali papasakoti savo istorijas naudodamiesi socialinėmis medijomis.

- **Informacijos rinkinys mokytojams. 10 informacijos tipų naudojamų socialiniuose tinkluose.** [10 disinformation types in social media](#)⁵⁴ - Europos komisijos parengta mokomoji priemonė, projekto puslapyje [Check or Cheat](#)⁵⁵ prieinama anglų, graikų, ispanų ir lietuvių kalbomis.
- **Žurnalistika, „netikros naujienos“ ir dezinformacija: žurnalistikos švietimo ir mokymo vadovas.** [Journalism, 'Fake News' & Disinformation Handbook for Journalism Education and Training](#)⁵⁶ - Šis naujas UNESCO leidinys yra savalaikis šaltinis ir labai aktuali tema visiems, kurie praktikoja arba moko žurnalistiką šiame skaitmeniniame amžiuje. Vadovas yra prieinamas įvairiomis kalbomis.

---

⁵⁴ [10 DISINFORMATION TYPES Check or Cheat.pdf \(checkorcheat.eu\)](#)

⁵⁵ [Check or Cheat](#)

⁵⁶ https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552_eng

DEZINFORMACIJOS IR NETIKRŲ NAUJIENŲ PAVOJUS, KRITINIO MĄSTYMO STIPRINIMAS

KAPADOKYA EĞİTİM VE ARAŞTIRMA DERNEĞİ

IŽANGA

Informacijos amžius žymiai padidino turimų informacijos šaltinių skaičių; tai atitinka neprilygstantį interneto prieinamumą ir ryšio padidėjimą, kaip ir, technologinių įrenginių prieinamumą [1]. Žmonės nebesiskliauja vien televizija ir spausdinta žiniasklaida, norėdami gauti naujienas, bet vis dažniau naudojami socialinė žiniasklaida ir naujienų programėlėmis. Informacijos šaltinių įvairovė, kuri šiandien turime, prisidėjo prie alternatyvių faktų plitimo [1]. 2016 m. turėdamas daugiau nei 1,8 milijardo aktyvių vartotojų per mėnesį [2], „Facebook“ sudarė 20 % viso srauto į patikimas svetaines ir iki 50 % viso srauto į netikrų naujienų svetaines [3]. „Twitter“ yra antroje vietoje po „Facebook“ su daugiau nei 400 milijonų aktyvių vartotojų per mėnesį [2]. Įrašai socialinės žiniasklaidos platformose, tokiose kaip „Facebook“ ir „Twitter“, sparčiai plinta dėl to, kaip bandoma kuo greičiau patraukti skaitytojų dėmesį, pateikiant mažai esminės informacijos ir taip sukuriama dirva netikrų naujienų sklaidai [4].

Nors socialinė žiniasklaida yra patogus būdas pasiekti naujienas ir palaikyti ryšį su draugais bei šeima, socialinėje žiniasklaidoje nėra lengva atskirti tikras naujienas nuo netikrų [5]. Socialinė žiniasklaida ir toliau prisideda prie vis didesnio vartotojų generuojamos informacijos platinimo; tai apima apgaulę, melagingus teiginius, išgalvotas naujienas ir sąmokslų teorijas, kurių pagrindiniai šaltiniai yra socialinės žiniasklaidos platformos, tokios kaip Facebook ir Twitter [6]. Tai reiškia, kad bet kuris asmuo, turintis įrenginį, galintį prisijungti prie interneto, gali būti netikrų naujienų vartotojas arba platintojas. Nors socialinės žiniasklaidos platformos ir paieškos sistemos neskatina žmonių tikėti skleidžiama informacija, jos prisideda prie žmonių polinkio tikėti informacija, su kuria susiduria šiose platformose, nenustatydami jos pagrįstumo [6]. Netikrų naujienų plitimas gali sukelti daug žalos subjektui; svyruoja nuo žalos asmens reputacijai iki poveikio žmonės vertei [7].

KAS YRA NETIKROS NAUJIENOS?

Paprastai kalbant, netikros naujienos yra klaidingas pasakojimas, kuris skelbiamas ir reklamuojamas taip, lyg tai būtų tiesa. Istoriskai netikros naujienos dažniausiai buvo propaganda, kurią skleidžia valdžią turintys asmenys, siekdami sukurti tam tikrą įsitikinimą arba palaikyti tam tikrą poziciją, net jei ji buvo visiškai klaidinga.

Socialinė žiniasklaida dabar sukūrė aplinką, kurioje kiekvienas, turintis nusistatymą, gali skelbti melą, tarsi tai būtų tiesos. Žmonėms gali būti sumokėta, kad jie skelbtų netikras naujienas kažkieno kito vardu, arba automatinės programos, dažnai vadinamos robotais, gali skelbti automatiškai sukurtas netikras naujienas. Motyvacijų, kodėl žmonės kuria ir platina netikras naujienas, yra tiek pat, kiek yra individualių nuomonių.

Kodėl mums rūpi ši netikrų naujienų problema? Visi žinome žmonių, kurie yra įprasti melagiai ar BS menininkai, kuo tai skiriasi? Pirmia, mūsų pažįstami BSerial retai bando mus apgaudinėti tyčia, jie tik giriasi, tyčiojasi ar puikuoja savo nesaugumu. Tačiau netikras naujienas ir informaciją renkantys specialistai yra labai įmantrūs, tyčia bando jus apgauti ar suklaidinti, turi aiškia, bet dažniausiai paslėptą tikslą. Antra, netikros naujienos tampa pavojingos asmenims, visuomenei ir net tarptautiniams vyriausybės santykiams. Pavyzdžiui, 2016 metais Niujorko picerijoje vyras šaudė iš automatinio ginklo, tai buvo netikrų naujienų sąmokslas. Tais pačiais metais Pakistano ministras buvo apgautas netikrų naujienų, kas jį privertė grasinti Izraeliui branduoliniu karu. Negalima nepripažinti grėsmių demokratijai, atsižvelgiant į melą, kuris greitai plinta socialinėje žiniasklaidoje apie politines kampanijas, įskaitant užsienio vyriausybių grasinimus, rinkėjų dezinformaciją ir dezinformaciją apie pilietines problemas. Galiausiai auganti tendencija prieš mokslo neigiamą, nuomonių ir alternatyvių faktų atsiradimas ir mokslininkų pašalinimas iš mokslo postų vyriausybėje, kelia tiesioginę grėsmę mūsų vyriausybių funkcionavimui ir atskaitomybei, taip pat ir mūsų visuomenių bei planetos tvarumui.

TRYS NETIKRŲ NAUJIENŲ RŪŠYS

Netikros naujienos yra platus terminas, apimantis keletą pagrindinių idėjų. Sąvokos suskaidymas į konkrečias sąlygas padeda suprasti, kaip ji veikia ir daro žalą. Claire Wardle, mokslų daktarė, ir Hossein Derakhshan netikras naujienas apibrėžia kaip informacijos sutrikimą – spektrą nuo melagingo pranešimo iki ketinimo pakenkti. Wardle ir Derakhshan naudoja Venno diagramą, kad paaiškintų informacijos sutrikimą, kurį sudaro trys dalys, įskaitant:

- **Klaidingai suprasta informacija:** kai kurie skleidžia melagingą informaciją, neketindami skleisti žalos. Žmonės, skleidžiantys dezinformaciją, tiki, kad tai tiesa, prieš dalindamiesi ja su kitais
- **Dezinformacija:** žmonės gali skleisti informaciją siekdami pakenkti arba manipuliuoti žmonėmis. Dezinformacija apibūdina tikrą melą, kurį žmonės sako siekdami pinigų, įtakos ar sukelti netvarką.
- **Piktavališkai skleidžiama informacija:** informacija, kuri gali būti tikra, bet skleidžiama piktavališkai arba išimta iš konteksto. Pavyzdžiai: privačios informacijos atskleidimas arba manipuliavimas faktais, kad atitiktų klaidingą pasakojimą.

NETIKRŲ NAUJIENŲ PAVOJUS

Dėl netikrų naujienų arba informacijos sutrikimo sunku rasti tiesą, be to, tai gali būti vienas iš pagrindinių asmeninio saugumo pavojaus šaltinių. Suprasdami netikrų naujienų niuansus, galime jas atpažinti ir sumažinti žalingą poveikį.

Nors kai kurie netikrų naujienų pavyzdžiai atrodo nekalti arba tik bandymas pasilinksminti, daugelis netikrų naujienų gali būti žalingos, kenksmingos ir net pavojingos.

Piktavališkai skleidžiamos informacijos pavojai yra akivaizdūs. Pavyzdžiui, paskelbus asmens privatų adresą gali kilti fizinis pavojus. Galimi klaidingai suprastos informacijos ir dezinformacijos pavojai yra subtilesni.

Netikros naujienos kuriamos siekiant pakeisti žmonių įsitikinimus, požiūrį ar suvokimą, todėl jie galiausiai pakeis savo elgesį. Jei tikite netikromis naujienomis, kažkas kitas lemia jūsų įsitikinimus ir sprendimus. Be to, kai kuriose pasaulio dalyse gali kilti teisiųjų pasekmių skelbiant ir dalijantis netikromis naujienomis.

Klaidingai suprasta informacija ir dezinformacija taip pat gali kelti susirūpinimą dėl kibernetinio saugumo. Suklastotų naujienų straipsniai gali būti įsilaužėlių, bandančių pavogti jūsų informaciją, įėjimo taškai. Suprasti netikrų naujienų riziką ir išmokti jas atpažinti – tai būdas **praktikuoti tapatybės valdymą** ir apsaugoti savo duomenis. Kibernetinis pažeidimas gali pakenkti jūsų virtualioms banko sąskaitoms, todėl ieškokite netikrų naujienų, kad **padidintumėte savo finansinį IQ** ir užtikrintumėte fiskalinį saugumą.

- Kaip pastebėti netirkas naujienas?

Taigi, kaip apsaugoti nuo netikrų naujienų? Veiksmingiausias būdas yra pasitikėti kažkuo tik tada, kai galite tai patikrinti. Šiandieniniame sparčiai besivystančiame socialinės žiniasklaidos pasaulyje melagingos naujienos mus supa kiekvieną dieną. Jei nesate atsargūs, rizikuojate tuo patikėti ir veikti. Skirkite laiko ir atlikite šiuos pagrindinius veiksmus, kad įsitikintumėte, jog priimate pagrįstus sprendimus, pagrįstus faktais.

- **Apsvarstykite šaltinį:** pagalvokite apie tikrąjį naujienų šaltinį. Vietinis tinklaraštis nebus toks patikimas kaip pagrindinis akademinis žurnalas. Kokie yra šaltinio įsitikinimai? Kokie jo tikslai?
- **Pagalbiniai šaltiniai:** peržiūrėkite straipsnyje nurodytus šaltinius. Ar jie patys patikimi? Ar jie tikrai egzistuoja?
- **Keli šaltiniai:** nepasikliaukite tik vienu straipsniu. Kuo daugiau skaitysite iš įvairių šaltinių, tuo didesnė tikimybė, kad galėsite padaryti tikslias išvadas. Taip pat atsižvelkite į įvairius šaltinius ir perspektyvas, pavyzdžiui, naujienas iš skirtingų šalių arba skirtingos kilmės autorius.
- **Patikrinkite autorį:** kas yra autorius? Ištyrinkite jį, kad sužinotumėte, ar jis yra patikimas autorius, kokia jo reputacija bendruomenėje, ar jis turi konkretų nusistatymą, ar paskelbęs asmuo yra tikras asmuo. Ar jie kuria savo kompetencijos srityje?
- **Patikrinkite datą:** įsitikinkite, kad paskelbimo data yra nauja, o ne tik senesnė istorija, perrašyta.

- **Komentarai:** net jei straipsnis, vaizdo įrašas ar įrašas yra teisėti, būkite atsargūs su komentarais, paskelbtais kaip atsakas. Gana dažnai atsakant paskelbtas nuorodas ar komentarus gali automatiškai sukurti robotai arba žmonės, pasamdyti skelbti blogą, painią ar klaidingą informaciją.
- **Patikrinkite savo šališkumą:** būkite objektyvūs. Ar jūsų šališkumas gali turėti įtakos jūsų atsakymui į straipsnį? Problema, su kuria mes, žmonės, dažnai susiduriame, yra ta, kad skaitome tik tuos šaltinius, kurie tiesiog patvirtina tai, kuo mes jau tikime. Iššūkis sau skaitydami kitus šaltinius, kurių paprastai neperžiūrėtumėte.
- **Patikrinkite finansavimą:** net teisėtuose leidiniuose yra rėmėjų ir reklamuotojų, kurie gali daryti įtaką straipsniui ar šaltiniui. Patikrinkite, ar kas nors finansavo straipsnį, ir jei taip, sužinokite, kas už jį sumokėjo.
  - **Atsargiai skelbkite dar kartą:** netikros naujienos priklauso nuo tikinčiųjų, kurie pakartotinai paskelbia, persiunčia „Twitter“ arba kitaip persiunčia klaidingą informaciją. Jei nesate tikri dėl straipsnio autentiškumo, gerai pagalvokite arba susilaikykite nuo dalijimosi juo su kitais.

Šioje paskaitoje pateikiami du bendrieji metodai, vienas paprastesnis ir kitas išsamesnis, padedantis aptikti ir paneigti netikras naujienas. Abu metodai turi „kritinį mąstymą“ (racionalią, loginę mintį) ir mokslo principus. Kodėl mes turime pasikliauti žodžiais, kad pateiktume argumentus, ir mokslu, kad juos paremtume?

A. Kodėl argumentai su žodžiais? Kiek žmonių prisimena 2016 m. lapkričio 8 d., JAV prezidento rinkimus, kur buvote, kaip jautėtės ir kaip tai vyko. Visame politiniame spektre rinkimai gali paskatinti žmones sustiprinti emocijas ir raginti imtis veiksmų. Kai kurie žmonės, kai įžeidžiamas jų supratimas apie teisingą ir neteisingą, teisingumą ir neteisybę, sąžiningumą ir nesąžiningumą, jie mainais gali norėti imtis fizinių veiksmų, ir, žinoma, taikūs protestai yra viena išeitis. Tačiau, kaip matėme pastaruoju metu (ir per visą istoriją...), protesto išraiškos gali peraugti į smurtą ar šauksmus, o ne į diskusijas, naudojant pilietiškus, racionalius argumentus. Atkreipkite dėmesį, kad šis racionalių argumentų, o ne muštynių poreikis taikomas pačiam liberaliausiajam iš jūsų auditorijoje ir konservatyviausiajam auditorijoje, tai kraštutinumai. Mano darbas, universiteto ir kolegijos švietimas, yra paruošti jus žodžiais ir argumentais kovoti už tai, kuo tikite. Šioje pamokoje mes paruošime jus atskleisti faktus, besislepiančius šiandieninio pasaulio vyraujančiose problemose, tokiose kaip klimato kaita ir aplinkos blogėjimas, bei visas su tuo susijusias socialines ir žmogiškąsias pasekmes. Tačiau tai ne tik faktų mokymas, mūsų darbas padėti jums suprasti, kaip ir kodėl

mokslas bei gamtos dėsniai veikia ir turi būti naudojami priimant bei valdant sprendimus mūsų vyriausybėse ir visuomenėse.

B. Kodėl mokslas? Kodėl mes naudojame mokslą? Kodėl mokslas yra šiose diskusijose dėl faktų ir nuomonės, tiesos prieš melą, arbitras? Kodėl nepateikus populiarios nuomonės balsavimui kaip demokratinėje valstybėje? Kodėl nepasinaudojus ekonomika, kad nuspręstumėme, kas tiesa ar netiesa – kas labiausiai padidina pelną, yra „tiesa“. Priežastis, dėl kurios turime pasitelkti mokslą, yra ta, kad jo tikslas yra nenumaldomai suprasti, kaip ir kodėl iškyla bet kokia problema, o mokslas verčia save mokytis, keisti kryptį, iš naujo įvertinti, patikrinti savo prielaidas ir metodus bei išvadas, vėl ir vėl. Nors politikoje gana lengva žadėti viską, bet rasti pasiteisinimų, kodėl nepasiteisino iki kitų rinkimų, mokslas yra tolimiausiam atskaitomybės spektro gale. Apsvarstykite, kad Einšteinas vis dar yra atsakingas už savo idėjas ir išvadas, kurias jis paskelbė prieš beveik 120 metų, ypač jei naujuose straipsniuose įrodyta, kad jos neteisingos, ir jis mirė 1955 m.

Šiame kontekste, kaip veikia mokslas, iliustruoja šis pavyzdys: jei visi klasėje ištiestų obuolį ir jį paleistų, obuolys nukristų ant grindų dėl gravitacinės Žemės traukos. Ir jei kiekvienas mokinys kiekvienoje klasėje kiekvienoje pasaulio šalyje darytų tą patį, kas nutiktų? Obuolys nukristų ant grindų kiekvieną kartą, ir kiekvieną kartą tai yra mūsų gravitacijos „dėsnių“ supratimas. Bet ką daryti, jei esame tarptautinėje kosminėje stotyje ir numesime obuolį – jis tiesiog sėdi, galbūt šiek tiek sklendo. Ar tai pažeidžia mūsų gravitacijos dėsnį? Kaip mokslas susidoroja su šiuo nauju rezultatu? Ar mes išrandame alternatyvų faktą kaip įrodymą, kad gravitacija vis dar tikra? Ne, mokslas atlieka eksperimentus ir tobulina teoriją, kad parodytų, jog gravitacijos stiprumas mažėja didėjant atstumui tarp objektų (Žemės ir obuolio), todėl toli kosmose sumažinta mikrogravitacija yra per maža, kad judėtų obuolys. Šis „objektyvus“ požiūris (atminkite, kad mokslas neturi nusistatymų, jam nesvarbu, kas atsitiks su obuoliu, kol mes suprantame, kodėl taip atsitiko), siekiant pateikti pakartojamus įrodymus idėjoms ir supratimui, informacijai, yra priežastis, kodėl mokslas ir kritiškas mąstymas turi imtis iniciatyvos aptikti ir paneigti netikras naujienas.

- Ką daryti susidūrus su netikromis naujienomis?

Klaidingai supраста informacija, dezinformacija ir piktavališkai skleidžiama informacija vyrauja internetiniuose sluoksniuose, tad kaip turėtume reaguoti? Labiausiai apmaudu melagingų naujienų dalis yra ta, kad vienam žmogui sunku ką nors dėl to padaryti. Daugeliu atvejų straipsnis su klaidinga ar žalinga informacija padaro žalą, dar jums jo nemačius. Geriausia, ką galite padaryti, tai išmokti atpažinti netikras naujienas, kad jos jūsų neapgaužtų ir nepakenktų jūsų saugumui. Taip pat svarbu skatinti internetinį žiniasklaidos raštingumą asmeniniame ir profesiniame gyvenime.

Kai pamatysite netikras naujienas, apsvarstykite galimybę užblokuoti svetainę ar šaltinį, skleidžiantį dezinformaciją ar kenkėjiškus netikrus straipsnius, kad ateityje jų nematytumėte. Jei matote, kad draugas ar mylimasis dalijasi netikrų naujienų straipsniu, mandagiai praneškite jiems. Naršyti informacijos sraute yra sudėtinga – įžeidėjas gali pulti dvigubai, jei prie jo prieisite priešišškai. Geriausias kelias pieiti visada yra pilietiškas pokalbis. Tikėtina, kad žmonės, esantys jūsų gyvenime, turi gerų ketinimų, net kai dalijasi melagingomis naujienomis.

DEZINFORMACIJOS PAVOJAI

Dezinformacijos ir kitų melagingų naujienų pavojus akivaizdus 2021 m. sausio 6 d. JAV Kapitolijoje. Kapitolijus buvo pažeistas ir užimtas kelias valandas. Riaušinkai įsiveržė į pastatą ir padarė sumaištį, kai įėjo į dvejus Rūmus ir Kongreso narių biurus. Jie nešė Konfederacijos vėliavas ir kitus neapykantos bei šališkumo simbolius. Jie prišiuokšlino pastatą langų duženomis, plakatais ir naudotomis cigaretėmis; baldai ir sienos liko aplieti krauju. Kongreso nariai ir šalis buvo terorizuojami ir tebėra sunerimę bei išsigandę. Tarp šios atakos ir dezinformacijos plitimo yra tiesioginis ryšys. Dezinformacija apie plačiai paplitusį rinkimų sukčiavimą ir klastojimą sklido savaites, mėnesius ir metus iki tos dienos. Gruodžio 20 d. Trumpas socialiniame tinkle „Twitter“ parašė: „Statistiškai

nejmanoma pralaimėti 2020 m. rinkimų. Didelis protestas DC sausio 6 d. Būk ten, bus pašėlusiai šaunu!

- Kaip patikrinti, ar naujienos yra tikros ar netikros?

Yra įvairių būdų įvertinti, ar naujienos yra tikros, ar melagingos. Kai kurios strategijos apima: atsižvelgti į naujienų šaltinį; skaityti už antraščių; dvigubai ir trigubai tikrinti naujienų šaltinius ir reguliariai naudotis įvairiais patikimais naujienų šaltiniais; naudotis faktų tikrinimo svetainėmis; apmąstyti savo patvirtinimo šališkumą (polinkį naujus įrodymus interpretuoti kaip esamų įsitikinimų patvirtinimą); ir patikrinkite, ar naujienos yra pokštas, ar satyrinės naujienos.

Amžius

10 ir daugiau

Klausimai diskusijos pradžiai

- Kokios jūsų mintys ir jausmai apie tai, kas nutiko JAV Kapitolijoje sausio 6d?
- Ar žinojote, kad Kapitolijaus šturmuotojai tikėjo, kad Trumpas laimėjo rinkimus? Kodėl jie tuo tiki?
- Ar žinote, kas yra melagingos naujienos? Ar kada nors girdėjote melagingų naujienų?
- Kaip savais žodžiais apibūdintumėte dezinformaciją?
- Kaip dezinformacija susijusi su tuo, kas įvyko sausio 6 d?

Klausimai gilesnei diskusijai

(Žiūrėti papildomų šaltinių sekciją, kurioje rasite straipsnius ir informaciją, susijusią su šiais klausimais.)

- Ar kada nors girdėjote melagingas naujienas, jomis tikėjote ar pasidalinote? Kaip jūs žinojote ar supratote, kad tai netiesa?
- Kaip galite įsitikinti, kad netikite ar neplatinate dezinformacijos?
- Ką, jūsų nuomone, galima padaryti dėl melagingų naujienų – kaip asmuo ir kaip visuomenė?

Veikti

Paklauskite: Kuo galime padėti? Kokie veiksmai gali turėti įtakos?

- Padėkite suorganizuoti mokyklos forumą (asmeniškai arba virtualiai), kad būtų aptariamos įvairios melagingos naujienos, įskaitant dezinformaciją ir klaidingai suprastą informaciją. Pasikalbėkite su mokiniais ir darbuotojais apie tai, kaip pastebėti, įvertinti ir įsikišti, kai pamatote melagingas naujienas.
- Prieš skelbdami socialiniuose tinkluose įsitikinkite, kad informacija, kuria dalinatės, yra tikra ir tiksli. Neskleiskite klaidingai suprastos informacijos ir praneškite ją pamatę. Pasidalykite savo mintimis, jausmais ir išvalgomis apie dezinformaciją su kitais.
- Su draugais ir (arba) šeima sukurkite apklausą apie melagingas naujienas. Pasidalykite savo rezultatais socialinėje žiniasklaidoje kartu su idėjomis, ką galima padaryti.

NETIKROS NAUJIENOS, INFORMACINIS RAŠTINGUMAS IR KRITINIS MĄSTYMAS

Šiame skyriuje aptariama netikrų naujienų istorija, melagingos naujienos, kurias žinome šiandien, ir informacinio raštingumo vaidmuo, kuris gali būti panaudotas siekiant padėti identifikuoti netikras naujienas. Taip pat pateikiamas trumpas kritinio mąstymo apibrėžimas.

- Netikrų naujienų istorija

Nors pastaruoju metu netikros naujienos sulaukia didesnio dėmesio, mokslininkai šį terminą vartoja jau daugelį metų [4]. Netikros naujienos atsirado iš geltonosios žurnalistikos XX a. dešimtojo dešimtmečio tradicijos, kurią galima apibūdinti kaip pasitikėjimą pažįstamais sensacingumo aspektais – kriminalinėmis naujienomis, skandalais ir paskalomis, skyrybomis ir seksu, taip pat stresu pranešimams apie nelaimes, sporto sensacijas kaip ir satyrinėmis naujienomis [5]. Internetinių naujienų atsiradimas 2000-ųjų pradžioje sukėlė susirūpinimą, kad žmonės, turintys panašių ideologijų, gali sudaryti „aido kambarius“, kuriose gali išfiltruoti alternatyvias idėjas [2]. Tai atsirado tada, kai naujienų žiniasklaida pasikeitė iš tokios, kurioje dominavo autentiškų ir patikimų žurnalistų spausdinami laikraščiai, į tokią, kurioje daugelis tiki internetinėmis naujienomis iš nepatikimo šaltinio [5]. Vėliau šis terminas išaugo apibūdindamas „satyrines naujienų laidas“, „parodijų naujienų laidas“ arba „netikrų naujienų komedijų laidas“, kai televizijos laida arba televizijos laidos segmentas buvo skirtas politinei satyrai [4]. Kai kurios iš jų apima populiarias televizijos laidas,

tokias kaip „Kasdienis Šou“ (dabar su Trevoru Noah), „Šeštadienio naktis gyvai“ segmentą „Savaitgalio atnaujinimas“ ir kitas panašias laidas, pvz., „Paskutinę savaitę šį vakarą su Johnu Oliveriu“ ir „The Colbert ataskaita“ su Stephenu Colbertu [4]. Šių laidų naujienos buvo pažymėtos kaip „netikros“ ne dėl jų turinio, o dėl tinklo naujienų parodijavimo, naudojant sarkazmą, ir naudojant komediją kaip įrankį tikroms viešoms problemoms spręsti [4]. Sąvoka „netikros naujienos“ dar labiau išpopuliarėjo per 2016 m. JAV prezidento rinkimus, nes priešingų partijų nariai skelbdavo neteisingas naujienų antraštes, siekdami paveikti rinkėjų sprendimą [6].

- Netikros naujienos šandien

Sąvoka netikros naujienos šiandien turi pažodinę reikšmę [4]. „Macquarie žodynas“ melagingas naujienas paskelbė 2016 m. metų žodžiu [8]. Šiame žodyne netikros naujienos apibūdinamos kaip žodis, kuris užfiksuoja patrauklią apgaulingo turinio kūrimo raidą, taip pat leidžia žmonėms patikėti tuo, ką jie laiko tinkamu. Yra daug frazės apibrėžimų, tačiau glaustą termino aprašymą galima rasti Paskin [4], kuris teigia, kad tam tikri naujienų straipsniai, kilę iš socialinės žiniasklaidos arba pagrindinių (interneto ar neprisijungus) platformų, nėra faktiniai, bet yra pateikiami kaip tokie ir nėra satyriniai, laikomi netikromis naujienomis. Kai kuriais atvejais redakciniuose straipsniuose, ataskaitose ir demaskacijose gali būti sąmoningai platinama informacija, siekiant apgauti piniginę ar politinę naudą [4].

Koncepciniu lygmeniu galima išskirti tris netikrų naujienų tipus, kaip: rimtus prasimanymus, apgaulę ir satyrą [3]. Rimti prasimanymai aiškinami kaip naujienos, parašytos remiantis melaginga informacija, įskaitant įžymybių apkalbas. Apgaulė reiškia klaidingą informaciją, teikiamą per socialinę žiniasklaidą, kuria siekiama sindikuoti tradicinių naujienų platformomis. Galiausiai, satyra reiškia humoro naudojimą naujienose, siekiant imituoti tikras naujienas, tačiau pasitelkiant ironiją ir absurdą. Kai kurie garsių satyrinių naujienų platformų pavyzdžiai šiais laikais yra „Svogūnas“ ir „Bebratonas“, kai priešinamasi su tikrais naujienų leidėjais, tokiais kaip „The New York Times/Nju Jorko laikai“ [3].

Nors yra daug tyrimų, susijusių su netikromis naujienomis ir įrankiais, kaip jas aptikti, yra nedaug akademinų darbų, kuriuose daugiausia dėmesio skiriama būtinybei skatinti informacinį raštingumą, kad žmonės galėtų kritiškai priimti jiems pateiktą informaciją, kad geriau priimtų pagrįstus sprendimus [9].

Stein-Smith [5] ragina, kad informacinis / žiniasklaidos raštingumas taptų svarbesniu įgūdžiu, nes netikrų naujienų sąvokos atsiradimas tapo viešas. Informacinis raštingumas nebėra geras įgūdis, o reikalavimas interpretuoti

naujienu antraštes ir dalyvauti viešose diskusijose. Aukštojo mokslo akademinėms institucijoms būtina pristatyti informacinio raštingumo kursas, kurie suteiktų studentams ir personalo nariams būtinų priemonių identifikuoti, atrinkti, suprasti ir naudoti patikimą informaciją [1].

Be akademinio naudojimo, informacinis raštingumas taip pat yra visą gyvenimą trunkantis įgūdis, kurį galima pritaikyti kasdieniame gyvenime [5]. Pasirinkimai, kuriuos žmonės daro savo gyvenime, ir jų suformuotos nuomonės turi būti pagrįsti tinkamu teisingos, tinkamos ir reikšmingos informacijos interpretavimu [5].

- **Kritinis mąstymas**

Kritinis mąstymas apima platų įgūdžių spektrą, kuris apima: žodinio samprotavimo įgūdžius; argumentų analizę; mąstymą kaip hipotezių tikrinimą; sprendžiant tikimybę ir neapibrėžtumą; ir sprendimų priėmimo bei problemų sprendimo įgūdžius [10]. Šiame tyrime, kuriame kalbame apie internetinių naujienų patikimumo vertinimą, bus naudojamas toks apibrėžimas: kritinis mąstymas – tai „gebėjimas analizuoti ir vertinti argumentus pagal jų pagrįstumą ir patikimumą, reaguoti į argumentus ir iš pateiktos informacijos daryti išvadas“ [11]. Šiame tyrime norime ištirti, kaip [11] paminėti įgūdžiai gali būti naudojami kaip informacinio raštingumo dalis, siekiant geriau atpažinti netikras naujienas.

Kadangi šiuo metu internete skelbiama daug naujienų, galimybė įvertinti internetinių naujienų patikimumą tapo būtinyje. Nors yra daug tyrimų, susijusių su netikromis naujienomis ir įrankiais, kaip jas aptikti, yra atlikta nedaug darbų, skirtų informacinio raštingumo naudojimui, siekiant padėti žmonėms kritiškai pasiekti internetinę informaciją ir naujienas. Kritinis mąstymas, kaip informacinio raštingumo forma, suteikia galimybę kritiškai įsitraukti į internetinį turinį, pavyzdžiui, ieškant įrodymų, patvirtinančių teiginius, ir įvertinant argumentų pagrįstumą.

Tik nedaug žmonių abejoja svarbiu kritinio mąstymo vaidmeniu mokiniams tampant aktyviais piliečiais; tačiau mokslo dėstymas mokyklose ir toliau labiau orientuotas į „ką galvoti“, o ne į „kaip mąstyti“. Mokslininkai kritinį mąstymą supranta kaip įrankį ir aukštesnio lygio mąstymo įgūdį, būtiną norint būti aktyviu piliečiu susidorojant su socialinę ir mokslinę informaciją bei priimant sprendimus, turinčius įtakos žmogaus gyvenimui, o tam COVID-19 pandemija suteikia daug galimybių. COVID-19 protrūkis lydėjo tai, ką Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) apibūdino kaip „didžiulę infodemiją“. Netikros naujienos, apimančios visus pandemijos aspektus, greitai plito per socialinę žiniasklaidą, sukeldamos painiavą ir dezinformaciją.

COVID-19 pandemija yra pasaulinis reiškinys, paliečiantis beveik visas mūsų gyvenimo sritis, neskaitant akivaizdaus tiesioginio poveikio žmonių sveikatai ir gerovei. Kaip paminėjo JT Generalinis Sekretorius, ragindamas būti solidariams, „Mes susiduriame su pasauline sveikatos krize, kuri nepanaši į jokią per 75 metų Jungtinių Tautų istoriją, kuri plinta žmonių kančiomis, užkrečia pasaulio ekonomiką ir apverčia žmonių gyvenimus. [12]. COVID-19 atskleidė pasaulinių sistemų gebėjimus apsaugoti aplinką, sveikatą ir ekonomikos pažeidžiamumą, todėl būtina nedelsiant imtis atsakingų veiksmų, apimančių įvairių socialinių veikėjų bendradarbiavimą. Moksliniam švietimui pandemija išskėlė naujų ir neįsivaizduojamų iššūkių [13]; [14], kuriuose pabrėžiama kritinio mąstymo (KT) ugdymo svarba, skatinant atsakingus veiksmus ir atsakymus į koronavirusinę ligą, kuri yra šio straipsnio akcentas. Nepaisant to, kad plačioji visuomenė gerbia mokslą ir mokslo pažangą, per šį laikotarpį daugėja neigimo judėjimų, tokių, kurie atmeta vakcinų naudojimą ir pasisako už alternatyvius sveikatos gydymo būdus [15]. Spartų pasaulinį koronaviruso ligos plitimą lydėjo tai, ką Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) apibūdino kaip COVID-19 socialinės žiniasklaidos infodemija. Sąvoka infodemija reiškia informacijos (tikros ar ne), susijusios su konkrečia tema, perteklių, kurios augimas gali įvykti eksponentiškai per trumpą laiką [Pasaulio sveikatos organizacija (PSO), 2020 m. COVID-19 pandemijos atvejis rodo itin svarbią socialinio ir mokslinio mokymo svarbą, ugdant studentų kritinį mąstymą, (KT) siekiant pilietiškumo.

Kritinis mąstymas yra įtrauktas į „XXI amžiaus įgūdžių“ rėmus ir laikomas vienu iš ugdymo tikslų [16]. Nepaisant jo svarbos, nėra aiškaus sutarimo, kaip geriau skatinti KT gamtos mokslų mokyme, o mokytojams dažnai neaišku, ką KT reiškia ir ko iš jų reikalauja savo mokymo praktikoje [17]. Šiame tyrime KT suprantamas kaip įgūdžių ir nuostatų rinkinys, įgalinantis mokinius ir žmones imtis kritinių veiksmų, pagrįstų priežastimis ir vertybėmis, taip pat kaip savarankiškas mąstymas [18]. Tai taip pat laikoma dialogine praktika, kurią mokiniai gali atlikti ir tokiu būdu turėti polinkį praktikuoti [19]. Manome, kad KT atlieka du pagrindinius SSI mokymo vaidmenis: vieną vaidmenį, susijusį su racionalių argumentų, pažinimo

įgūdžių ir nuostatų skatinimu; o kitą, pateiktą ir susijusį su kritinio mąstymo ir socialinio aktyvumo idėja, kuri atitinka KT apibūdinimą. Nors SSI tyrimai suteikė mums empirinių įrodymų, patvirtinančių SSI mokymo naudą, ypač argumentaciją ir mokinių motyvaciją mokytis gamtos mokslų, vis dar yra mažai žinių apie tai, kaip KT yra artikuliuojamas tokiuose kontekstuose. Vienas iš iššūkių, susijusių su KT propagavimu, ypač SSI, yra susijęs su naujomis komunikacijos formomis, kurios sukuria greitą informacijos padidėjimą ir lengvą prieigą prie jos [20].

- Naujų išteklių tyrimai

Galvok kritškai ir naudok šiuos patarimus analizuodamas naujus šaltinius:

- Venkite svetainių, kurios baigiasi „lo“, pvz.: „Newslo“. Šios svetainės surenka tikslią informaciją, o vėliau tą informaciją supakuoja su kitais klaidingais ar klaidinančiais „faktais“ (kartais satyros ar komedijos tikslais).
- Saugokitės svetainių, kurios baigiasi „.com.co“, nes jos dažnai yra netikros tikrų naujienų šaltinių versijos.
- Stebėkite, ar žinomos / geros reputacijos naujienų svetainės taip pat nepraneša apie istoriją. Kartais aprėpties trūkumas yra įmonės žiniasklaidos šališkumo ir kitų veiksnių rezultatas, tačiau paprastai turi būti daugiau nei vienas šaltinis, pranešantis apie temą ar įvykį.
- Nelyginiai domenų vardai paprastai prilygsta keistoms ir retai tikroviškoms naujienoms.
- Autoriaus priskyrimo trūkumas gali, bet ne visada, reikšti, kad naujienų istorija yra įtartina ir ją reikia patikrinti.
- Kai kurios naujienų organizacijos taip pat leidžia tinklaraštininkams skelbti įrašus po tam tikrų naujienų prekių ženklų reklamjuoste; tačiau daugelis šių įrašų nėra redaguojami tuo pačiu būdu (pvz., „BuzzFeed“ bendruomenės įrašai, „Kinja“ tinklaraščiai, „Forbes“ tinklaraščiai).
- Norėdami gauti daugiau informacijos apie šaltinį, patikrinkite skirtuką „Apie mus“ svetainėse arba ieškokite svetainės „Snopes“ arba „Wikipedia“.
- Netinkamas žiniatinklio dizainas ir didžiųjų raidžių naudojimas taip pat gali būti ženklas, kad šaltinį, kurį žiūrite, reikia patikrinti ir (arba) perskaityti kartu su kitais šaltiniais.
- Jei istorija jus tikrai supykdo, tikriausiai verta toliau skaityti šia tema iš kitų šaltinių, kad įsitikintumėte, jog perskaityta istorija nebuvo tikslingai

bandoma jus supykdyti (su galimai klaidinančia ar melaginga informacija), siekiant gauti pajamų iš bendrinimų ir reklamos.

- Jei skaitoma svetainė skatina jus apgaudinėti asmenis (doksavimas – tai privačios arba identifikuojančios informacijos apie ką nors paieška ir paskelbimas internete, paprastai turint piktų kėslių), mažai tikėtina, kad tai bus teisėtas naujienų šaltinis.
- Visada geriausia skaityti kelis informacijos šaltinius, kad gautumėte įvairių požiūrių ir medijos rėmų. Kai kurie šaltiniai, dar neįtraukti į šį sąrašą (nors dėl jų praktikos kartais juos galima įtraukti), pvz., „Kasdienis Kos“, „The Huffington korespondencija“ ir „Fox naujienos“, svyruoja tarp svarbių, teisėtų, probleminių ir (arba) hiperboliškų naujienų teikimo, reikalaujant, kad skaitytojai ir žiūrovai patikrintų ir kontekstualizuotų informaciją su kitais šaltiniais.

- **Netikros naujienos ir kritinio mąstymo vertė**

Šiuolaikinis gyvenimas yra duomenų antplūdis. Tyrimai rodo, kad kasdien gauname 4 000–10 000 skelbimų, be šimtų el. laiškų, socialinių tinklų įrašų ir pranešimų programose bei daugybės kitos informacijos iš žiniasklaidos, paieškų internete ir asmeninio bendravimo.

Šiame duomenų antplūdyje niekada anksčiau nebuvo taip lengva rasti faktus. Tuo pačiu metu niekada anksčiau nebuvo taip lengva netiesą apversti faktu. Gilios klastotės, kompiuterinių vaizdų technologijų naudojimas melagingiems vaizdo įrašams kurti yra ypač bjaurus pavyzdys, o terminas „netikros naujienos“ rodo, kad mūsų skaitmeniniame pasaulyje dažnai sunku atskirti faktus nuo fantastikos.

Mes reaguojame į šį duomenų perpildymą labiau pasikliaudami savo emocijomis; Apie šią tendenciją byloja populistinės politikos rezonansas (kuris linkęs klausimus supaprastinti iki pagrindinių emocinių reakcijų). Taip pat naudojame socialinės žiniasklaidos įrankius, kad supaprastintume šį duomenų nešvarumą, o dauguma socialinės žiniasklaidos algoritmų remiasi jau esamais, kad nuspręstų, ką pateikti vartotojams. Tai reiškia, kad esame mažiau veikiami alternatyvių požiūrių, kuriuos kai kurie komentatoriai pavadino „socialinės žiniasklaidos aido kambariu“.

Duomenų srauto ironija ta, kad kuo daugiau duomenų, tuo mažiau sprendžiame problemą ir naudojame „greitą mąstymą“; refleksyvus, paprastas, emocionalus ir šališkas, vietoj „lėto mąstymo“, racionalaus, sudėtingo,

apskaičiuoto ir subalansuoto. Populistišė politika ir aido kambariai yra tik šio pasikeitusio įsipareigojimo išraiška. Kad būtų aišku, daugelyje paprastų situacijų greitas mąstymas yra tinkamas. Tai tiesiog ne visada pasiteisina priimant didelius ar ilgalaikius sprendimus arba kai žmonės pasinaudoja greito mąstymo šališkumu, kad išnaudotų tą šališkumą.

Lėtas Kahnemano mąstymas turi kitą pavadinimą: kritinis mąstymas. Nuo Sokrato laikų kritinis mąstymas buvo pripažintas greito mąstymo priešnuodžiu.

- **Kritinio mąstymo įtaka**

Kritinis mąstymas, kaip ir geri futbolo teisėjai, labiau pastebimas nesant, nei tada, kai jis egzistuoja. Kaip ir blogi teisėjai, sugadinantys žaidimus, jei neturime gero kritinio mąstymo, priimame netinkamus sprendimus.

Laikui bėgant, prasti sprendimai lemia lėtesnį ekonomikos augimą, santykių pablogėjimą ir galiausiai nelaimių galimybę, jei priimami kraštutiniai. Net jei nepastebime savo mąstymo stilių, mes tikrai pastebime jų pasekmes.

Kadangi vis daugiau mūsų gyvenime dominuoja duomenys, programos, automatizuotas ir dirbtinis intelektas, atsiranda greitesnis mąstymo stilius, kuris yra labiau linkęs į šias sprendimų priėmimo klaidas.

Tikėtina, kad mūsų sprendimai ne tik pagerės, bet kai kurie teigia, kad tie, kurie naudoja kritinį mąstymą, greičiausiai patirs mažiau streso, nors man atrodo, kad būtų atvirkščiai.

Net jei tai neveikia, kita nauda yra ta, kad kuo kritiškiau mąstome, tuo daugiau mūsų greito mąstymo sistemos naudojami jo taisyklėmis, todėl mes netgi gauname naudos, kai aiškiai nenaudojame kontempliatyvesnio mąstymo stilių.

KRITINIO MĄSTYMO ĮGŪDŽIAI

Jų yra septyni:

- **Atvirumas kitoms perspektyvoms:** ši savybė leidžia suprasti, kad kažkas gali žinoti daugiau nei mes patys arba gali dirbti remdamasis kitokiomis prielaidomis.
- **Kurti bendrą pagrindą:** be bendro pagrindo sunku pasiekti dialogą, kuris identifikuotų prieštaringas prielaidas ir alternatyvias perspektyvas.
- **Emocinis suvaržymas ir etika:** kai mūsų emocijos užsidega, mūsų regėjimas susiaurėja ir greitas mąstymas valdo pasaulį. Kritiškai mąstantis

žmogus, priimdamas sprendimą, išlaiko platų matymą. Tinkama etinė sistema neleidžia mums panašiai susiaurinti savo sprendimų sėkmės kriterijų.

- **Sudėtingų sistemų supratimas:** nesuprantant konteksto, kuriame priimami sprendimai, neįmanoma aiškiai išreikšti savo sprendimų įtakos ir pasekmių.
- **Analitiniai įgūdžiai:** analitiniai įgūdžiai apima prielaidų nustatymą ir kvestionavimą bei įrodymų, patvirtinančių kiekvieną iš šių prielaidų, rinkimą ir įvertinimą.
- **Problemų sprendimas ir vykdomieji gebėjimai:** problemų sprendimas apima problemos apibrėžimą, kūrybišką galimų sprendimų kūrimą, jų įvertinimą ir apsisprendimą, ką daryti. Vykdomieji gebėjimai – tai gebėjimas organizuoti išteklius ir pateikti pasirinktą sprendimą.
- **Konstruktivus dialogas:** geriausias mąstymas pasaulyje yra ribotos vertės, kai jis taikomas tik asmeniui. Galimybė konstruktyviai išreikšti kritinį mąstymą platesnei auditorijai padidina jo svertą.

Taigi, jei šie kritinio mąstymo įgūdžiai tokie svarbūs, kaip juos ugdome?

- **Penkios strategijos kritinio mąstymo įgūdžiams skatinti klasėje**

Kritinio mąstymo svarba plačiai pripažįstama įvairiose mokymo programose. Pavyzdžiui, bendruosiuose pagrindiniuose standartuose jam skiriama pagrindinės svarbos vieta ir TB (tarptautinio bakalaureto) mokymo programoje pateikiamas kaip privalomas dalykas „Išmanymo teorija“. Tai taip pat yra visų angliškai kalbančių šalių nacionalinių mokymo programų dalis.

Siekdami ne tik įsiminti faktus, mokiniai turi gebėti kritiškai vertinti informaciją, su kuria jie susiduria, ne tik tam, kad būtų tinkamai pasirengę universitetui, bet ir gyvenimui už akademinės bendruomenės ribų.

Kadangi šis technologijų amžius sparčiai kinta, labai svarbu, kad mokiniai išsiugdytų įgūdžius, leidžiančius kūrybiškai prisitaikyti prie darbo aplinkos; kurio formos mums neįmanoma nuspėti. Kritinio mąstymo įtraukimas į klasę padeda mokiniams visa tai pasiekti. Jau nekalbant apie tai, kad tai labai smagu.

- **Kritinio mąstymo 1 uždavinys. Pro / Pro diagrama**

Dažnai iš anksto rašydami argumentuotą esė mokome savo mokinius pasverti įvairių argumentų privalumus ir trūkumus. Pro / Pro diagrama yra šio pažįstamo proceso posūkis, skatinantis mūsų mokinius mąstymo lankstumo.

Tačiau užuot pasirinkus vieną iš dviejų priešingų polių, šis metodas skatina mokinius nustatyti teigiamus skirtingų požiūrių aspektus, prieš sujungiant šias teigiamas savybes į trečią variantą, kuriame yra abiejų teigiamų aspektų.

Užuot sutelkę dėmesį į priešingo požiūrio trūkumus, tarkime, kaip tradicinėse diskusijose, „Pro / Pro“ metodas verčia mokinius įsigilinti į priešingą požiūrį, kad surastų jame slypinčius pranašumus.

Tai gali būti visos klasės veikla. Pradėkite pasirinkdami tai, kas atrodo bloga mintis, pavyzdžiui, restoraną be sėdynių ar stogo. Paprašykite mokinių susimąstyti, kaip tai galėtų būti teigiama.

Galbūt nustebins kai kurios sugrąžintos kūrybinės idėjos, pavyzdžiui, greitesnė klientų kaita, skubančių aptarnavimas, žvaigždėtas vaizdas naktį ir pan.

Ši veikla moko mokinius, kaip svarbu nepamesti idėjų, atidžiai jų neišnagrinėjus. Tendencija nepaisyti dalykų, kurie neatitinka mūsų lūkesčių, yra labai stipri. Ši veikla parodo mokiniams, kad atidžiau panagrinėję dažnai galime rasti nuopelnų net ir tariamai bevertėse idėjose.

- **Kritinio mąstymo 2 uždavinys. Žaidžiant velnio advokatą**

Panašiai kaip ir aukščiau, „Žaidžiant velnio advokatą“ mokiniams suteikiama galimybė pažvelgti į dalykus iš kitų perspektyvų. Tai reiškia, kad mokiniai vaidina savo požiūrį, kuriam jie prieštarauja.

Norėdami pradėti šią veiklą, lentoje nurodykite keletą prieštaringų teiginių, tinkamų jūsų amžiaus grupei ir demografinėi grupei. Nurodykite klasei pasiskirstyti pagal tai, kaip jie jaučia teiginį.

Tie, kurie pasisako už pareiškimą, eina į vieną kambario pusę, o prieštaraujantieji – į kitą pusę. Tada informuokite mokinius, kad jie turės 10 minučių parengti argumentams, kurie pagrįstų priešingai jų išsakytai nuomonei.

Mokiniai gali tai daryti individualiai arba bendradarbiauti grupėse. Ši veikla taip pat gali pasitarnauti kaip naudinga pasirengimo veikla vėlesnėms oficialioms diskusijoms.

- **Kritinio mąstymo 3 uždavinys. 5 kodėl?**

Ši paprasta veikla yra puikus būdas paskatinti mokinius mąstyti giliau; iš tikrųjų įsigilinti į problemos esmę. Jis taip pat gali būti naudojamas esant įvairioms problemoms ir apima tiesiog klausimą „kodėl? – ne kartą! Pagalvokite apie erzinantį jaunesnįjį brolių ir seserį, nuolat klausiantį: „Bet, kodėl!“

Iš pradžių Toyota Motor korporacija susikūrė siekdama nustatyti gamybos sistemų problemas. Penkios priežastys geriausiai iliustruojamos pavyzdžiu.

Pirma, pagalvokite apie paprastą problemą, kurią reikėtų tirti kaip grupę. Penkios priežastys padės išsiaiškinti pagrindinę problemos priežastį ir pasiūlyti sprendimą, grįžtant prie priežasties per daugybę padarinių.

Pavyzdžiui,

Problema: Tonis visada pavargęs mokykloje.

Kodėl?

Priežastis: Nes jis pakankamai neišsimiega.

Kodėl?

Priežastis: Jis vėlai eina miegoti.

Kodėl?

Priežastis: Jis nebaigia ruošti namų darbų iki 23 valandos.

Kodėl?

Priežastis: Jis nepradeda jų ruošti iki 22 valandos.

Kodėl?

Priežastis: Jis žiūri televizorių visą vakarą.

Sprendimas: Tonis turėtų ruošti namų darbus prieš žiūredamas televizorių.

Šis procesas gali būti taikomas sprendžiant įvairias problemas, nesvarbu, ar tai būtų praktinė, ar intelektualinė. „Kodėl“ skaičius taip pat nėra fiksuotas ties 5, klausimas gali būti kartojamas ir nagrinėjamas tiek kartų, kiek reikia norint išsiaiškinti pagrindinę problemos priežastį ir kol paaiškės perspektyvus sprendimas.

- **Kritinio mąstymo įgūdžių 4 užduotis. Negyvenamos salos sprendimas**

Ši grupinė veikla įtraukia studentų kritinio mąstymo gebėjimus kartu su jų problemų sprendimo gebėjimais.

Jis pagrįstas išgyvenimo scenarijumi, kai po laivo katastrofos atsidūriama negyvenamoje saloje. Grupė gali pasirinkti 5 daiktus, kuriuos gali išgelbėti iš

nuolaužų, kurie padėtų išgyventi arba užsitikrintų jų išgelbėjimą. Prekių skaičius gali būti keičiamas priklausomai nuo laiko ir grupės galimybių.

Mokiniai turi aptarti santykinius skirtingų siūlomų elementų privalumus ir derėtis tarpusavyje, kad sąrašas būtų sumažintas iki nustatyto elementų skaičiaus. Reikia priimti kai kuriuos sunkius sprendimus, ir tai dažnai gali sukelti labai aktyvių ir gyvų diskusijų.

Pasibaigus veiklos laikotarpiui, grupė gali pristatyti savo sąrašą klasei ir palyginti savo sprendimus su kitų grupių sprendimais.

Ši veikla taip pat leidžia lengvai skirstyti. Galite paprašyti grupių ne tik išvardyti tam tikrą elementų skaičių, bet ir surikiuoti juos pagal svarbą. Taip pat galite pakeisti aplinką, kuri sukels daugybę naujų problemų, pavyzdžiui, lėktuvo katastrofą atogrąžų džiunglėse.

- **Kritinio mąstymo įgudžių 5 užduotis. Įsivazduok paveikslą**

Tekstas nėra vienintelė informacijos perdavimo priemonė, todėl svarbu, kad mokiniai gebėtų pritaikyti savo kritinio mąstymo gebėjimus ir interpretuodami vaizdinius.

Vykdydami šią veiklą mokiniai peržiūri nuotrauką ar paveikslėlį, suprojektuotą ant lentos klasės priekyje. Tada jiems pateikiamas darbalapis su klausimu „Kas vyksta šiame paveikslėlyje?“, kuris parašytas viršuje.

Kelias minutes atidžiai apžiūrėję vaizdą, mokiniai vienu ar dviem sakiniais atsako į šį klausimą, nurodydami, kas, jų manymu, vyksta.

Kitame etape mokiniai atsako į klausimą „Kas paskatino jus padaryti išvadą?“ Nurodykite jiems užsirašyti žingsnius, paskatinusius susidaryti savo nuomonę. Pasakykite jiems, kad jie turi išvardyti visus įrodymus iš paveikslo, dėl kurio jie padarė išvadą.

Ši veikla padeda mokiniams aiškiai apgalvoti žingsnius, kurių jie laikosi formuodami savo nuomonę. Tai skatina juos galvoti apie savo gilesnius atsakymus į vaizdus, prašant juos išreikšti žodžiu.

Taip pat pabrėžiama, kaip svarbu pagrįsti nuomones įrodymais. Šią veiklą lengva pritaikyti skirtingoms amžiaus ir gebėjimų grupėms, apgalvotai pasirenkant vaizdą.

KAIP GALIME VYSTYTI KRITINĮ MĄSTYMĄ?

Yra penki būdai, kuriais galime vystyti kritinio mąstymo įgūdžius.

- **Auklėjimas:** tiems iš mūsų, kurie esame tėvai, tai, kaip mes auklėjame savo vaikus, gali leisti mums perteikti šiuos įgūdžius kasdienėje jų praktikoje.
- **Išsilavinimas:** pasaulyje, kuriame gausu duomenų, nebeužtenka mokyti faktų; tie faktai taip lengvai prieinami. Atitinkamai, kritinio mąstymo įgūdžiai analizuojant prieštarigus duomenų šaltinius ir darant savo išvadas yra tikrai svarbi ugdymo nuostatų dalis.
- **Darbo vieta:** jei pasirinksiame, mokysime ir valdysime naudodami kritinį mąstymą, užauginsime dar kritiškesnius mąstytojus savo darbo vietoje.
- **Sąmoningumas:** neįmanoma kritiškai mąstyti, jei negyvename šia akimirka. Atitinkamai, sąmoningumas yra labai svarbi gebėjimo kritiškai mąstyti dalis, ypač triukšminguose ir sutrikusiuose scenarijuose.
- **Pagarbus bendravimas:** praktikuodami atsakingą bendravimą, įskaitant socialinę žiniasklaidą (t.y. ne trolindami) ir skatindami žmones, turinčius skirtingus požiūrius, galėsime būti atviri alternatyvioms perspektyvoms ir tai leis mums kartu pateikti geresnių idėjų.
- **Tikėtis daugiau iš mūsų visuomenės lyderių:** visuomenės lyderiai pateikia pavyzdį, kuriuo reikia sekti. Turėtume atsisakyti bet kokio siauro, juodo ir balto sudėtingų problemų vaizdavimo skatinimo. Šie vaizdai sukelia labai neapdorotas emocijas, nes kenkia mūsų kolektyviniam gebėjimui ir norui kritiškai mąstyti apie svarbiausias problemas.

Turint visa tai omenyje, mūsų gebėjimas kritiškai mąstyti visoje visuomenėje gali būti pasiektas.

Literatūros sąrašas

1. Taala, W., Franco Jr., F.B., Teresa, P.H.S.: Library literacy program: library as battleground for fighting fakenews. Open Access Libr. J. **6**, e5296 (2019) [Google Scholar](#)
2. Allcott, H., Gentzkow, M.: Social media and fake news in the 2016 election. J. Econ. Perspect. **31**(2), 211–236 (2017) [CrossRefGoogle Scholar](#)
3. Pérez-Rosas, V., Kleinberg, B., Lefevre, A., Mihalcea, R.: Automatic detection of fake news, arXiv preprint [arXiv:1708.07104](#) (2017)
4. Paskin, D.: Real or fake news: who knows? J. Soc. Media Soc. **7**(2), 252–273 (2018) [Google Scholar](#)
5. Stein-Smith, K.: Librarians, information literacy, and fake news. Strateg. Libr. **37**, 1–4 (2017) [Google Scholar](#)
6. Nielsen, R.K., Graves, L.: News you don't believe": audience perspectives on fake news. Reuters Institute for the Study of Journalism (2017). <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/ourresearch/news-you-dont-believe-audience-perspectives-fake-news>
7. Vosoughi, S., Roy, D., Aral, S.: The spread of true and false news online. Science **359**(6380), 1146–1151 (2018) [CrossRefGoogle Scholar](#)
8. Hunt, E.: Fake news' named word of the year by Macquarie Dictionary. The Guardian (2017). <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/jan/25/fake-news-named-word-of-the-year-by-macquarie-dictionary>
9. Rose-Wiles, L.M.: Reflections on fake news, librarians, and undergraduate research. Ref. User Serv. Q. **57**(3), 200–204 (2018) [CrossRefGoogle Scholar](#)
10. Halpern, D.F.: Teaching critical thinking for transfer across domains: disposition, skills, structure training, and metacognitive monitoring. Am. Psychol. **53**(4), 449 (1998) [CrossRefGoogle Scholar](#)

- 11.Tiruneh, D.T., Verburgh, A., Elen, J.: Effectiveness of critical thinking instruction in higher education: a systematic review of intervention studies. *High. Educ. Stud.* **4**(1), 1–17 (2014)[Google Scholar](#)
- 12.Guterres, A (2020). Secretary-General Remarks on COVID-19: A Call for Solidarity. Available at:
https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sg_remarks_on_covid-19_english_19_march_2020.pdf (accessed March 19, 2020).
- 13.Dillon, J., and Avraamidou, L. (2020). Towards a viable response to COVID-19 from the science education community. *J. Activist Sci. Technol. Educ.* 11, 1–6. doi: 10.33137/jaste.v11i2.34531
- 14.Jiménez-Aleixandre, M. P., and Puig, B. (2021). "Educating critical citizens to face post-truth: the time is now," in *Critical Thinking in Biology and Environmental Education. Facing Challenges in a Post-Truth World*, eds B. Puig and M. P. Jiménez-Aleixandre (Berlin: Springer).
- 15.Dillon, J., and Avraamidou, L. (2020). Towards a viable response to COVID-19 from the science education community. *J. Activist Sci. Technol. Educ.* 11, 1–6. doi: 10.33137/jaste.v11i2.34531
- 16.Gelder, T. (2005). Teaching critical thinking. some lessons from cognitive science. *Coll. Teach.* 53, 41–48. doi: 10.3200/CTCH.53.1.41-48
- 17.Vincent-Lacrin, S., González-Sancho, C., Bouckaert, M., de Luca, F., Fernández-Barrera, M., Jacotin, G., et al. (2019). *Fostering Students' Creativity and Critical Thinking: What it Means in School, Educational Research and Innovation*. Paris: OED Publishing.
- 18.Jiménez-Aleixandre, M. P., and Puig, B. (2021). "Educating critical citizens to face post-truth: the time is now," in *Critical Thinking in Biology and Environmental Education. Facing Challenges in a Post-Truth World*, eds B. Puig and M. P. Jiménez-Aleixandre (Berlin: Springer).

19.Kuhn, D. (2019). Critical thinking as discourse. *Hum. Dev.* 62, 146–164. doi: 10.1159/000500171

20.Puig, B., Blanco Anaya, P., and Bargiela, I. M. (2020). “A systematic review on e-learning environments for promoting critical thinking in higher education,” in *Handbook of Research in Educational Communications and Technology*, eds M. J. Bishop, E. Boling, J. Elen, and V. Svihla (Cham: Springer), 345–362. doi: 10.1007/978-3-030-36119-8_15

PAGALBA INTEGRUOJANT PROBLEMAS Į DALYKŲ PROGRAMAS

PGI D-R IVAN BOGORV

Integruokite dezinformacijos temą į įvairių dalykų mokymo programą

Šiais laikais skaitmeniniame pasaulyje būti nepriklausomam ir informuotam yra tikras iššūkis. Informacinių ir komunikacinių technologijų bei interneto raidos epocha ir jų įtaka visoms gyvenimo sferoms atnešė naujas galimybes greitai gauti informaciją bei greičiau ir lengviau bendrauti žmonėms pasaulyje, leidžiant jiems keistis žiniomis ir idėjomis. Tačiau technologijų plėtra leido pasireikšti ir neigiamiems reiškiniams, pavyzdžiui, dezinformacijos atsiradimui ir plitimui. Tiesą sakant, mažai žmonių yra pasirengę efektyviai naršyti internete. Šis skaitmeninės žiniasklaidos raštingumo trūkumas buvo nustatytas kaip esminis veiksnys, lemiantis plačiai paplitusią melagingos informacijos plitimą internete. Taigi informacijos amžius pasirodė esąs dezinformacijos amžius.

Klaidinga ir klaidinanti informacija yra plačiai paplitusi internete, o jaunimas neturi įgūdžių ir motyvacijos atskirti, kuo pasitikėti. Norint sukurti kitą informuotų piliečių kartą, mokykloje būtina mokyti skaitmeninės medijos raštingumo. Medijų raštingumas apibrėžiamas kaip galimybė ugdyti žinias, vertybes ir įvairius įgūdžius bei kompetencijas kritiniam mąstymui, komunikacijai ir informacijos valdymui. Medijų raštingumas svarbus, nes moko gauti patikimą informaciją – tai pirmoji ir svarbiausia sąlyga norint priimti teisingą sprendimą bet kurioje situacijoje. Tai susiję su kritiniu mąstymu – kaip naudojantis patikimais šaltiniais rasti informaciją, kvestionuoti ir patikrinti visus faktus. Kritinio mąstymo įgūdžių, naudingų tiek virtualiame, tiek realiame pasaulyje, ugdymas padeda paaugliams suprasti, kaip atsiranda šios žinutės ir koks jų tikslas; atpažinti dezinformaciją ir klaidingus pasiūlymus, pasinaudoti daugybe informacijos šaltinių siekiant mokytis, lavintis ir tobulėti visą gyvenimą.

Žiniasklaidos raštingumas mokyklose tebėra nepakankamas, todėl sunku padėti jauniems žmonėms jaustis pasitikinčiais šiuolaikinėje informacinėje ir žiniasklaidos aplinkoje. Todėl dezinformacijos temos integravimas į visą ugdymo turinį tampa itin svarbus kaip įvairių dalykų mokymo priemonė. Paaugliams svarbu turėti žiniasklaidos raštingumą, kad galėtų maksimaliai išnaudoti žiniasklaidos aplinką, kurioje gyvena: panaudoti ją kūrybai, bendradarbiavimui, tobulėjimui, saugiam bendravimui, kad taptų protingais vartotojais ir kūrėjais. Žiniasklaidos raštingumo ugdymas yra svarbi ir pažangi strategija ugdant mąstančius, įsitraukusius ir informuotus piliečius.

PAMOKOS PLANAS

Dalykas: Biologija

Tema: Klimato kaita

Pamokos tikslas: Netikrų naujienų atpažinimas pagal žiniasklaidos informacijos tikrinimo kriterijus.

Pagalbinės sąvokos: netikros naujienos, dezinformacija, klimato kaita

Medžiaga: Flipchart lakštai ir stalviršis / lenta, žymekliai, projektorius, kompiuteris, interneto ryšys

Trukmė: 40 minučių

Veiklos: (apibūdintos lentelėje žemiau)

Mokytojo veikla	Mokinių veikla
Įžanginė veikla - 10 min.	
<p>Mokytojas pateikia vaizdų seriją: 1 priedas – publikacija, kurioje teigiama, kad atogrąžų miškai po dešimties metų buvo sulyginti su žeme; 2 priedas - leidinys, kuriame pristatomose 2008 ir 2018 metais darytos ledyno nuotraukos; 3 priedas – leidinys, kuriame rodomas vaizdas, kuriame ryklis laisvai plaukioja greitkeliu Hiustone; 4 priedas – nuotrauka, kurioje pavaizduotas iš tramvajaus išlipantis baltasis lokys.</p>	<p>Mokiniai greitai susipažįsta su tema ir pastebi, kad miškų naikinimas, tirpstantys ledynai, potvyniai, pavojaus sukėlimas kai kurių rūšių egzistavimui yra susiję su visuotiniu atšilimu.</p>
<p>Mokytojas klausia mokinių: Kas sieja pateiktas nuotraukas? Mokytojas skatina mokinius prisiminti pagrindines klimato atšilimo priežastis ir pasekmes.</p>	<p>Mokiniai išvardija pagrindines klimato atšilimo priežastis: šiltnamio efektas, iškastinio kuro deginimas, miškų naikinimas, organinių medžiagų irimas, gamtinių dujų gavyba.</p>
<p>Skatina mokinius sudaryti globalinio atšilimo priežasčių ir pasekmių minčių žemėlapi.</p>	<p>Mokiniai sudaro globalinio atšilimo priežasčių ir pasekmių minčių žemėlapi.</p>

<p>Skatina mokinius stebėti publikacijas ir pabandyti nustatyti, iš kokių informacijos šaltinių buvo paimtos šios nuotraukos.</p> <p>Užduoda klausimus mokiniams: Kadangi yra daug žiniasklaidos priemonių, kurios kasdien mus užplūsta skirtinga informacija, ar jie pagalvojo: kurias renkamės ir kaip jos mus veikia, ar reikėtų pasitikėti leidiniais. Mokytojas išprovokuoja mokinius į diskusiją, siekdamas išsiaiškinti, ar pateiktos nuotraukos buvo tikros, ir pasidalinti, kodėl jie taip manė. Nurodo atkreipti dėmesį į informacijos šaltinį, patiktukų ir pasidalinimų skaičių.</p>	<p>Greitai atpažįsta įrašus iš socialinių tinklų Instagram, Twitter, Facebook.</p> <p>Mokiniai komentuoja pastebėtas nuotraukas.</p> <p>Vyksta diskusija.</p>
<p>Pagrindinė veikla (darbas grupėje) – 30 min.</p>	
<p>Mokiniams paaiškinama, kad yra interneto svetainių, kurios yra nepriklausomos platformos, skirtos patikrinti faktus, kuriais grindžiamos žinios žiniasklaidoje, kalbos ir publikacijos socialiniuose tinkluose. Svetainės redaktoriai pasirenka teiginius, kuriuos tikrina, atsižvelgdami į kiekvienos temos ar jų šaltinio aktualumą ir svarbą visuomenei. Jie taip pat gauna signalus patikrinimui iš Mokiniai paaiškinama ir parodoma, kaip ieškoti vaizdo naudojant „Google vaizdus“, „Yandex“ ir „TinyEye“ – dar kartą patikrinant vaizdą įkeliant ir įkeliant nuotraukas į svetaines, kad pamatytumėte, ar vaizdas buvo naudojamas daug kartų.</p>	<p>Klasė suskirstyta į 4 grupes. Kiekviena komanda turi užduotį patikrinti informaciją apie atitinkamą leidinį. Vadovaudamasi mokytojo nurodymais, komandos nustatė, kad visos nuotraukos tam tikru būdu buvo dezinformacija.</p> <p>Kad padarytų tokią išvadą, mokiniai studijuoja ir skaito informaciją iš įvairių šaltinių (anglų kalba, gali naudotis ir Google Vertėju) bei lavina informacijos paieškos ir analizės įgūdžius, tuo pat metu lavindami ir kalbos įgūdžius.</p> <p>Kiekviena komanda pateikia tikrą informaciją, kurią gauna tikrindama vaizdus. Jie taip pat naudoja publikacijas nepriklausomose faktų nustatymo platformose. (Žr. 1,2,3,4 priedą)</p>

Baigiamoji veikla - 5 min.	
Vedama diskusija, užduodant orientacinius klausimus: Ar pasikeitė jūsų nuomonė apie patikimą informaciją? Kurieškoti patikimos informacijos? Kaip patikrinti autentiškumą?	Mokiniai aktyviai dalyvauja diskusijoje, atsako į klausimus.

Mokytojas parodo šiuos leidinius ir nuotraukas:

1 priedas

Publikacija, kurioje teigiama, kad atogrąžų miškai po dešimties metų buvo sulyginti su žeme.

2 priedas

Publikacija, kurioje lyginamos 2008 ir 2018 metais darytos ledyno nuotraukos.

3 priedas

Paskelbta nuotrauka, kurioje ryklis laisvai plaukioja greitkeliu Hiustone.

4 priedas

Baltojo lokio, išlipančio iš tramvajaus Rusijoje, nuotrauka.

Mokiniai pasiekia šią informaciją:*Apie 1 priedą*

Publikacija socialiniame tinkle „Facebook“ pasidalijo Pasaulio laukinės gamtos fondas (WWF) – Pakistane – pirmaujanti aplinkosaugos organizacija visame pasaulyje, turinti daugybę socialinės žiniasklaidos platformų ir šimtus tūkstančių sekėjų. Leidinys sulaukė tūkstančių komentarų ir reakcijų, yra daugiau nei 200 000 pasidalinimų. Vartotojai komentuoja, kad vaizdas neatspindi to, kas vyksta šiandien. Jis pažymėtas grotąžyme # 10yearschallenge. Tiesą sakant, WWF pasidalino dviejų nuotraukų koliažu, kad paneigtų šį įrašą.

Apie #10yearschallenge: 2019 m. pradžioje nepažįstamasis „Facebook“ metė iššūkį: „Kaip stipriai tave paveikė senėjimas“. Vartotojai pradeda lyginti savo pirmąją „Facebook“ profilio nuotrauką su dabartine. Tada ėmė dalytis 2009 ir 2019 metais publikuotomis nuotraukomis. Iššūkis, užkariavęs „prieš“ ir „po“ nuotraukas publikavusias įžymybes ir anonimus, persikėlė į visus socialinius tinklus. Įžengia naujas gana pamokančių nuotraukų palyginimas: klimato kaitos įtaka aplinkai per 10 metų – aplinkosaugininkų pradėta tendencija, kad kuo daugiau žmonių suvoktų pagarbą planetai.

Paieškos pakeitimas „Google“ randa originalų vaizdą „[Shutterstock](https://www.shutterstock.com/video/clip-1011529625-deforestation-rainforest-borneo-malaysia-destroyed-palm-oil)“ [Borneo atogrąžų miškų džiunglių nuotrauka \(redaguoti dabar\) 1098811376 \(shutterstock.com\)](https://www.shutterstock.com/video/clip-1011529625-deforestation-rainforest-borneo-malaysia-destroyed-palm-oil), priskirta fotografui Richardui Carey, ir vaizdo įrašas <https://www.shutterstock.com/video/clip-1011529625-deforestation-rainforest-borneo-malaysia-destroyed-palm-oil>

Trys skirtingi koliažo bruožai, kuriais dalijasi WWF ir kurie yra apvesti raudona spalva, įrodo, kad tai ta pati nuotrauka, kurią padarė Kerry.

Fotografas AFP sakė, kad nuotrauką padarė 2018 metų gegužę netoli Kučingo miesto Malaizijoje. Jis sako, kad vaizdas yra miško atkarpa, kuri išskertama, kad būtų galima pastatyti palmių aliejaus gamyklą. „Miškų naikinimas tikrai čia yra didelė problema, pastaraisiais metais buvo sunaikinta didelė atogrąžų miškų dalis, tačiau ši konkreiti nuotrauka to neparodo“, – sakė Kerry.

Mokiniai, vykdydami mokytojo nurodymus, pastebi, kad iš tikrųjų palyginimas 2019 m. sausio 16 d. publikacijoje pavadinimu #10yearschallenge yra klaidinantis.

Screenshot of tropical forests uploaded online by WWF

Screenshot of the image taken by photographer Richard Carey

Apie 2 priedą

Instagram įrašė pateikiamas 2008 ir 2018 metais darytų ledyno nuotraukų palyginimas. Patiktukų skaičius įspūdingas – per 75 tūkst. O įrašą paskelbęs asmuo yra garsus prancūzų aktorius, turintis daug sekėjų. Nuotraukų palyginimas taip pat yra #10yearschallenge iššūkiu dalis – „prieš“ ir „po“ 10 metų.

Patikrinus faktus, mokiniai išsiaiškino, kad iš tiesų dvi nuotraukos, kuriose užfiksuotas ledynas ir likusi jo dalis po 10 metų, atspindinčios klimato kaitos poveikį aplinkai, yra tikros. Tiesą sakant, atvirkštinė Google vaizdų paieška atveda prie tikrų nuotraukų – pirmoji nuotrauka daryta 2016 m. Lapkričio 5 d. (o ne 2008 m.), Antarktidoje – NASA tyrimų lėktuvu IceBridge, jūros ledo mokslininko Jeremy Harbecko „The Goetz“ Ledkalnis Vakarų Antarktidoje“. Antrąjį kadrą 2018 m. Rugsjūčio mėn. Nufotografavo Nacionalinio sniego ir ledo duomenų centro (NSIDC) atstovas ... Arktuje. Taigi nuotraukos ne tik nesiskiria 10 metų, bet ir iš priešingų pasaulio kraštų! Todėl jie neparodo to paties ledo formavimosi raidos per pastarąjį dešimtmetį. Anot AFP ir Kanados radijo, jie nepateikia faktinių šio reiškinio įrodymų, nepaneigdami klimato kaitos ir tirpstančio ledo tikrovės.

AFP internete įkelta ledynų ekrano kopija ir komentaras, neigiantis informacijos teisingumą

Mokiniai priėjo prie išvados, kad AFP pasiekė pirmojo pranešimo autorių, kuris buvo turėjo apie 360 000 pakartotinių bendrinimų. Pastarasis po apklausos paaiškino, kad taip elgėsi dėl meninio požiūrio: „Paėmiau du ledynus, kurie gali aiškiai parodyti, kad per 10 metų įvyko pokyčiai (...) Dažnai dezinformacija yra neigiama, bet šiuo atveju tai yra dėl priežasties, kuri man atrodo kilni.“ Ledynų tirpimo problema dėl klimato kaitos yra tikra ir kelia nerimą. Palyginimo idėja gera, bet mes negalime sukurti netikrų naujienų ir tada patys skelbti klaidinančiai identifikuočių nuotraukų. Tai yra klaidinga informacija, nepaisant ketinimų!

Apie 3 priedą

„Twitter“ įrašą, kuriame pavaizduota ryklio nuotrauka, laisvai plaukiančio greitkeliu Hiustone, Teksase po uragano „Harvey“, yra tinklaraštininko Jasono Michaelo, o jo įrašu pasidalijo daugiau nei 75 000 žmonių, o jį pažymėjo kaip patinkantį daugiau nei 120 000 (tikriausiai naudotojai, kurie mano, kad nuotrauka yra tikra). Susidomėjimas nuotrauka tikrai yra, nes vos po dviejų valandų pasidalijimų ir patiktukų skaičius gerokai išauga (žr. nuotrauką apačioje).

Mokiniai vykdo mokytojo nurodymus ir sužino, kad ryklio, plaukiančio užtvindytu greitkeliu, vaizdas iš tikrųjų yra klaidingas. Vaizdas, kuriame užfiksuotas ryklis, plaukiantis greitkelyje, užtvindytame smarkių liūčių, buvo paskelbtas iškart po to, kai 2011 m. rugpjūčio mėn. uraganas Irene užklupo Karibų salą Puerto Riką. Nuo tada tas pats vaizdas cirkuliuoja internete, dažniausiai pasirodydamas dideliuose JAV miestuose, kurie ką tik nukentėję nuo uragano ar kito oro reiškinių, sukėlusio smarkias liūtis ir potvynius. Naujausiuose jo pasikartojimuose / interpretacijose jis priskiriamas uraganui Patricia po 2015 m. smarkių liūčių, smogusių kai kurioms Teksaso dalims, 2016 m. spalį uraganui Matthew netoli Floridos ir uraganui Harvey, kuris 2017 m. rugpjūčio mėn. sukėlė didžiulius potvynius visame Hiustone.

Tiesą sakant, ryklio nuotrauka buvo paimta iš 2005 m. rugsėji „Africa Geographic“ nuotraukos, kurioje didysis baltasis ryklis persekiojo baidarę, ir pridėta prie užtvindytos gatvės nuotraukos. Nuotrauka paimta iš straipsnio <http://www.whitesharktrust.org/pages/mediaarticle/media25.html>, pavadinto „Ryklių detektyvai“ ir skirta tyrinėtojams, tyrinėjantiems didžiuosius baltuosius ryklius prie Pietų Afrikos krantų, aprašant net aplinkybes kuriomis buvo padaryta ši nuotrauka.

Fotografo Thomaso Peechako žurnale Africa Geographic paskelbto vaizdo ekrano kopija

Vaizdo įrašo, kurį „Twitter“ paskelbė tinklaraštininkė, ekrano kopija

Užtvindytame greitkelyje plūduriuojančio ryklio vaizdas yra dviejų kitų nuotraukų rinkinys ir yra skaitmeninė afera!

Apie 4 priedą

Šią nuotrauką panašiu pavadinimu („Baltojo lokio ekspresas“ arba „Eilinė diena Rusijoje“) galima pamatyti internete. Sakoma, kad vaizduojamas tikras baltasis lokys, išlipantis iš tramvajaus kažkur Rusijoje. Pasirodo, nuotrauka visiškai tikra – ji daryta Čekijos mieste Brno ir nebuvo redaguota. Tačiau meška netikra – tai kostiumas, kurį vilkėjo du Greenpeace aktyvistai. Šis „lokys“ yra kampanijos „Gelbėkit Arktį“ dalis ir „keliauja“ per Europos miestus, siekdamas atkreipti dėmesį į Arkties problemas, kurias sukelia per didelė naftos gavyba ir žvejyba.

Kūrėjas: Stoyna Ilieva, biologijos ir chemijos mokytoja

PAMOKOS PLANAS

Dalykas: Informacinės technologijos

Tema: Informacija. Įvertinkite informacijos pagrįstumą ir patikimumą

Pamokos tikslai:

Šviečiamasis tikslas:

- mokiniai įgyja žinių apie informaciją kaip objektą, jos savybes, informacijos gavimą ir informacijos šaltinių tipus;

- mokinių susidomėjimo informacinėmis technologijomis formavimas ir motyvacija mokytis. Tolimesnis tokių savybių kaip loginis mąstymas, kritinis informacijos suvokimas, atsakomybė skleidžiant informaciją, pagarba intelektinei nuosavybei ugdymas;

Praktiniai ir taikomiejo tikslai:

žinių, įgytų kasdieniame darbe skaitmeninėje aplinkoje, taikymas - rastos informacijos paieška ir vertinimas, kuriant ir skleidžiant turinį socialiniuose tinkluose ir kt.

Pagalbinės sąvokos: informacija, žinios, duomenys, šaltinis, faktas, netikras.

Medžiaga: kompiuterių laboratorija su internetu prieiga darbo vietoje kiekvienam mokiniui, multimedijos projektorius; interaktyvi lenta, spalvoti žymekliai; pristatymas, sąsiuviniai; pamokos planas-santrauka

Trukmė: 40 minučių

Veiklos: (apibūdintos lentelėje žemiau)

Mokytojo veikla	Mokinių veikla
Įžanginė veikla - 5 min.	
Mokytojas paskelbia pamokos temą ir tikslus. Mokytojas klausia mokinių: ar girdėjote terminą „Informacinis karas“? Paaiškina informacijos svarbą ir galią šiandien.	Mokiniai užsirašo pamokos temą ir sąsiuvinius. Mokiniai dalyvauja diskusijoje.
Pagrindinė veikla - 30 min	
Supažindinama su „Informacijos“ sąvoka ir paaiškinami duomenų, informacijos ir žinių skirtumai. Naudojamas pristatymas IT 10 –	Klauso mokytojo paaiškinimų ir žinių pristatymą. Atsako į užduotus klausimus.

<p>INFORMACIJOS GALIOJIMAS .pptx.</p> <p>Apibūdinamos informacijos charakteristikos: naudingumas, objektyvumas, tikslumas, aktualumas, kryptingumas, formatas, interaktyvumas, saugumas, patikimumas, optimalumas, tvarumas, išsamumas, pakankamumas, informacijos šaltinis, informacijos kokybė, unikalumas, informacijos patikrinamumas.</p> <p>Mokiniai į sąsiuvinius įrašo informacijos charakteristikas.</p> <p>Skelbiama, ką reiškia „dezinformacija“ ir tarp mokinių populiariesnis terminas „netikras“. Daugiausia dėmesio skiriama grėsmėms, kurias sukelia netikros naujienos.</p>	
<p>Baigiamoji veikla - 5 min.</p>	
<p>Mokytojas pateikia namų darbus: pasidalinkite savo patirtimi su klaidingais informacija / netikromis naujienomis. Esė, komikso, pristatymo ar kitokia jums labiau patinkančia forma aprašykite realų įvykį, kuriame dalyvavote tiesiogiai arba apie kurį pasakojo jūsų artimieji ar draugai.</p> <p>Ar ši situacija padarė jus atsargesnius?</p>	<p>Namų darbų sąlygas jie surašo į sąsiuvinius.</p>

Metodologiniai užrašai:

Įžanginė veikla:

Klausimas: **Ar esate girdėję terminą „Informacinis karas“?**

Informacinis karas – tai informacinių ir ryšių technologijų naudojimas, siekiant pranašumo prieš oponentą. Labai dažnai tai yra poveikis civiliams gyventojams

ir/ar kariuomenei, kita vertus, sleidžiant tam tikrą informaciją propagandos ar dezinformacijos forma, siekiant demoralizuoti priešą

Pagrindinė veikla:

Klausimas: **Ką reiškia terminas Informacija?**

Vieno termino apibrėžimo nėra, nes įvairiose žmogaus žinių srityse yra daug reikšmių.

Informacija prieinama, naudojamos žinios. Informacija išgaunama iš duomenų.

Duomenys yra nestruktūrizuoti faktai apie objektą, kurie saugomi ir nenaudojami. Esant poreikiui, šie duomenys panaudojami (apdorojami), o vėliau paverčiami informacija.

Duomenys atspindi realaus pasaulio charakteristikas. Duomenys neturi savo vertės. Jų vertė visiškai priklauso nuo to, kaip gerai jie reprezentuoja realų pasaulį. Galutinis duomenų tikslas – teikti naudingą ir tikslią informaciją.

Duomenis gali tvarkyti kompiuteriai, asmenys ir/ar organizacijos, tačiau jų gyvybingumas priklauso nuo asmens gebėjimo jais naudotis praktiškai.

Techniniu požiūriu duomenys yra atskiri faktai, surinkti ir atspindintys atitinkamą dalykinę sritį, kurie naudojami kaip medžiaga informacijai ir žinioms kaupti.

Informacija yra tai, ką žmogus supranta apie tikrovę, ir tai yra naudingesnės formos duomenys. Informacija gaunama tik tada, kai duomenys organizuojami konkrečiam tikslui.

Žinios – tai žmogaus gebėjimas keisti tikrovę naudojantis informacija. Žinios yra tai, kas suprantama kaip suvokimo, mokymosi ir mąstymo rezultatas.

Klausimas: **Kokias savybes, jūsų nuomone, turi informacija?**

Informacijos savybės:

Naudingumas – informacija naudinga tik tada, kai jos tikrai reikia.

Objektyvumas – informacija turi atspindėti objektyvią tikrovę ir būti neįtakojama subjektyvių veiksmų.

Tikslumas – informacija turi būti tokia tiksli, kiek reikia. Leidžiamas informacijos netikslumas tam tikrose ribose.

Aktualumas – informacija turi būti pateikta per laikotarpį, per kurį ji yra naudinga.

Taikymas – turėtų būti nukreiptas į tą, kuriam jis skirtas.

Formatas – galimi įvairūs informacijos formatai, įskaitant grafikus, diagramas, žemėlapius ir kt. Informacijos formatas turi atitikti gavėjo pažinimo stilių.

Interaktyvumas – galimybė vartotojui palaipsniui, žingsnis po žingsnio gauti reikiamą informaciją.

Saugumas – svarbu užtikrinti prieigos prie informacijos lygius, taip pat kontroliuoti, kas ir kada ieškojo informacijos.

Autentiškumas – informacijos autentiškumas turi būti patikrintas naudojant įvairius šaltinius ir pan.

Optimalumas – informacijoje neturi būti pertekliaus. Tai veda į informacinę krizę.

Tvarumas – atspindi informacijos gebėjimą reaguoti į pokyčius.

Išsamumas – turimos informacijos santykis proporcingumas.

Pakankamumas – gebėjimas pasiekti tikslus su turima informacija.

Informacijos šaltinis – identifikuoja informacijos kilmę. Jis yra neatsiejamai susijęs su diapazono parametru.

Informacijos kokybė – apibrėžia savybes, kurios atspindi informacijos tinkamumo tikslui pasiekti laipsnį.

Informacijos unikalumas – informacija vienoje kopijoje.

Informacijos patikrinamumas – šaltinio prieinamumas, patvirtinantis informacijos tikrumą.

Baigiamoji veikla:

Kai žinosite kai kurias informacijos ypatybes:

Klausimas: **Kas yra dezinformacija?**

Klaidinga arba netiksli informacija, kuri tyčia paskleista. Tai gali apimti suklastotų dokumentų, rankraščių ir nuotraukų platinimą arba piktybinių gandų sklaidimą. Be to, dezinformacija apima tikslios informacijos iškreipimą taip, kad ji taptų nenaudinga.

Klausimas: **Kas yra klastotė?**

Sąmoningas melagingų gandų ar melagingos informacijos skleidimas, siekiant suklaidinti auditoriją, kurio autoriai gauna finansinės ar politinės naudos. Tikslas gali būti padidinti svetainės lankomumą, televizijos ar radijo transliacijų žiūrimumą ar klausytojų skaičių ir atitinkamai gauti pelną iš reklamos ir pan. Jie dažnai naudoja akį traukiančias antraštes arba visiškai išgalvotas naujienas, kad padidintų skaitomumą ir dalijimąsi. Jis taip pat uždirbamas iš „clickbait“ ir priklauso nuo reklamos pajamų, neatsižvelgiant į paskelbto straipsnio tikrumą. Lengva prieiga prie pajamų iš reklamos, didėjanti politinė įtampa ir socialinės žiniasklaidos populiarumas.

Faktas – terminas, vartojamas kaip tiesos sinonimas, kurią galima įrodyti mokliškai arba logiškai. Faktas yra rezultatas arba įvykis, kuris iš tikrųjų įvyko ir kurio egzistavimas yra.

Naudojamas pristatymas ir video pamoka „Kas yra netikros naujienos?“
<https://www.youtube.com/watch?v=V4o0B6lDo50>

Kūrėjas: Petrona Hadžitodeva, praktinio mokymo mokytoja

MELAGIENOS KAI KURIUOSE MOKOMUOSIUOSE DALYKUOSE

ABARKA

1. ISPANŲ KALBA.

A. RAE⁵⁷ Į ŽODYNĄ ĮTRAUKĖ COCRETA, ALMÓNDIGA AND MURCIÉGALO

Kartkartėmis pasigirsta mintis, kad RAE priima tokius vulgarizmus kaip cocreta, almóndiga ar murciégalo, o ne kitus, mūsų laikais dažniau vartojamus. Tačiau tiesa ta, kad kiekvienas atvejis yra skirtingas:

Žodis cocreta niekada nebuvo rastas jokiame akademiniame žodyne.

Žodis almóndiga akademiniame žodyne vartojamas nuo 1726 m. Paskutiniame leidime jis yra su vulgarumo ir nenaudojamo žymėmis.

Terminas murciégalo, kaip ir almóndiga, yra vulgarus ir nenaudojamas. Tačiau murciégalo yra etimologinė murciélago forma, kilusi iš lotyniško žodžio mus caeculus „akla pelė“. Šiandien dažniau vartojamas terminas murciélago yra metatezės, ty garsų kaitos žodyje, pavyzdys, kaip pasitaiko su crocodilo ir crocodrilo, kurie abu yra DLE.⁵⁸

B. KEPĖJŲ GILDIJA PRAŠO RAE IŠ ŽODYNO PAŠALINTI POSAKĮ PAN CON PAN (DUONA SU DUONA), COMIDA DE TONTOS (KVAILIŲ MAISTAS).

Prieš kelis mėnesius buvo paskelbta, kad Kepėjų gildija pradėjo kampaniją prieš RAE, siekdama panaikinti posakį duona su duona, kvailio maistas, esą tokia paremija menkina kepėjo profesiją ir todėl tiek RAE, tiek Instituto. Cervantesas turėjo pašalinti tą posakį iš ispanų kalbos. Tiesą sakant, yra svetainė, kurioje pristatoma ši kampanija: www.elpannoescomidadetontos.com.

Kad ir kaip būtų, nei RAE, nei Instituto Cervantes neturi teisės nuspręsti, ar žodis, posakis ar posakis yra pašalintas iš ispanų kalbos. Be to, peticija – ar viešinimo kampanija – neturėjo jokios prasmės, nes RAE į savo darbus neįtraukia patarlių ir nėra skirta paremiologijai.

C. RAE DRAUDŽIA NAUDOTI VISKĄ IR VISIEMS

Dar viena su Akademija susijusi apgaulė – draudimas naudoti lyčių padalijimą. RAE neuždraudė jo naudoti, taip pat necenzūravo @ ženklą ar kitų alternatyvų, kad būtų išvengta vadinamojo kalbinio seksizmo.

Akademija pataria ir rekomenduoja vyriškosios giminės / moteriškosios giminės opozicijoje vartoti bendrinį vyriškosios giminės giminės nežymų terminą,

⁵⁷ RAE = Real Academia Española (Spanish Language Official Federation).

⁵⁸ DEL = Diccionario de la Lengua Española (Spanish Language Dictionary)

tačiau to nenurodo, todėl negalima teigti, kad RAE draudžia ar cenzūruoja dubliavimą (nors geriau antraštė).

D. BASKŲ ŠALYJE ISPANŲ KALBA BUS LAIKOMA UŽSIENIO KALBA

Iš įvairių žiniasklaidos priemonių, ypač žinomų dėl savo turinio stokos, sklido žinia, kad ispanų kalba Baskų krašte taps užsienio kalba, nes BOE paskelbė rezoliuciją, kurioje patikslino:

2018 m. gruodžio 17 d. Cervantes instituto nutarimas, skelbiantis Sutartį su Baskų krašto universitetu/Euskal Herriko Unibersitatea dėl mokytojų rengimo ispanų kalbos kaip užsienio kalbos mokymo srityje.

Frazė „ispanų kalba kaip užsienio kalba“ yra ta, kuri įjungė pavojaus signalus. Tie, kurie tai aiškino kaip antikonstitucinės situacijos pavyzdį – konkrečiai prieš 3 straipsnį, kuriame nurodoma, kad ispanų kalba yra oficiali valstybės kalba – tikrai nežino, kad ispanų kaip užsienio kalba, taip pat žinoma kaip ELE, daugiausia dėmesio skiria mokymuisi Ispanų kalba kaip antroji arba užsienio kalba. Tiesą sakant, Ispanijos universitetuose yra daug ELE magistro laipsnių, skirtų mokyti mokytojus mokyti ispanų kalbos studentams, kurių gimtoji kalba nėra ispanų.

D. ŠIO ŽODŽIO ŽODYNE NĖRA, TODĖL JIS NETEISINGAS

Akivaizdu, kad praktiškai daugelis žmonių yra linkę sakyti, kad žodžių nėra, tiesiog todėl, kad šie žodžiai nėra jų žodyno dalis.

Būtina kreiptis į vertimą arba vertimą žodžiu, kad suprastumėte, jog pagal kultūras ir šalis vartojamas kalbinis žodynas gali skirtis. Taip pat daugelis žodžių turi skirtingas reikšmes, kurios dažnai ne visos vartojamos.

Pavyzdžiui, ispanų kalboje veiksmažodžių formos neįtrauktos – tik infinityvo forma, bet tai nereiškia, kad neteisinga sakyti saltaba, correría o hubiera (šokinėti, bėgti arba daryti). Žodynuose taip pat nėra tinkamų asmens ar vietos vardų, tačiau neteisinga ką nors vadinti jo vardu arba nurodyti miesto, upės ar šalies pavadinimą.

Kai kurios netikros naujienos nurodė, kad terminas „usabilidad“ yra neteisingas, nes jo nėra žodyne. Vėlgi, tai, kad jo nėra akademiniame žodyne, nereiškia, kad jo vartojimas yra neteisingas, nes tai yra žodis, pritaikytas iš anglų kalbos vartosenos, kurio reikšmė gali būti „vartojimo kokybė“.

2. EKONOMIJA

<https://www.elsaltodiario.com/elecciones/bulos-y-mantras-economia-liberal-de-right-political-parties-vox-pp-citizens> (aiškinant melagienas)

E. MINIMALAUS ATLYGINIMO DIDĖJIMAS IKI 900 EURŲ NUGRAMZDINS EKONOMIKĄ!

<https://www.elmundo.es/economia/2018/10/21/5bcb43df468aebda538b45b4.html> (melagienos)

Tiesą sakant, nedaug žmonių tai ima, nes nėra daug įmonių, kurios moka SMI. Dauguma privalo mokėti sektorinėse sutartyse nustatytą minimalų atlyginimą. Tą legalų minimumą moka tik tie sektoriai, kuriuose nėra susitarimo arba kuriuose atlyginimų lentelės yra lygios SMI. Nepriklausomos fiskalinės atsakomybės institucijos (AIREF) duomenimis, šis padidėjimas paveiks 1,2 mln. žmonių, ty 6,2% visų atlyginimą gaunančių asmenų, kurių atlyginimas buvo tarp ankstesnio minimalaus ir dabartinio, todėl atlyginimų fondas padidės 700 mln. .

Tačiau be to, kad šis padidėjimas gali turėti įtakos toms įmonėms, kurios tariamai nesugeba uždirbti 200 eurų didesnio pelno vienam darbuotojui, negalime patikėti tokia ekonomika kaip Ispanija, kad tai gali turėti įtakos tiek, kiek jos bando parodyti.

F. PAVELDĖJIMO MOKĖSTIS LIEČIA MUS VISUS!

<https://www.libremercado.com/2018-09-10/el-caso-de-los-pacheco-hermanos-perder-toda-una-inherencia-y-seguir-debendo-a-la-junta-de-andalucia-1276624571/> (melagienos)

Andalūzijoje jie tai jau pasiekė. Jie persikėlė per naujų tinklus, kuriuose vargšas vyras bankrutavo, nes negalėjo sumokėti paveldėjimo mokesčio už viešbutį, kurį jam paliko tėvas, nepaaiškindami, kad verslas turėjo didžiulę skolą ir buvo tikroji jo žlugimo priežastis, ir jie įtikino didelę dalį gyventojų, kad tai blogis mokesčiai.

G. FEMINISTĖS GYVENA IŠ DOTACIJŲ

<https://www.libremercado.com/2019-03-07/the-feminist-bar-bar-enters-150-million-euros-through-16000-public-subsidies-1276634295/> (melagienos)

Manyti, kad šimtai tūkstančių moterų, išėjusių į gatves per feministinį streiką kovo 8 d., „gyvena iš subsidijų“, jau yra klaidingas teiginys, kuriuo negalėjo patikėti net patys neinformatyviausi rinkėjai. Tačiau net ir tokiu atveju ta mantra

skamba socialiniuose tinkluose tam tikrų politinių partijų, kurios tai be jokios gėdos tvirtina.

H. PENSIJŲ SISTEMA YRA NESTABILI

<https://www.europapress.es/economia/laboral-00346/noticia-insustainable-pension-system-pandemic-accelerate-reform-eae-business-school-20200715115035.html> (melagiena)

Tiesa, dabartinei pensijų sistemai pavojų kelia išaugusi našta bendrajam valstybės biudžetui dėl įvairių su darbo mechanizavimu ar gyventojų senėjimu susijusių veiksnių. Klaidinga yra tai, kad nėra jokių sprendimų, išskyrus pensijų įšaldymą, pajamų mokesčių didinimą ar gimstamumo didinimą.

I. NUOMOS RINKA SUSIREGULIUOS PATI!

<https://www.economista.es/economia/noticias/11114840/03/21/La-regulacion-del-alquiler-destruye-la-oferta-y- apenas-incide-en-el-precio.html>

(melagiena)

Argumentai prieš reguliavimą yra įvairūs, tačiau visi vienodai klaidingi arba siekiant apsaugoti stambius savininkus, investicinius fondus ir nekilnojamojo turto pramonę apskritai.

3. ANTROPOLOGIJA

J. MELAS IŠ ŽURNALISTO

„The Sun“ žurnalistė sugalvojo, kad ji kaip pabėgėlė keliavo į Siriją ir per šešias dienas atvyko iš Turkijos į Paryžių, praleisdama visas kontrolės rūšis.

<https://www.clasesdeperiodismo.com/2015/12/07/the-sun-eliminates-history-of-reporter-for-inexact-affirmations/>

K. LENKIJOJE RASTAS NACIŲ TRAUKINYS SU PASLĖPTU LOBIU

Lenkijoje rastas nacių traukinys su paslėptu lobiu. Tai pasiekė rimtą žiniasklaidą visame pasaulyje.

<https://www.abc.es/internacional/20150826/abci-tren-nazi-encontrado-201508261959.html>

2. SOCIOLOGIJA

L. APGAULINGI BALSAVIMAI UŽ CLINTONĄ OHAIJO SANDĖLYJE

Pasirodo informacija apie tūkstančius apgaulingų balsų Clinton naudai Ohajo sandėlyje. Jie buvo užantspauduotose balsadėžėse ir buvo skaičiuojami kartu su legaliais. Remiantis „Crowdtangle“ ir CNN surinktais duomenimis, viena iš žinias paskleisusių svetainių pasiekė 6,1 milijono skaitytojų.

https://www.diarioregistrado.com/internacionales/a-young-person-created-una-noticia-fasa-sobre-hillary-clinton-que-se-viralizo-y-gano-22-mil-dolares_a5880f43a5a4d1c84103b5b4b

M. TRUMPAS SIŪLYS NEMOKAMUS BILJETUS Į VIENĄ PUSĘ

Tmzhiphop.com: norintiems išvykti iš JAV D. Trumpas pasiūlys nemokamus lėktuvo bilietus į vieną pusę į Afriką ir Meksiką. „Facebook“ – 800 000 apsilankymų. Tai buvo netikra.

<https://www.12minutos.com/5bffa65a8b005/trump-ofrecera-tickets-de-avion-gratis-de-ida-a-africa-y-mexico-para-quienes-quieran-abandonar-euuu.html>

N. LA HUELGA A LA JAPONESA

La huelga a la japonesa arba japoniško stiliaus streikas yra plačiai paplitusi miesto legenda Ispanijoje ir kai kuriose Lotynų Amerikos šalyse. Pagal tai japoniško stiliaus streiką praktikuojantys darbuotojai dirbtų daugiau nei įprastai, naudodami šį produktyvumo padidėjimą kaip spaudimo priemonę. Tiesą sakant, tokio tipo streikai nevyksta Japonijoje, kur įprasti streikai arba streikai dėl darbo tvarkos yra dažnesni.

https://www.challenges.fr/economie/japon-zero-greve-zero-manif-comment-font-ils_10919

3. ETIKA

JAV PREZIDENTAS BARAKAS OBAMA UŽDRAUDĖ MOKYKLOS ATSAKOMYBĘ.

Tinklapis Abcnews.com.co (nebėra) pranešė, kad JAV prezidentas Barackas Obama mokyklose uždraudė ištikimybės pažadą. Tai buvo netikra. Tačiau labai patikimas puslapis pavadinimas suklaidino gyventojus.

4. BASKŲ KALBA

O. BASKŲ KALBA KAIP KALBAYRA MYLIMA BASKŲ

Netikras, nes, pavyzdžiui, 2018 m. baskai galėjo laikyti vairavimo egzaminą baskų kalba ir jį pasirinko mažiau nei 2 proc. Procentais baskų kalbos pasirinkimas nepasiekė 4% žmonių. Guipúzcoa, daugiausiai baskų kalba kalbančioje provincijoje, buvo 3,95 %; Vizcaya, daugiausiai gyventojų turinčioje provincijoje, 1,12%; o Álavoje – mažiausia ir mažiausiai Euskalduna – 0,12 proc.

<https://www.actuall.com/criterio/democracia/la-fake-news-del-euskera-lengua-amada-los-vascos/>

P. „1983–2014 M. BASKŲ VYRIAUSYBĖ IŠLEIDO 2,1 MLRD. EURŲ, SIEKDAMA SKATINTI BASKŲ KALBĄ IR PADARYTI BASKŲ VISUOMENĘ DVIKALBĘ“

Netiesa, nes tada statistika šiais laikais nerodo to paties. 2017 m. Baskų vyriausybės atliktas sociolingvistinis kalbų vartojimo tyrimas parodė, kad ispanų kalbos vartojimo procentas sostinėse viršijo 90 % Pamplonoje (93,9 %), Bilbao (93,6 %) ir Vitorijoje (92,5 %). ; San Sebastiane nukrito iki 80,5 proc. O Bayonne pokalbių prancūzų kalba procentas buvo 91,4%. Daugelį metų EGA titulo egzaminą, atveriantį Baskų administracijų duris, patvirtino tik apie 25 % pateiktųjų.

<https://www.actuall.com/criterio/democracia/la-fake-news-del-euskera-lengua-amada-los-vascos/>

Q. BASKAI IR TIESA PO VISKO

Internetiniame laikraštyje „DiariodeNavarra“ PABLO URIZ URZAINQUI paskelbė straipsnį apie netikras naujienas apie baskų kalbą, kuriame teigiama, kad euskera yra labiausiai vartojama kalba Navaroje.

Jis pasakė taip: „...Sako, kad Ronkaliao slėnyje buvo kalbama gražia ir turtinga baskų kalba, kuri, deja, buvo prarasta maždaug prieš šimtmetį – mano močiutė iš motinos pusės gimė 1885 m. Garde (viename iš septynių kaimų). Roncal), kur ji visada gyveno... ir nemokėjo baskų kalbos. Pastaraisiais dešimtmečiais per švietimą pamažu buvo įvedama vieninga baskų kalba, kuri tikriausiai po kelerių metų ir Roncal gyventojų valia taps dominuojančia kalba. Tačiau šiandien dauguma ir bendra kalba yra ispanų, todėl freska, tapyta Burgui, išskirtinai baskų kalba, neatitinka kalbinės slėnio tikrovės, idiomatiškai įrėmintos į „mišrią zoną“...

<https://www.diariodenavarra.es/contenidos/participacion/cartasaldirector/2018/06/15/euskera-posverdad.html>

5. MATEMATIKA

T. „ $X^2 - 2999X + 2248541$ GAMINA 80 PRIMES NUO $X = 1460$ IKI 1539 “.

Ši žinia pasirodė 2021 m. balandžio 7 d. @AlgebraFact Twitter paskyroje. Ignacio Mantilla Prada atliko nedidelį lyginamąjį pratimą ir plėtojimą, norėdamas parodyti, kad ši informacija, net ir visai ne suklastota, neleido skaitytojams, kurie galėtų būti laikomi netikra, daug informacijos.

Taip, yra 80 pirminių skaičių, kurie generuojami naudojant tą daugianarį, bet jie yra tie patys 40, kuriuos generuoja Eulerio daugianario, kartojasi:

1601, 1523, 1447, ..., 47, 43, 41, 41, 43, 47, ..., 1447, 1523, 1601.

Bet tai irgi nieko ypatingo, nes matyti, kad šia prasme daugianomas, kaip Eulerio, dar paprastesnis nei skelbiamasis (keičiant du ženklus):

$Q(n) = n^2 - n - 41$ taip pat grąžina tuos pačius 80 pirminių skaičių, tereikia paimti n reikšmes tarp -39 ir 40 . Ir nesunku sukurti visus norimus polinomus su ta pačia dorybe, tereikia n pakeisti $(n - a)$ Eulerio daugianario kai kuriam skaičiui $a \geq 1$, pavyzdžiui, kai $a = 40$, gauname:

$R(n) = n^2 - 79n + 1601$, kuris grąžina tuos pačius 80 pirminių skaičių, kai n įgauna reikšmes nuo 0 iki 79 . Todėl minėtame trijulyje nurodytas polinomas yra tik vienas iš begalybių, gautų pasirinkus $a = 1500$. , kaip jau minėta, galime rasti su šia nuosavybe.

<https://blogs.elespectador.com/actualidad/ecuaciones-de-opinion/matematicas-tambien-noticias-falsas>

6. FIZIKA IR CHEMIJA

U. PAPAJO VALGYMAS APSAUGO NUO VĖŽIO

Jūs nevalgote vaisių ir daržovių. Jums gresia vėžys, Papajų valgymas gali padėti išvengti vėžio, Teigiamas požiūris padeda įveikti vėžį. Tai yra keletas nacionalinių ir tarptautinių naujienų, kurias bet kuris interneto vartotojas gali rasti internete.

Problema ta, kad nė viena iš šių naujienų nėra mokliškai pagrįsta, tačiau jos gali paskatinti žmones klaidingai tikėtis gydymo ar išgydymo.

<https://www.fisica.unam.mx/es/noticias.php?id=1979>

V. ATLIKTA TYRIMAS ĮRODĖ, KAD ŽEMĖ YRA PLOKŠČIA

Patvirtinimas, kad Žemė yra plokščia, patikinimas, kad vakcinos sukelia autizmą arba kad mobilieji telefonai sukelia vėžį, yra vieni iš labiausiai stereotipinių melagingų naujienų (arba netikrų naujienų) atvejų mokslo temomis, tačiau juos vienija ne tema, o būdas, kuriame pateikiami argumentai, kuriais siekiama paremti šiuos klaidinančius, absurdiškus ir kartais neįtikėtinus teiginius.

Tiksliu sakant, atskirti griežtą informaciją ir melą gali būti sunkiau, kai kalbama apie mokslinius klausimus, nes netikras mokslo naujienas propaguojantys asmenys siekia suteikti joms teisėtą išvaizdą.

Frazė „tyrimas baigtas“ galbūt yra stebuklinga netikrų naujienų formulė, kuri atrodo rimta, tačiau ji taip pat naudojama tikrose naujienose, siekiant užtikrinti, kad teiginiai buvo padaryti naudojant mokslinę metodiką. Dėl šio sunkumo netikros naujienos moksle kelia pavojaus pagrįstų sprendimų priėmimą ir netgi grėsmę visuomenės sveikatai.

<https://www.scidev.net/america-latina/news/noticias-falsas-en-ciencia-cual-es-el-riesgo-y-como-identificarlo/>

W. ANDREW WAKEFIELDAS IR AUTISMO VAKCINOS

Andrew Jeremy Wakefieldas (g. 1956 m.) yra britų aktyvistas prieš vakcinaciją, buvęs gydytojas ir diskredituotas akademikas, kuris buvo išbrauktas iš medicininio registro dėl dalyvavimo The Lancet MMR autizmo sukčiavimo veikloje, 1998 m. tyrime, kuriame klaidingai teigiama, kad yra ryšys tarp tymų, kiaulytės ir raudonukės (MMR) vakcina ir autizmas. Vėliau jis tapo žinomas dėl

aktyvumo prieš vakcinaciją. Apie 1998 m. tyrimą paskelbtas viešumas smarkiai sumažino vakcinacijos skaičių, o tai sukėlė daugybę tymų protrūkių visame pasaulyje. Jis buvo kepenų transplantacijos programos chirurgas Karališkojoje laisvojoje Londono ligoninėje ir tapo vyresniuoju dėstytoju bei garbės konsultantu eksperimentinės gastroenterologijos srityje Karališkojoje laisvojoje ir universiteto koledžo medicinos mokykloje. Jis atsistatydino iš ten užimamų pareigų 2001 m., „abipusiu susitarimu“, tada persikėlė į JAV. 2004 m. Wakefieldas įkūrė ir pradėjo dirbti tyrimų centre Thoughtful House (dabar pervadintas į Johnson Center for Child Health and Development) Ostine, Teksase, ten ėjo vykdomojo direktoriaus pareigas iki 2010 m. vasario mėn. jį paskelbė Didžiosios Britanijos bendroji medicinos taryba.

https://en.wikipedia.org/wiki/Andrew_Wakefield

X. FLEIHMANO IR PONSO ŠALTOSIOS SINTEZĖS ATRADIMAS

1989 m. Pons ir Fleischmann (1989) paskelbė apie didelių energijos kiekių gavimą šaltosios sintezės būdu, tačiau eksperimento rezultatų nepavyko atkartoti kitiems tyrėjams, todėl manoma, kad jie buvo eksperimentinių klaidų rezultatas.

Norėdami patvirtinti savo numanomą atradimą naujais eksperimentais, Fleischmannas ir Ponsas paprašė pagalbos iš JAV Energetikos departamento, kuris išsiuntė prašymą įvertinti Steveną Jonesą iš Brigham Young universiteto. Jonesas buvo tinkamas ekspertas, nes jis dirbo su kitu šaltosios sintezės modeliu, kurį katalizuoja miunonai – alternatyvios dalelės elektronams, kurios sumažina atomo dydį ir palengvina sintezę. Džounso metodas pasiteisino, tačiau miunonų gamyba sunaudojo daugiau energijos nei susilieja. Susidomėjęs Jonesas susitiko su Fleischmannu ir Ponsu. Abi grupės sutiko vienu metu siųsti savo rezultatus žurnalui Nature 1989 m. kovo 24 d. Tačiau Jutos universiteto spaudžiami Fleischmannas ir Ponsas paankstino pateikimą, o dieną prieš sutartą datą paskelbė apie savo atradimą pasauliui. pareiškimas ir spaudos konferencija.

Jutos universiteto pažadas, kad „revoliucinis procesas“ gali „suteikti neišsenkamą energijos šaltinį“, nesužavėjo mokslo bendruomenės, kuri reagavo nepaprastai skeptiškai. Netrukus kelios institucijos, tiriančios karštąją sintezę, įskaitant Masačusetso technologijos institutą, pranešė apie savo rezultatus: Fleischmanno ir Ponso eksperimentas nepasiteisino.

Beveik iš karto šaltoji sintezė tapo stigma tiems, kurie priartėjo prie jos, įskaitant Fleischmanną ir Ponsą, kurie išvyko į tremtį Prancūzijos pietuose tęsti privačiai finansuojamų eksperimentų. Šiandien šaltoji sintezė išlieka kaip vienas iš dažniausiai cituojamų nesėkmingo mokslo pavyzdžių.

<https://www.bbvaopenmind.com/ciencia/fisica/fusion-fria-anatomia-de-un-fraude-cientifico/>

Y. PILDAUNAS

Žmogaus išvaizdos individas, turintis kitų beždžionių savybių? Tikroji trūkstama grandis?

Jeigu šiandien skaitytume, kad kartu su jo kriketo lazda buvo atkasti ir pirmojo istorijoje anglo palaikai, iš karto manytume, kad tai „netikros naujienos“. Tačiau šiek tiek daugiau nei prieš šimtmetį buvo kiti laikai – ne tik ribotos mokslo žinios, bet ir tam tikri interesai, kurie 41 metus tokias naujienas laikė fikrovėmis. XX amžiaus sandūroje buvo aptikta labai nedaug senovės žmogaus fosilijų, o Anglijoje jų nebuvo, todėl tai buvo jaudinantis radinys.

Iki 1953 m. lapkričio 21 d. buvo oficialiai paneigta didžiausia XX amžiaus mokslinė apgaulė – „Piltown žmogus“.

Istorija: 1912 m. gruodžio 18 d. spaudoje buvo paskelbta itin šokiruojanti žinia: buvo rasta trūkstama grandis, hipotetinė rūšis, siejanti dabartinius žmones su savo beždžionių protėviais. Niekas mažame Piltowno miestelyje Sasekse, į pietus nuo Londono, negalėjo įtarti, kokią šlovę jie turės XX amžiaus pradžioje.

https://en.wikipedia.org/wiki/Piltown_Man

7. BIOLOGIJA

Z. COVIDAS NEEGZISTUOJA

Nors atrodo neįtikėtina, medicinos personalas puola manyti, kad jie perduoda koronavirusą. Kai kurios grupės mano, kad tai neegzistuoja. O kiti puola sanitarijos komandas, nes tiki, kad jos tyčia užsikrečia savo darbu. O tinkluose skleidžiamos nesąmonės, kurias galime laikyti „atstovybėmis“.

Pasaulinė krizė dėl „koronaviruso“ rodo mokslinio švietimo skubumą. Tai pakeičia tinklai ir žiniasklaida, sukeltys baimę ir žalingas reakcijas. Be prevencinių priemonių, pagrindinėse mokyklose reikia atnaujinti mokymą pagal problemą-situaciją.

<https://situationsproblemes.com/2020/07/12/la-situacion-problema-vs-las-noticias-falsas-sobre-el-coronavirus/>

AA. KARANTINO MELAGIENOS

Karantino savaitės buvo puiki audra melagingų naujienų generavimui... Kas negavo nė vieno iš šių pranešimų?

Barzdos ir ūsai skatina COVID-19 plitimą

Batus patogu palikti ne namuose, kad išvengtumėte užkrėtimo namuose.

Nerekomenduojama vartoti ibuprofeno kaip priešuždegiminio vaisto.

Citrinų gėrimas ir gargaliavimas yra geras būdas apsisaugoti nuo COVID-19.

<https://edem.eu/ejemplos-fake-news-y-noticias-falsas/>

BB. "VĖŽYS YRA VITAMINO B17 DEFICITAS"

Pirma, nėra vitamino B17 (kompleksą B sudaro B1, B2, B3, B5, B6, B7, B9 ir B12). B komplekso vitaminų yra kelių rūšių maisto produktuose, todėl tik išskirtiniais atvejais gydytojas turėtų nurodyti jų papildymą².

CC. "DIPYRONAS IMPORTUOTAS IŠ VENESUALOS YRA SU VIRUSU"

Šią informaciją, kuri 2019 m. buvo plačiai atskleista tekstu, vaizdu ir garsu, „Anvisa“ jau paneigė, sustiprindama aukštus analizės ir patvirtinimo kriterijus, kuriuos turi atlikti visi vaistai.

DD. "VAKCINOS SUKELIA AUTIZMĄ"

Tai, ko gero, yra viena iš seniausių klaidingos informacijos formų ir daug kartų paneigta mokslinių tyrimų.

EE. "PUPELĖSE EGZISTUOJA BAKTERIJA"

Klaidingoje žinutėje rašoma, kad pupelėse yra superbakterijos ir kad jas reikia 15 minučių mirkyti acte.

FF. „GELIO ALKOHOLIŲ NAUDOJIMAS KORONAVIRUSO PREVENCIJAI NĖRA NAUDINGAS“

Kita klaidinga ir pavojinga informacija, paskelbta per Covid-19 pandemiją. Remiantis dabartiniais moksliniais tyrimais, kaip ir rankų higiena su muilu ir

vandeniu, alkoholio gelio ar skysčio naudojimas padeda apsisaugoti nuo koronaviruso.

8. RELIGIJA

GG. MARIHUANĄ KALIFORNIJOJE AUGINANČIOS MOTERYS NEBUVO KATALIKĖS VIENUOLĖS

2016 m. internete pasklido dešimtys naujienų straipsnių ir vaizdo įrašų apie moteris, kurios Kalifornijoje apsirengia vienuolėmis ir augina marihuaną, kad pagamintų tepalą, kuris, kaip manoma, gydo tokias ligas kaip vėžys.

Pareiškimuose laikraščiu ABC10 moterys, pasivadinusios „seseriai Kate“ ir „seseriai Darcy“, prisipažino, kad jos nėra religingos, pasiskelbė „dvasinėmis vienuolėmis“ ir vadino save „Slėnio seserimis“ (Slėnio seserimis). Ūkis, kuriame jie augino marihuaną, buvo Centrinio slėnio regiono miestelyje Merced.

Kate, pasiskelbusi feministe ir vegane, patikino, kad jos „bendruomenės“ gyvenimo būdas buvo įkvėptas senovės gydytojų ir neturėjo jokio ryšio su Katalikų bažnyčia. Prieš pradėdami darbą jie atlikdavo ritualus ir aukojo gamtai.

Moteris laikraščiu „The Daily Beast“ pasakojo, kad kartą per protestą ji apsirengė vienuolės drabužiais ir matydama teigiamą to poveikį žmonėms – nes jie prie jos prisitartino, rodė pasitikėjimą ir prašė maldos – nusprendė tai panaudoti kaip ženklą. jos verslo.

<https://www.aciprensa.com/noticias/mujeres-que-cultivan-marihuana-en-california-no-son-monjas-catolicas-29347>

HH. BOLIVIJOS VYSKUPAI ĮSPĖJA TIKINČIUOSIUS APIE SAKRAMENTUS SIŪKANČIA BAŽNYČIA

Bolivijos vyskupų konferencijos (CEB) generalinis sekretorius mons. Aurelijus Pesa prašė tikinčiųjų neapgauti „Bolivijos nacionalinės apaštališkosios katalikų bažnyčios“, nes jie yra atskirti nuo bendrystės su Katalikų bažnyčia.

2017 m. rugpjūčio 17 d. paskelbtuose pareiškimuose vyskupas Pesa primygtinai ragino tikinčiuosius „neapgauti šios grupės narių. Jie dalija atvirukus su sakramentų šventimu.

„Visi šios grupės nariai, sudaryti iš kunigų, atsistatydinusių iš dvasininkų valstybės, atifinkamų vyskupų nušalintų arba išsventintų negaliojančiomis

šventėmis, yra atsiriboję nuo Katalikų Bažnyčios, tai yra, jie nešvenčia bendrystėje su Šv. Tėvas ir su vyskupais, apaštalų įpėdiniais“.

„Sakramentai, kuriuos jie tariamai švenčia ir aukoja, yra schizmatiški veiksmai, ardantys Kristaus Bažnyčios vienybę. Tie, kurie jas švenčia, žinodami, kad jie ardo Bažnyčios vienybę, jei pavadinsime dalykus jų vardais, lieka labai rimtoje padėtyje, kai lūžta prieš Bažnyčią ir prieš Kristų“.

<https://www.aciprensa.com/noticias/obispos-de-bolivia-alertan-a-fieles-sobre-falsa-iglesia-que-ofrece-sacramentos-18106>

II. MOTERIS NETURI SIELOS

Viena iš didžiausių cikliškai atkartojamų apgaulių yra ta, kad Bažnyčia neigė, kad moterys turi sielą, kaip, pavyzdžiui, savo straipsnyje teigė rašytoja ir buvusi Rosa Regás nacionalinės bibliotekos direktorė. Ir dėl to jie nurodo tokias tarybas kaip Nikėjos ar Trento, kur tariamai tik vienu balsavimu buvo pasakyta, kad moteris tikrai turi sielą.

JJ. KATALIKŲ BAŽNYČIA – MOKSLO PRIEŠAS

Tai iš vieno populiariausių mitų ir netgi persmelkęs Bažnyčią. Ji atsirado XIX amžiuje kartu su konfliktų ateizmu, įkvėpusia šiuolaikinę ateizmą, su žaidimų akademikams Andrew Dickson White ir John William Draper, kurie taip pat paveikė romanistas Washingtonas Irvingas, kuris savo darbuose demonstruoja savo antikatalikiškumą teoriją ir sukūrė mitą apie katalikybę. plokščia žemė, su kuria Kolumba plačiais su bažnyčia.

Iš pradžių konferencijose, o vėliau ir plačiai platinamose knygose, šie mokslininkai nupiešė netikrą apie ilgą religiją ir mokslo karą, kalbėdami apie „didžią šventą kovą už mokslo laisvę, kovą, kuri tęsiasi tiek šimtmečių. Tai buvo sunki kova! Ilgas karas su įnirtingesnėmis kovomis, su atkaklesnėmis apgulomis, su energingesne strategija nei bet kuris iš palyginti nereikšmingų Aleksandro, Cezario ar Napoleono karų...

KK. TALIKŲ BAŽNYČIA RĖMĖ HITLERĮ IR HOLOKAUSTO METU TYLĖJO

Šeštajame dešimtmetyje pradėjo skliti melagingi kaltinimai, kad popiežius Pijus XII užmerkė akis prieš Holokaustą ir todėl Katalikų bažnyčia nesipriešino

mūsų dienas pasiekusiam nacizmui. Tačiau yra daug įrodymų, kad šis popiežius išgelbėjo tūkstančius žydų nuo mirties, kad jis palaikė tris bandymus nuversti Hitlerį ir kad jis, kaip Vatikano valstybės sekretorius, buvo vienas iš tų, kurie buvo atsakingi už 1937 m. encikliką *Mit brennender Sorge*. buvo aiškus nacizmo nesuderinamumas su krikščionybe.

Knyga „Krikščionys prieš Hitlerį“ aiškiai parodo, kaip Katalikų bažnyčia kovojo su nacių režimu, pradedant nuo vyskupų, per tūkstančius kunigų, kurie atsidūrė koncentracijos stovyklose, kur daugelis mirė, ir baigiant paprastais pasauliečiais, kurie rizikavo savo gyvybėmis, kad išgelbėtų. kad kitų.

LL. VIENUOLIŲ UŽNUODYTI SALDAINIAI

Netikros naujienos visada buvo pirmos eilės propagandos elementas ir jos galios ženklas tais laikais, kai nebuvo mobiliųjų telefonų ar socialinių tinklų – tai nutiko Antrojoje Respublikoje, nors ta pati apgaulė buvo panaudota ir kitais atvejais.

Įvykiai datuojami 1936 m. gegužę, kai Madride, ypač darbininkų klasėse ir skurdžiausiuose rajonuose, pradėjo skliti žinia, kad vienuolės šių rajonų vaikams duoda užnuodytus saldainius, siekdamos padaryti galą marksistams. Buvo kalbama, kad mokyklose žuvo šimtai vaikų ir kad planuota tai vykdyti visose darbininkų klasėse. Reikėtų prisiminti, kad daugelis šių vaikų lankė katalikiškas mokyklas, todėl šios „netikros naujienos“ supykusios masės degino vienuolynus, žudė ir mušdavo vienuoles ir visus, kuriuos rado savo kelyje. Nesvarbu, ar tai buvo netiesa. Propaganda turėjo įtakos.

<http://es.catholic.net/op/articulos/66022/cat/279/la-iglesia-una-victima-milenaria-de-las-fake-news.html#modal>

9. SOCIALINĖS VERTYBĖS ARBA POLITIKA

MM. VANDENS “PRIVATIZAVIMAS” MEKSIKOJE

2018 m. milijonai meksikiečių šventė Meksikos rinktinės pergalę prieš čempionę Vokietiją debiutuojant pasaulio čempionate Rusijoje, kai ėmė skliti „žinia“: vanduo buvo privatizuotas.

„Kol mes šventėme Meksikos įvartį, Peña Nieto privatizavo vandenį“, – tokia žinia socialiniuose tinkluose pradėjo plisti laikraščio „La Jornada“, paskelbto penktadienį, birželio 15 d., užrašas, kurio antraštė buvo „Jie perleis 300 baseinų vandenį iki 50 metų privačioms įmonėms“.

Ir iš tiesų, tuometinis prezidentas Enrique Peña Nieto pasirašė 10 vandens rezervo dekretų, tačiau tai įvyko ne tada, kai laimėjo Meksikos nacionalinė komanda, o prieš 10 dienų, birželio 5 d., ir tai padarė prieš federalinius sekretorius ir pilietinės visuomenės organizacijas. Liūtų dykuma Meksikoje.

Po ginčo, kurį sukėlė ši žinia, Conagua ir WWF Meksikos organizacija paaiškino, kad šiais dekretais vanduo nesuteikiamas jokiai privačiai įmonei, o sukuriamas vandens rezervas ir ekologinis srautas, o priešingai – siekiama užkirsti kelią pertekliui. baseinų.

NN. MADURO IR RUSIJA UŽ ANDRESO MANUELIO LOPEZO OBRADORO KAMPANIJOS

"SKANDALAS! Venesuelos vyriausybė savo televizijos kanale (VENEVISION) patvirtina tai, ką mes visi žinojome: Nicolás Maduro yra už Andresio Manuelio Lópezo Obradoro kampanijos. O DABAR, CHAIROS, KĄ JIE PASAKYS? VENEZUELOS VYRIAUSYBĖ TAIP PAT JŪSOS MAFIJAS DALIS?"

Taip vairuotojas Callo de Hacha kovo 6 dieną transliavo vaizdo įrašą, kurį tariamai padarė VTV, kuriame Venesuelos prezidentui Nicolásui Maduro priskiriama palaikymo kalba tuometiniam kandidatui į Morenos prezidentus Andrés Manuel López Workshop.

„Verificado“ platforma konsultavosi su Venesuelos žurnalistais, kad ištirtų vaizdo įrašo tikrumą, ir jie patvirtino, kad Maduro niekada neviešino savo pozicijos Lópezo Obradoro atžvilgiu. Be to, jie nustatė, kad įrašas iš tikrųjų buvo leidimas, imituojantis valstybinio transliuotojo VTV (kuri nėra Venevisión) naudojamą grafinį stilių.

OO. PERSPĖJIMAI DĖL PAGROBIMO KELIA BAIMĘ IR LINČIAVIMUS

2018 metų rugpjūčio pabaigoje vos per 36 valandas Puebloje ir Hidalgo buvo linčiuoti keturi žmonės, socialiniuose tinkluose pasklidus melagingoms vaikų vagyste kaltinamų asmenų nuotraukoms ir užrašams.

Žinutės per „Whatsapp“ ir „Facebook“ išplatintos tokiose valstijose kaip Jukatanas, Tamaulipas, Jaliskas, Hidalgo, Durangas, Puebla ir Sinaloa, o šiose valstijose tėvai buvo įspėjami nepalikti nepilnamečių vienių, nes „yra maras smogikų, kurie užsiima organais. prekyba žmonėmis“.

Po Hidalgo ir Pueblos prokurorų atliktų tyrimų buvo nustatyta, kad keturi tų valstijų gyventojų linčiuoti asmenys nesusiję su jokia nusikaltimu.

Atsižvelgiant į pranešimų plitimą, valdžios institucijos paskelbė įspėjimus mažiausiai 20 valstybių, kad piliečiai jų neskleistų. „Kol kas nėra duomenų apie

nepilnamečių vagystes (...) tai yra dezinformacijos reiškinys nacionaliniu lygiu“, – sakoma vienoje iš tų oficialių pranešimų.

<https://politica.expansion.mx/mexico/2018/12/28/8-fake-news-que-atrajeron-nuestra-atencion-en-2018-nos-guste-o-no>

PP. TRUMPAS IR KAPITOLIJAUS ŠTURMAS

Puikus netikrų naujienų pavyzdys buvo tariamas Trumpo rinkimų „apiplėšimas“ ir Kapitolijaus puolimas.

Įtemptas tonas, paskatintas daugiausia buvusio prezidento D. Trumpo, kulminacija buvo nelemtas Kapitolijaus šturmas 2021 metų sausio 6 dieną, nusinešęs 4 žmonių gyvybes, sužeista 50 (iš jų 14 policininkų), o 52 sulaukyti.

Daugelį metų abejonių dėl balsų skaičiavimo sėjama Šiaurės Amerikos rinkimų klasika, tačiau pastaruosiuose rinkimuose šis argumentas buvo kartojamas ad pykinimo.

Tai, kad Bideno ir Trumpo pergalė kai kuriose valstijose a priori buvo tokia artima, ir delsimas apdoroti milijonus balsų paštu (dėl koronaviruso), dėl kurio žlugo rankinio skaičiavimo sistema, padidino nenutrūkstamą apgaulę. dėl balsų vagystės jie padarė visa kita.

Iš esmės todėl, kad prezidentas Trumpas nesusitaikė su pralaimėjimu ir pasišventė savo pasekėjų skatinimui masiniuose viešuose renginiuose ir iš socialinių tinklų „kovoti“, kad būtų sustabdyta „rinkimų vagystė“.

Literatūros sąrašas

- <https://www.leonhunter.com/las-fake-news-de-la-lengua-espanola/>
- Fake news: how to bridge disinformation gaps: <https://www.unan.edu.ni/index.php/articulos-de-opinion/noticias-falsas-como-romper-las-brechas-de-la-desinformacion-digital.odp>
- Mathematics can be an answer to fake news: <https://www.cesur.org.es/imgrowlaber/las-matematicas-pueden-ser-una-respuesta-ante-las-fake-news/>
- Can fake news be detected with mathematics?: <https://www.cursosypostgrados.com/blog/las-fake-news-se-pueden-detectar-con-las-matematicas/>
- The mathematical model that 'hunts' hoaxes on social networks: <https://www.madridesnoticia.es/2021/03/modelo-matematico-para-detectar-fakes-news-en-redes-sociales/>
- Journalism, fake news & disinformation: handbook for journalism education and training - <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552>
- How a doctor made anti-vaccines fashionable 20 years ago: <https://hipertextual.com/2021/11/creador-antivacunas-andrew-enfermedad-falsa>
- <https://www.isglobal.org/healthisglobal/-/custom-blog-portlet/los-bulos-no-tienen-religion-las-fake-news-mas-comunes-sobre-las-vacunas-covid-19/3098670/0>
- Digital News Report 2018 - Reuters Institute for the Study of Journalism. Disponible em: <http://media.digitalnewsreport.org/wp-content/uploads/2018/06/digital-news-report-2018.pdf>.
- Notícias falsas podem prejudicar diagnóstico e tratamento do câncer. Instituto Nacional do Câncer. Disponível em: <https://www.inca.gov.br/en/node/3108>.
- 1 ano Saúde Sem Fake News. Ministério da Saúde Brasil. Disponível em: <https://antigo.saude.gov.br/fakenews/44186-novo-dipirona-importado-da-venezuela-contem-virus-fake-news>.

- Especialistas falam sobre o impacto das notícias falsas nas coberturas vacinais do país. Ministério da Saúde Brasil. Disponível em: <https://www.gov.br/saude/pt-br/assuntos/noticias/especialistas-falam-sobre-o-impacto-das-noticias-falsas-nas-coberturas-vaciniais-do-pais>.
- Boato sobre superbactéria no feijão é falso - Bio-Manguinhos/Fiocruz 2019. Disponível em: <https://www.bio.fiocruz.br/index.php/br/noticias/1253-boato-sobre-superbacteria-no-feijao-e-falso>.
- 1 ano Saúde Sem Fake News - Ministério da Saúde Brasil. Disponível em: <https://antigo.saude.gov.br/fakenews/46463-alcool-em-gel-e-a-mesma-coisa-que-nada-e-fake-news>.
- 8 passos para identificar Fake News – Ministério da Saúde Brasil. Disponível em: http://www.blog.saude.gov.br/index.php?option=com_content&view=article&id=53504&catid=578&Itemid=50221.
- <https://tevfarmacia.es/academia/voy-ser-farmacutico/bulos-y-noticias-falsas-sobre-temas-de-salud>

ŽAIDIMAI IR UŽDUOTYS MOKINIAMS

SC PSIHOFORWORLD

KRITINIS MĄSTYMAS

APIE MELAGIENAS

ISTORIJA APIE NETIKRAS NAUJIENAS

The fight against fake scientific news | Research Information
Netikrumas, kaip žmonių bendravimo bruožas, buvo bent jau nuo romėnų laikų, kai Antonijus susitiko su Kleopatra. 44 m. prieš Kristų Oktavianas surengė propagandinę kampaniją prieš Antonijų, kurios tikslas buvo sutepti jo reputaciją. Tai buvo „trumpi, aštrūs šūkliai, užrašyti ant monetų archajišku „Twitter“ stiliumi“. Šie šūkliai apibūdino Antonijų kaip moterišką ir girtuoklį, o tai reiškia, kad jis tapo Kleopatros marionete, nes buvo sugadintas jo romano su ja. Oktavianas tapo Augustu, pirmuoju Romos imperatoriumi, ir „netikros žinios leido Oktavianui kartą ir visiems laikams pakirsti respublikinę sistemą“.

Kitas istorinis faktas teigė, kad 1700-ųjų viduryje, per jakobitų maišto įkarštį Didžiojoje Britanijoje, maištingi spaustuvininkai spausdino netikras naujienas, net pranešdami, kad karalius George'as II serga, siekdami destabilizuoti sistemą. Tokias netikras naujienas surinko geresnės reputacijos spaustuvininkai ir iš naujo paskelbė, todėl buvo sunku atskirti faktus nuo fantastikos.

1835 m. „Didysis mėnulis apgaudinėja Niujorko saulę“ paskelbė šešis straipsnius apie (neegzistuojančios) gyvybės Mėnulyje atradimą, tvirtindamas, kad pasakoja astronomo sero Johno Herschelio atradimus.

Kaip matome, netikros naujienos buvo labai paplitusios kiekvieną šimtmetį per visą istoriją. Tačiau Merriam Webster teigimu, pirmieji dokumentuoti termino vartojimai atsirado 1890-aisiais.

Netikros naujienos buvo naudojamos kaip propaganda konfliktuojančių šalių abiejų pasaulinių karų laikais ir tęsiasi iki šiol kaip informacinio karo dalis.

NETIKRŲ NAUJIENŲ APIBŪDINIMAS

1. Netikros naujienos (taip pat žinomos kaip nepageidaujamos naujienos, pseudo-naujienos arba apgaulės naujienos) yra geltonosios žurnalistikos arba propagandos rūšis, kurią sudaro tyčinė dezinformacija arba apgaulė, skleidžiama per tradicinę naujienų laikmeną (spausdintą ir transliuojamą) arba internetinę socialinę žiniasklaidą.
2. Netikros naujienos yra neologizmas, dažnai naudojamas kalbant apie išgalvotas naujienas. Tokio tipo naujienos, randamos tradicinėse naujienose, socialiniuose tinkluose ar netikrų naujienų svetainėse, neturi fakto pagrindo, tačiau pateikiamos kaip faktiškai tikslios.
3. Netikros naujienos yra sugalvoti dalykai, meistriškai manipuluojami taip, kad atrodytų kaip patikimi žurnalistiniai pranešimai, kurie lengvai išplatunami internete didelėms auditorijoms, norinčioms patikėti prasimanymais ir skleisti žinią.

NETIKRŲ NAUJIENŲ RŪŠYS

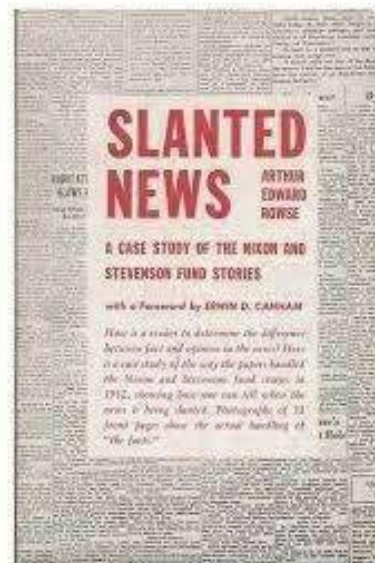
1. **Clickbait** – tai istorijos, kurios yra sąmoningai sukurtos siekiant pritraukti daugiau svetainės lankytojų ir padidinti svetainių reklamos pajamas. „Clickbait“ istorijose naudojamos sensacingos antraštės, kad patrauktų dėmesį ir pritrauktų paspaudimus į leidėjo svetainę, paprastai tiesos ar tikslumo sąskaita.

2. **Propaganda** – istorijos, sukurtos siekiant sąmoningai suklaidinti auditoriją, propaguoti šališką požiūrį arba konkrečią politinę priežastį ar nusistatymą.

3. **Aplaidi žurnalistika** – kartais reporteriai ar žurnalistai gali paskelbti istoriją su nepatikima informacija arba netikrindami visų faktų, kurie gali suklaidinti auditoriją.

4. **Šališkos / iškreiptos naujienos** – daugelį žmonių traukia naujienos ar istorijos, kurios patvirtina jų pačių įsitikinimus ar šališkumą, o netikros naujienos gali apgauti šias tendencijas. Socialinės žiniasklaidos naujienų kanaluose dažniausiai rodomos naujienos ir straipsniai, kurie, jų nuomone, mums patiks, remiantis mūsų suasmenintomis paieškomis.

1 PRATIMAS

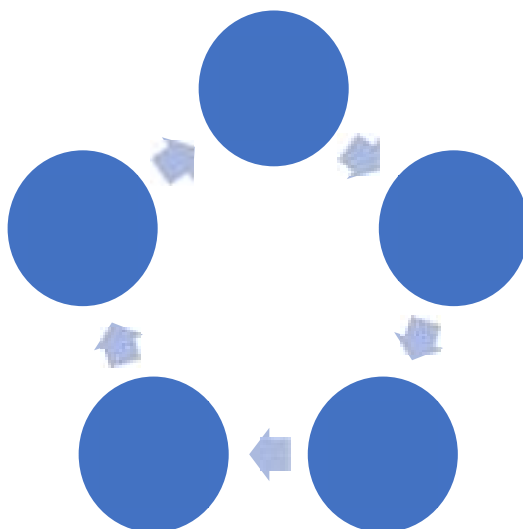
JŪSŲ NUOMONE, KOKS NETIKRŲ NAUJIENŲ VADMUO? PARAŠYKITE LENTELĖJE APAČIOJE.

A light blue rounded rectangular box with a vertical column of three circles on the right side. The box contains seven horizontal dotted lines for writing.

2 PRATIMAS

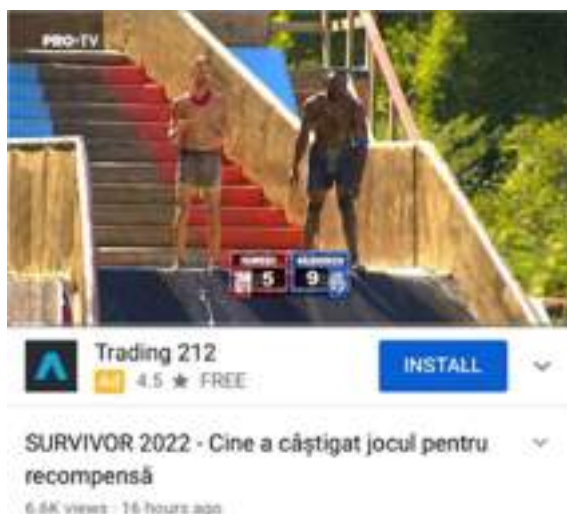
LANGELIUOSE APAČIOJE PAMINĖKITE PENKIS NETIKRŲ NAUJIENŲ ŠALTINIUS, KURIUOS ŽINOTE.

3 PRATIMAS

PAŽIŪRĖKITE APAČIOJE ESANTĮ VAIZDO ĮRAŠĄ IR PASIRINKITE TEISINGĄ ATSAKYMĄ.

KURI KOMANDA LAIMI ŽAIDOMĄ DĒL APDOVANOJIMO?

- a. Kariai
- b. Įžimybės

KOKS BUVO REZULTATAS?

- A. 10 SU 3 KARIŲ NAUDAI
- B. 10 SU 7 ĮŽYMYBIŲ NAUDAI
- C. 10 SU 5 KARIŲ NAUDAI

KURIS VARŽOVAS GAUNA PASKUTINIUS TAŠKUS?

- a) EMILIE
- b) BLASE
- c) ANDRÉE

NETIKRŲ NAUJIENŲ TURINYS

Pavadinimas, antraštė – tai tekstas, nurodantis po juo esančio straipsnio pobūdį.

Straipsniai – tai kūriniai, kurie kartu su kitais rašiniais įtraukiami į laikraštį, žurnalą ar kitą leidinį.

Laikraštis – tai periodinis leidinys, kuriame pateikiama rašytinė informacija apie dabartinius įvykius ir dažnai spausdinama juodu rašalu baltame arba pilkame fone.

Paveikslėlis – tai dizainas arba vaizdas, sukurtas įvairiomis priemonėmis (pvz., tapybai, piešimui ar fotografijai).

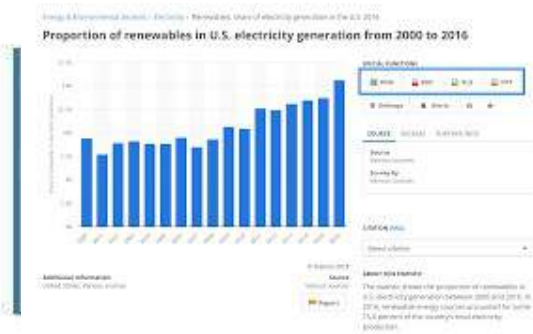

Balso pranešimas yra pranešimas, kuriame yra asmens balso garsas.

Nuoroda (hipersaito trumpinys) yra HTML objektas, leidžiantis pereiti į naują vietą, kai ją spustelėsite arba bakstelėsite.

Tekstas – tai knyga ar kitas parašytas ar spausdintas kūrinys, vertinamas pagal turinį, o ne pagal fizinę formą.

Šališka nuomonė (gandas) – šiuo metu skleidžiama istorija ar pranešimas apie neaiškią ar abejotiną tiesą.

bendruomenės ir tinklus.

Socialinė žiniasklaida – tai interaktyvios kompiuterinės technologijos, palengvinančios informacijos, idėjų, karjeros interesų ir kitų išraiškos formų kūrimą ir dalijimąsi per virtualias

Žurnalas – tai periodinis leidinys, kuriame yra straipsnių ir iliustracijų, dažnai tam tikra tema arba skirta tam tikrai skaitytojų auditorijai (geltonoji žiniasklaida).

Filmas arba vaizdo įrašas – vaizdo įrašas naudojamas iš įvairių vaizdo įrašų platformų, kad netikra informacija būtų tikroviškesnė.

Data - naudojama siekiant padaryti netikrą naujieną vizualiai patikimą.

Statistic is any quantity computed from values in a sample, often the mean.

Statistika yra bet koks dydis, apskaičiuotas iš imties verčių, dažnai vidurkis.

Patrauklumas – emocijos, vau naujienos, aktualumas (hype) - tai yra netikrų naujienų turinio dalis, kuris naudojamas pritraukti auditoriją (srauto) prie naujo.

Žemėlapiai – šiais laikais internetinėje žiniasklaidoje įprasta suklastoti

topografiją, geografinę vietą ar google žemėlapius, pastatus ar kitus objektus, kurie pavaizduoti google ar kituose žemėlapiuose.

4 PRATIMAS

ĮSIVAIZDUOKITE, KAD ESATE PRADINIO UGDYMO MOKYTOJAS. PAMĖGINKITE MOKINIUS IŠMOKYTI NAUDOTI ŽODŽIUS: DEBESYS, VANDUO, KRITULIAI, GARAI.

Norint nepateikti klaidingos informacijos, būtina žinoti visus terminus.

5 PRATIMAS

BENDRAI PAGRĮSTOS NUOMONĖS IR TIESOS:

1. Vanduo užverda 100 laipsnių temperatūroje. nuomonė / tiesa
2. vaikų darželis yra naudingas vaikams. nuomonė / tiesa
3. Plonas cilindro formos daiktas, pagamintas iš vaško ar kitų sukietėjusių riebalų, turintis viduryje tekstilinį dagtį, kuris užsidegęs dega liepsna, skleisdamas šviesą. nuomonė / tiesa
4. Valkataujantys šunys negali būti treniruojami. nuomonė / tiesa
5. Psichologija yra mokslas, tiriantis psichiką. nuomonė / tiesa

6 PRATIMAS

Pasakykite ar žemiau esančios naujienos yra tikros ar ne.

1. Daugelis vaizdo įrašų ir naujienų ataskaitų teigia, kad antikūnai, susidarę po skiepimo, gali susisiekti ne tik su koronaviruso pagrindiniu baltymu, bet taip pat ir su panašiu baltymu, vadinamu syncytin-1, kuris atlieka vaidmenį, kuriant placentą gimdoje. Jei šio baltymo slopiną po skiepo veikia imuninės sistemos reakcija, tai lemia nevaisingumą.

T / N

2. Įtariama, kad 600 kūdikių ir vaikų kūnų nusinešė vanduo potvynio apsemtoje zonoje. Kaip įrodymas naudojamas vaizdo klipas iš vokietijos kanalo n-tv televizijos reportažo. Vaizdo įrašė žurnalistas vienu sakiniu pamini traumuojančią vietinių gyventojų, kurie tariamai rado vaikų kūnus savo namuose, patirtį nelaimės rajone.

T / N

[https://www.google.com/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fwww.science.org%2Fdo%2F10.1126%2Fscience.abl5271%2Fabs%2Fgermanyfloods_1280x720.jpg&imgrefurl=https%3A%2F.science.org%2Fcontent%2Farticle%2F europe-s-deadly-floods-leave-scientists-stunned&fbid=tabKb2GWxCSGM&vet=12ahUKewix3tPA18_1AhVlwglHHWxHDhAQMygcegUIARDmAQ..i&docId=8lwtefnfWUMM&w=1280&h=720&ITG=1&q=flood&ved=2ahUKewix3tPA18_1AhVlwglHHWxHDhAQMygcegUIARDmAQ]

3. Pasak socialinės žiniasklaidos korespondencijos, mergaitė nuotraukoje tariamai buvo nužudyta izraelio oro puolimo gazos ruože metu.

T/ N

<https://amp.dw.com/ro/fake-news-2021/a-60237538>

7 PRATIMAS

Pasirinkite teisingą variantą.

1. Vienas iš ..... nepateikia netikrų aujienų, bet mano kad tai yra tikra informacija. TAI INTERNETINĖS APKLAUSOS REZULTATAS, ATLIKTAS ekspertų grupės "stiftung neue verantwortung", kurioje dalyvavo 4,000 dalyvių virš 18 metų.

- a. 10 Prancūzų
- b. 3 Vokiečiai
- c. 5 Rusai

2. Greitą ir staigų temperatūros kilimą xx. Sukėlė...

a. Tai žmonių dujų išmetimo sukeltas šiltnamio efektas

b. Noralus temperatūros pokytis

3. Virusai nuolat mutuoja, ir dažniausiai kuo stipresnis variantas, tuo jis labiau užkrečiamas, vyraujantis. Pasak vadovaujančių virusologų, jų priežastis yra:

a. Paskiepyti žmonės, kuriuose nauji viruso variantai atsiranda

b. Neskiepyti, užsikrėtę, nusilpusios imuninės sistemos žmonės šalyse, kur mažas siepijimo rodiklis

8 PRATIMAS

Netikrų naujienų rašymas.

Kad netikros naujienos būtų paslėptos, tema turi būti įdomi, antraštė turi būti patraukli ir šokiruojanti, o naujienos turi būti pagrįstos, kad atrodytų, jog jos paremtos specialistų.

Parašykite savo netikras naujienas pagal pateiktus patarimus.

How to identify FAKE NEWS

HEADLINES
Check if the headline is too flashy and conveys an unthinkable message

WWW
Check if URL name looks bogus OR has similar name of true site but slight spelling change

SCRUTINIZE
Check if the author of the article is the one you know OR trust. Check author's profile or site's 'About' page

CONTENT
Check if the page layout/formatting looks normal to you. Are there any spelling mistakes?

IMAGES
Check if the image in the article looks morphed. Try to verify the image on the internet by searching it

DATE
Check if the article's date is relevant to the content. The occurrence's date within the content may be false

ALTERNATIVE
Check if the article is also published on other sites you trust. If it is not present then the article may not be true

HUMOUR
Check if the article's intention is to create humour. Such articles do not convey true facts instead they are funny

SHARING
Be a responsible reader & share only those news which you've analyzed are true